

ἄγιος ΣΠΙΡΙΔΩΝ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΙΣ ΙΕΡΑΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ ΤΡΙΜΥΘΟΥΝΤΟΣ
ΕΤΟΣ ΙΒ΄ | ΤΕΥΧΟΣ Γ΄

Ἐκδότης - Ἰδιοκτῆτης:

Ἱερὰ Μητρόπολις Τριμυθοῦντος

Τ.Θ. 11001, 2550 Ἰδάλιον

Τηλ. : 00357-225 27000

Fax: 00357-225 26363

E-mail: info@imtrimythountos.org.cy

www.imtrimythountos.org.cy

Διευθυντῆς Σύνταξης:

Ἄνδρέας Π. Ζαχαρίου

Ἐπίκ. Καθηγητῆς Θεολογικῆς Σχολῆς

Πανεπιστημίου Sulkhan-Saba Orbeliani, Τιφλίδα

Ἐπιμέλεια - Διορθώσεις δοκιμίων:

Ματθαῖος Ματθαίου

Φιλολόγος

ISSN: 2301-2536

Οἱ συνεργάτες καὶ ἀρθρογράφοι ἔχουν τὴν ἀπόλυτη εὐθύνη τῶν ἀπόψεων καὶ θέσεων ποὺ ἐκφράζουν.

ἅγιος
ΣΠΥΡΙΔΩΝ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΙΣ

ΙΕΡΑΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ ΤΡΙΜΥΘΟΥΝΤΟΣ

ΕΤΟΣ ΙΒ' | ΤΕΥΧΟΣ Γ'

(ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ – ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2024)

Ἄντι Προλόγου

Τὸ παρὸν τεῦχος τοῦ περιοδικοῦ Ἅγιος Σπυρίδων δημοσιεύει ἑπτὰ κείμενα. Στὸ πρῶτο, ὁ Μητροπολίτης Μάνης Χρυσόστομος Γ' κάνει ἀναφορὰ σὲ οὐσιαστικές λεπτομέρειες ἀπὸ τὸν βίο τοῦ ἁγίου Νεκταρίου. Ἀκολούθως ὁ δρ Δημήτριος Ἀθανασίου παρουσιάζει τὴν Πνευματολογία τοῦ Ματθαίου τοῦ Πτωχοῦ. Τὸ τρίτο κείμενο, τοῦ καθηγητῆ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ ΑΠΘ πρωτ. Βασίλειου Γεωργόπουλου, ὁμιλεῖ γιὰ τὸν Bruno Gröning καὶ τὶς ὑποτιθέμενες θεραπείες του. Ἀμέσως μετὰ ἡ Μαρία - Αἰκατερίνη Δημητροπούλου, στὸ β' καὶ τελευταῖο μέρος τοῦ ἄρθρου της, ἀναλύει βασικά σημεῖα τῆς διδασκαλίας τοῦ ὁσίου Πορφυρίου γιὰ τὴν πνευματικὴ ζωή. Στὴ συνέχεια ὁ δρ Γεώργιος Κουννούσις διαπραγματεύεται τὸ θέμα τῆς ταυτότητας τοῦ ἀνθρώπου στὸν σύγχρονο κόσμο. Στὸ ἕκτο κείμενο ὁ Μιλτιάδης Νικολάου κάνει λόγο γιὰ τὸν «υἱὸ τοῦ ἀνθρώπου» καὶ τὴν ταύτισή του μὲ τὸν Χριστό. Τὸ τεῦχος συμπληρώνει τὸ ἄρθρο τοῦ καθηγητῆ Πέτρου Παναγιωτόπουλου γιὰ τὴν προσωπικότητα τοῦ μακαριστοῦ ἱεραπόστολου Νικηφόρου Μικραγιαννανίτη.

Ὁ ἐπιμελητής

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Ἀντὶ Προλόγου	3
Μητρ. Μάνης Χρυσοστόμου Γ' Λεπτομέρειες οὐσίας ἐκ τοῦ βίου τοῦ ἁγίου Νεκταρίου	5
Δημήτριου Ἀθανασίου Ὅψεις τῆς Πνευματολογίας τοῦ Ματθαίου τοῦ Πτωχοῦ (1916- 2006)	15
Πρωτ. Βασίλειου Ἀ. Γεωργόπουλου Ὁ Bruno Gröning (1906 - 1959) καὶ οἱ «θεραπεῖες» του	32
Μαρίας - Αἰκατερίνης Δημητροπούλου Τὸ ἀλφαβητάρι τῆς πνευματικῆς ζωῆς στὴ διδασκαλία τοῦ ὁσίου Πορφυρίου (β' μέρος)	36
Γεώργιου Κουννούση Οἰκοδομώντας ταυτότητα στὸν σύγχρονο κόσμο	48
Μιλτιάδη Νικολάου Ὁ ὄρος «υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου»	55
Πέτρου Ἀθ. Παναγιωτόπουλου Νικηφόρος Μικραγιαννανίτης (†). Ὁ δωρικὸς ἱεραπόστολος: προ- σωπικὲς μαρτυρίες	74

Λεπτομέρειες ουσίας ἐκ τοῦ βίου τοῦ ἁγίου Νεκταρίου

Μητροπολίτου Μάνης Χρυσοστόμου Γ΄

Ο ἅγιος Νεκτάριος, ἐπίσκοπος Πενταπόλεως, ὁ θαυματουργός, τοῦ ὁποίου τὴν μνήμη ἐορτάζουμε στὶς 9 Νοεμβρίου καὶ τὴν ἀνακομιδὴ τῶν ἱερῶν λειψάνων του στὶς 3 Σεπτεμβρίου καὶ ἰδιαίτερα τιμᾶ καὶ γεραίρει τὴν ἀγία του προσωπικότητα ἢ νῆσος Αἴγινα, εἶναι ἕνας ἀπὸ τοὺς Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας μας καὶ μάλιστα τῶν χρόνων μας.

Ἀξίζει, ἐν προκειμένῳ, νὰ παρουσιάσουμε στὸ κείμενό μας αὐτό, μερικὲς λεπτομέρειες ἀπὸ τὴν βιοτὴ του, οἱ ὁποῖες ὁμως κρύβουν οὐσία πνευματικότητας. Πρόκειται γιὰ μικρὰ περιστατικά, ἀλλὰ μεγάλα σὲ ἠθικὴ ἀξία. Εἶναι μικρὰ γεγονότα μὲ οὐσιαστικὴ δυναμικὴ ποὺ θητεύουν σὲ ἀρχές καὶ ἀξίες βγαλμένες ἀπὸ τὸν ἐνάρετο βίον τοῦ Ἁγίου.

Ἐν πρώτοις, ὡς ἀναφέρεται, οἱ γονεῖς τοῦ Ἁγίου, ἦσαν οἱ Δῆμος (Δημοσθένης) καὶ Μπάλου Κεφαλᾶ, οἱ ὁποῖοι ζοῦσαν πτωχικὰ ἀλλὰ μὲ πολλὴ εὐσέβεια. Εἶναι χαρακτηριστικὸ ὅτι ἡ πτωχεία δὲν στάθηκε ἐμπόδιο γιὰ τὴν πίστη τους στὸν Θεὸ καὶ τὴν εὐλάβειά τους. Πολλοὶ ἄλλωστε Ἅγιοι, ὅπως μανθάνουμε ἀπὸ τὰ Συναξάρια, εἶχαν γονεῖς πτωχοὺς καὶ εὐσεβεῖς. Ἰδιαίτερα, ἡ πολύτεκνη μητέρα τοῦ Ἁγίου ἐκεῖ στὸ σπίτι τους στὴ Σηλυβρία τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης (ὁ Ἅγιος γεννήθηκε τὴν 1^η Ὀκτωβρίου 1846) δίδασκε τὸν μικρὸ Ἀναστάσιο τὰ διδάγματα τῆς πίστεως καὶ ὡς γράφει ὁ πρῶτος βιογράφος τοῦ Ἁγίου, ὁ ἁγιορείτης μοναχὸς Ἀβιμέλεχ:

«Ἀπὸ πενταετοῦς ἡλικίας, διδασκόμενος παρὰ τῆς Μητρὸς του (εὐσεβεστάτης οὔσης) μεταξύ τῶν ἄλλων καὶ τὸν πεντηκοστὸν τοῦ Δαβὶδ

ψαλμὸν “Ἐλέησόν με ὁ Θεός”, ὅταν ἔφθανεν εἰς τὸν στίχον “Διδάξω ἀνόμους τὰς ὁδοὺς σου”, ἐπανελάμβανε τὸν στίχον συχνότερον, καὶ οἰοεὶ ἐξητεῖτο διὰ τούτου τὰ μέσα τῆς παιδείας καὶ μαθήσεως, καθυποσχόμενος τρόπον τινά, ὅτι θὰ διδάξῃ, προορῶν τὸ μέλλον ἐκ θείας νεύσεως.

Ἄφου ἔφθασεν εἰς ἡλικίαν ἑπτὰ ἐτῶν, ἠγόραζε χάρτην καὶ συνέρραπτεν αὐτόν, ἐρωτώμενος δὲ ὑπὸ τῆς Μητρός του τί ἔκαμεν οὕτω τὸν χάρτην, τῇ ἀπεκρίνετο, ὅτι ἤθελε νὰ κάμνη βιβλία, νὰ γράφῃ τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ.

Μεταβαίνων δὲ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ ἀκούων τὸν Θεῖον λόγον, ἐπιστρέφων εἰς τὴν οἰκίαν, εἶχεν αὐτόν εἰς τὴν μνήμην του τόσον, ὥστε ὅπου ἐδιηγεῖτο πάντα, ὡς τὰ ἤκουε τὰ θεῖα λόγια. Καὶ οὐ μόνον τοῦτο, ἀλλὰ ἔκαμνε καὶ ἄμβωνας παιδικούς καὶ ἀνέβαινε ὡς ἄλλος Ἴεροκῆρυξ, ἅτινα ὅλα βεβαίως ἐσήμαινον τὴν μέλλουσαν προκοπὴν τοῦ Παιδός».

Οἱ «παιδικοὶ ἄμβωνες» δηλώνουν τὸν μύχιον πόθο γιὰ τὸ σπουδαῖο διακόνημα τῆς ἐκφορᾶς καὶ κηρύξεως τοῦ θείου λόγου, δηλωτικὸν ὅτι ἡ ἱερὰ αὐτῇ ἐπιθυμία ἐμφυτεύεται ἀπὸ τὸν Θεὸ στὶς παιδικῆς ψυχῆς. Καὶ ἰσχύει, ἐν προκειμένῳ, ὁ εὐαγγελικὸς λόγος: «ἄφετε τὰ παιδιά καὶ μὴ κωλύετε αὐτὰ ἐλθεῖν πρὸς με· τῶν γὰρ τοιούτων ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν» (Μθ. 19, 14).

Ἄγων τὸ 14^ο ἔτος τῆς ἡλικίας του ὁ Ἅγιος βρέθηκε ἀπὸ τὴν γενέτειρά του στὴν Κωνσταντινούπολη. Ἐκεῖ ρίχνεται στὴ βιοπάλη. Ἐργάζεται σὲ μιὰ ἀποθήκη καπνῶν μὲ μόνη ἀμοιβή, στέγη στὸ πατάρι τῆς καὶ βέβαια ἐλάχιστη τροφή. Ἐργαζόμενος ἀλλὰ καὶ προθυμότετος στὴ μελέτη. Γιὰ μία ἀκόμη φορὰ ἀποδεικνύεται ὅτι πολλάκις αὐτοὶ οἱ νέοι προοδεύουν καὶ ἀναδεικνύονται στὴ ζωὴ. Μάλιστα ἀπὸ τὶς μελέτες του ὅσα ρητὰ καὶ ἀποφθέγματα θεωροῦσε ὅτι ἦσαν χρήσιμα καὶ ὠφέλιμα γιὰ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους τὰ κατέγραφε σὲ σακκίδια καὶ περιτυλίγματα, σὲ χαρτιά συσκευασίας καπνῶν καὶ ἄλλα μὲν φύλαγε, ἄλλα δὲ τὰ προωθοῦσε στοὺς πελάτες πρὸς διδασχῆ. Εἶχε ἀπὸ τότε, νέος ἀκόμη, τὴν αἴσθησιν τῆς

ὠφελείας τοῦ πλησίον. Ὁ ἴδιος στὸν πρόλογο τοῦ βιβλίου του μὲ τὸν τίτλο: «Λογίων θησαύρισμα», ὅπου περιέχονται τὰ ἀποφθέγματα αὐτά, γράφει χαρακτηριστικά:

«Τὸ ἀνά χεῖρας ἔργον, εἶναι προῖον μακρᾶς καὶ συντόνου ἐργασίας καὶ ὀφείλεται εἰς πόθον διακαῆ προώρως ἀναπτυχθέντα πρὸς μετάδοσιν ὠφελίμων γνώσεων· διότι πρωτίστως ἤδη τὸ τοῦ διδασκάλου ἐζήλευσα ἔργον καὶ εἰς τοῦτο μετὰ προθυμίας ἀπεδόθην· τὸ ἔργον ὁμως πολὺ τοῦ ζήλου ὑπέρτερον, διὰ τὴν ἐμὴν ἀνεπαρκῆ πρὸς τὸ ἔργον παρασκευὴν· ἀλλ' ἡ ἐπιθυμία ἰσχυρὰ καὶ ἐπίμονος. Πρὸς πλήρωσιν δ' αὐτῆς ἔγνω νὰ ὠφεληθῶ ἐκ τοῦ θησαυροῦ τῶν προγόνων· οὗτος ἔκειτο πρόχειρος καὶ ὑπὸ τὴν διάθεσίν μου, καὶ ἠδυνάμην νὰ θησαυρίσω· καὶ οὕτως ἡ ἐργασία ἤρξατο, καὶ συλλογὴ τίς πενιχρὰ ρητῶν, γνωμῶν καὶ ἀποφθεγμάτων κατηρτίθη· ἀλλὰ καὶ ὁ τρόπος τῆς μεταδόσεως διὰ τὴν ἔλλειψιν χρημάτων ἦν οὐχ ἥττον δυσχερῆς, καὶ ἐνόμισα, ὅτι ἠδυνάμην νὰ χρησιμοποιήσω ὡς δημοσιογραφικὰ φύλλα τὰ χάρτινα καπνοσακκίδια τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει Καπνοπωλῶν. Τὸ ἐπινόημα μοὶ ἐφάνη λυσιτελές καὶ εὐθύς σχεδὸν ἐτέθη εἰς ἐνέργειαν, καὶ ἐπὶ ἱκανοῦ ἀριθμοῦ τοιούτων φύλλων ἔγραφον καθ' ἐκάστην διάφορα ἐκ τῶν ἀποθησαυρισθέντων γνωμικῶν, ὅπως οἱ χρώμενοι τούτων ἐκ περιεργείας ἀναγινώσκοντες τὰ γεγραμμένα διδάσκονται τὰ σοφὰ καὶ ὠφέλιμα· καὶ αὕτη ὑπῆρξεν ἡ ἀρχὴ τοῦ ἀνά χεῖρας βιβλίου, καὶ τῷ πόθῳ τούτῳ ὀφείλεται».

Ἄλλὰ καὶ ἓνα ἄλλο στοιχεῖο ἀναδεικνύεται μὲ τις μελέτες τοῦ ἁγίου Νεκταρίου. Πρόκειται γιὰ τὸ γεγονός ὅτι ἔχουμε ἐνώπιόν μας τὴν εὐεργετικὴ σύνθεση τῆς κλασικῆς γραμματείας, τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς χριστιανικῆς παιδείας μὲ τὰ συγγράμματα τῶν Ἑλλήνων καὶ θεοφόρων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας. Εἶναι τοῦτο ἓνα ὑψιστο εὐεργέτημα γιὰ τὸν πολιτισμό.

Ἐπειτα βλέπουμε τὸν Ἅγιο δάσκαλο στὸ χωριὸ Διθὶ τῆς Χίου. Πάντοτε ἄλλωστε τοῦ Ἁγίου τοῦ ἄρεσε ἡ διδασκτικὴ. Συνάμα δεῖχνει

ὅτι τὸ λειτούργημα τοῦ διδασκάλου ἀποπνέει σεβασμό. Ἀκόμη ἐκεῖ στῆ νῆσο Χίο ἔλαβε καὶ τὴν μεγάλη ἀπόφαση τῆς ἀφιέρωσής του στὸν Θεό. Γνωρίστηκε στῆ Νέα Μονὴ μὲ Πατέρες καὶ ἀσκητὲς τοῦ «Κολλυβαδικοῦ κινήματος» καὶ ἰδιαίτερα μὲ τὸν διακριτικὸ γέροντα Παχώμιο Ἀρελᾶ (†1905) ποὺ βρισκόταν στὸ Προβάτειο Ὅρος μὲ τὸν ὁποῖο ἔζησε μέρες πνευματικῶν ἀνατάσεων. Πολλὴ σπουδαία τυγχάνει καὶ ἡ ἐπιστολὴ τοῦ ἁγίου Νεκταρίου πρὸς τὰ πνευματικὰ τέκνα τοῦ γέροντος Παχωμίου μετὰ τὴν ὄσιακὴ κοίμησὴ του, ὅπου ἐκθειάζει τὴν ἀξία καὶ τὴν σημασία τοῦ ἐναρέτου πνευματικοῦ πατρός, ὡς ἦταν ὁ ἀοίδιμος Παχώμιος. Ὅλα αὐτὰ δείχνουν ὅτι οἱ πνευματικοὶ καὶ ἐνάρετοι ἄνδρες ἔχουν ἐπικοινωνία ἐν Χριστῶ καὶ σύνδεσμός τους δὲν εἶναι ἄλλος παρὰ ἡ κατὰ Χριστὸν καλλιέργεια καὶ ἀνάβαση.

Μία ἄλλη λεπτομέρεια εἶναι ἡ παρουσία στῆ ζωὴ τοῦ Ἁγίου τῶν εὐεργετῶν ἀδελφῶν Χωρέμη καὶ Χαραλ. Σακκόπουλου, οἱ ὁποῖοι βοήθησαν παντοιοτρόπως τὸν πτωχὸ Ἅγιο. Ἡ πρόνοια τοῦ Θεοῦ πάντοτε ἐνεργεῖ καὶ φωτίζει συνανθρώπους μας γιὰ ἀγαθὰ ἔργα. Τὸ ἴδιο συνέβη καὶ στὴν περίπτωση τοῦ διορισμοῦ τοῦ Ἁγίου ὡς ἱεροκέρυκα μὲ τὴν ἀπροσδόκητὴ παρουσία καὶ παρέμβαση τοῦ δημάρχου Ἀθηναίων, τοῦ ἀξιολόγου Μιχαήλ Μελά, στὸ Ὑπουργεῖο τῶν Ἐκκλησιαστικῶν, ἐπιλύοντας τὶς γραφειοκρατικὲς δυσκολίες. Γράφει συγκεκριμένα ὁ ἐκ τῶν πρώτων βιογράφων Ἰωακείμ Σπετσιέρης τὸ ἔτος 1929:

«Ὁ Νεκτᾶριος ἐλθὼν εἰς τὰς Ἀθήνας ἐστερεῖτο παντελῶς χρημάτων, διότι, ὅ,τι ἐπορίζετο ἐν τῇ Αἰγύπτῳ διένειμε εἰς τοὺς πτωχοὺς, καὶ ἐξέδιδε συγγράμματα ὠφέλιμα πρὸς τὸ χριστιανικὸν πλήρωμα, τοσοῦτον δὲ ἀφιλοχρήματος ἦτο, ὥστε πολλοὶ ἔλεγον· “χρήματα καὶ Πενταπόλεως δύο πράγματα ἀντίθετα”, ἐνῶ δὲ ἐστερεῖτο καὶ αὐτοῦ τοῦ ἡμερησίου ἄρτου, παρ’ οὐδενὸς ἐζήτει τί, οὔτε ἔλεγεν ὅτι στερεῖται, ἀναμένων μετὰ πεποιθήσεως τὴν θείαν ἀντίληψιν.

Διηυθύνθη δ' οὕτω εἰς τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ παρεκάλεσε τὸν ὑπουργόν, ἵνα διορίσῃ τοῦτον ἱεροκλήρυκα εἰς τινὰ ἐπαρχίαν, ὡς ἔχοντα πάντα τὰ προσόντα διὰ τὴν θέσιν ταύτην· πλὴν ἐκεῖνος ἀπεκρίθη, ὅτι δὲν δύναται νὰ πράξῃ τοῦτο διότι στερεῖται ἑλληνικῆς ὑπηκοότητος ἂν καὶ ἔχῃ τὸ Κράτος ἀνάγκην ἱεροκηρύκων. Τοσοῦτον δὲ συνεκίνησαν οἱ λόγοι οὗτοι τὸν ἀείμνηστον Πενταπόλεως, ὥστε ἐδάκρυσεν.

Ἀποχαιρετήσας τέλος τὸν ὑπουργόν κατήρχετο τὴν κλίμακα τοῦ ὑπουργείου λίαν συγκεκινημένος, ὅτε ἀνήρχετο ὁ γέρον Μελᾶς ὅστις χαιρετήσας τοῦτον ἐρωτᾷ “τί συμβαίνει, Πανιερώτατε, καὶ εἴσθε λίαν συγκεκινημένος;”, “ἐπορεύθη”, ἀπήντησεν οὗτος, “πρὸς τὸν ὑπουργόν, καὶ τὸν παρεκάλεσα, ὅπως μὲ διορίσῃ ἱεροκλήρυκα, ἀλλὰ μοὶ εἶπε, ὅτι στεροῦμαι ἑλληνικῆς ὑπηκοότητος”. “Ἐπιστρέψατε, φωνεῖ ὁ Μελᾶς, καὶ σᾶς παρακαλῶ θερμῶς, ὅπως πορευθῶμεν ἀμφοτέρω πρὸς αὐτόν”. ὡς δὲ παρουσιάσθησαν λέγει ὁ Μελᾶς πρὸς τὸν ὑπουργόν τῶν Ἐκκλησιαστικῶν: “Κύριε ὑπουργέ διατὶ δὲν διορίζετε τὸν Πανιερώτατον, ἱεροκλήρυκα, ὅστις ἔχει ὅλα τὰ προσόντα καὶ αὐτὴν τὴν πρότασιν τῆς Ἱερᾶς Συνόδου;”. “διότι στερεῖται”, ἀπεκρίθη ὁ ὑπουργός, “ἑλληνικῆς ὑπηκοότητος”. «ἑλληνικὴν ὑπηκοότητα», ἀνταπήντησεν ὁ Μελᾶς, “ζητεῖς ἀπὸ τὸν Πανιερώτατον, ὅστις ἐσπούδασεν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἔχει πτυχίον τῆς Θεολογικῆς τοῦ Πανεπιστημίου Σχολῆς; καὶ ἐὰν δὲν διορίσῃς τοῦτον, ποῖον θὰ διορίσῃς;”. ἐπέισθη τέλος ὁ ὑπουργός καὶ αὐθήμερόν συνετάχθη τὸ διάταγμα τοῦ διορισμοῦ.

Ταῦτα διηγήθη πρὸς με αὐτὸς ὁ ἴδιος Νεκτάριος, προσθέσας ὅτι “ὁ Θεὸς ἀπέστειλεν τὸν κύριον Μελᾶν καὶ μὲ συνήτησεν ἐνῶ κατηρχόμην τὴν κλίμακα τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἐκκλησιαστικῶν”».

Μία ἄλλη λεπτομέρεια οὐσίας ποὺ βρίσκεται στὴ φιλομάθεια τοῦ Ἁγίου εἶναι καὶ ἡ ἐκμάθηση τῆς γαλλικῆς γλώσσας. Στὴν βιβλιοθήκη του ὅπου εὐρίσκεται στὸ δωμάτιο τοῦ Ἁγίου στὴν Αἴγινα

υπάρχουν πολλά γαλλικά βιβλία, ως και η «*Grande Encyclopedie*». Επίσης πρέπει να έπισημανθεί ότι έλαβε τὸ πτυχίο τοῦ Προλόυτη τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν τὸ ὁποῖο ἦταν τότε, τὸ 1885, ισότιμο μὲ τὸ δίπλωμα τοῦ διδάκτορος. Λόγιος ὁ ἅγιος. Ἐμβριθῆς γνώστης τῆς θύραθεν καὶ τῆς χριστιανικῆς παιδείας ἀποδεικνύοντας τὸν ἄριστο συνδυασμὸ ράσου καὶ γραμμάτων. Ὁλόκληρη βιβλιοθήκη ἀποτελοῦν μάλιστα τὰ ἔργα του, τὰ δοκίμια, τὰ ἄρθρα του.

Ἄλλη λεπτομέρεια εἶναι τὸ γεγονός ὅτι στὴν Ἀθήνα, ὡς διάκονος κήρυττε τὸν θεῖο λόγο. Μάλιστα στὸ βιβλίο του: «Δέκα λόγοι ἐκκλησιαστικοὶ διὰ τὴν Μεγάλην Τεσσαρακοστήν» ποῦ ἐξεδόθη τὸ 1885 ἀναφέρεται ὅτι ἦταν ἱεροδιάκονος. Εἶναι καὶ αὐτὸ χαρακτηριστικὸ στοιχεῖο τοῦ ἔνθεου ζήλου του γιὰ τὴν διακονία τοῦ λόγου τοῦ Εὐαγγελίου τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ ἦταν ἀδύνατον τὸ Εὐαγγέλιο νὰ παραμένει «κλειστό».

Ἄλλο σημεῖο εἶναι ὅτι ὅταν μετὰ ἀπὸ ταλαιπωρίες διορίστηκε τελικὰ ἱεροκήρυκας στοὺς νομοὺς Φθιωτιδοφωκίδας καὶ Εὐβοίας οὐδόλως παρέμεινε ἄργος ἢ ἕνας «τυπικός» ὑπαλληλικοῦ τύπου ἱεροκήρυκας.

Ὁ Ἅγιος ἀνέπτυξε σπουδαία δράση μὲ ἔνθεο ζῆλο καὶ πνεῦμα διάκρισης ἐπισκεπτόμενος πόλεις καὶ χωριὰ ἱεουργώντας, κηρύττοντας καὶ ποικιλότροπα βοηθώντας τοὺς συνανθρώπους του. Μία λεπτομέρεια ἀξιοπρόσεκτη εἶναι ἡ ὁμιλία του τὸ 1893 στὸν Γυμναστικὸ Σύλλογο Κύμης μὲ θέμα: «Περὶ γυμναστικῆς», καὶ ἡ ὁμιλία του πρὸς τοὺς μαθητὲς τοῦ Γυμνασίου Λαμίας μὲ θέμα: «Λόγος πρὸς τοὺς ἐφήβους». Αὐτὰ δείχνουν τὴν εὐρύτητα τοῦ πνεύματός του.

Ὁ Ἅγιος, ἐπίσης, ὑπῆρξε ὑπόδειγμα Διευθυντοῦ στὴ Ριζάρειο Ἐκκλησιαστικὴ Σχολὴ ἐπὶ 14 χρόνια. Τρία περιστατικὰ μικρὰ ἀλλὰ μεγάλα σὲ πνευματικότητα ἀξίζει ν' ἀναφέρουμε: Ὅταν ἕνας

σπουδαστῆς ἔκανε ἓνα σοβαρὸ παράπτωμα, ὁ Ἅγιος θεώρησε τὸν ἑαυτὸ του ὑπεύθυνον καὶ προχώρησε σὲ αὐστηρὴ νηστεία μὴ προσερχόμενος οὐδόλως στὴν τράπεζα. Τὸ μέτρο αὐτὸ πραγματικὰ συνέτισε τοὺς σπουδαστῆς. Ἄλλη φορά, ὅταν ἀσθένησε ὁ ἐπιμελητῆς τῆς Σχολῆς δὲν δίστασε ὁ ἴδιος νὰ καθαρίζει τοὺς ἰδιαίτερους χώρους γιὰ νὰ μὴν ὀδηγηθεῖ στὴν ἀπόλυση ὁ ἐργαζόμενος. Καὶ τὸ τρίτο γεγονός ἐστὶν ὅτι πολλές φορές ὁ Ἅγιος, τὶς νύκτες, ἔβγαινε ἔξω στὸν κῆπο καὶ κάτω ἀπὸ τὰ δένδρα, χωρὶς νὰ τὸν βλέπει κανεὶς, προσευχόταν γιὰ ὅλους τοὺς διδάσκοντες καὶ διδασκομένους τῆς Σχολῆς, ἀλλὰ καὶ γιὰ ὁλόκληρη τὴν πόλη τῶν Ἀθηνῶν. Παραδείγματα ὑψίστης πνευματικότητος, ταπεινοφροσύνης καὶ διαπαιδαγώγησης.

Λεπτομέρεια οὐσίας εἶναι ἀκόμη ἡ ἐπικοινωνία του μὲ σπουδαῖες μορφές, ὅπως τὸν ἅγιο παπα-Νικόλα τὸν Πλανᾶ, τοὺς Ἀλέξανδρο Παπαδιαμάντη καὶ Ἀλέξανδρο Μωραϊτίδη, τὸν γέροντα Δανιὴλ Κατουνακιώτη, τὸν μοναχὸ Ἀβιμέλεχ Μπονάκη κοντὰ στὰ Καυσοκαλύβια, τὸν σεβασμιώτατο Ἱερόθεο Μητρόπουλο, ἀρχιεπίσκοπο Πατρῶν καὶ Ἡλείας, τὸν π. Εὐσέβιο Ματθόπουλο, τὸν π. Πανᾶρετο Δουληγέρη, τὸν π. Ἱερώνυμο Σιμωνοπετρίτη κ.ἄ. Αὐτὲς οἱ ἐπικοινωνίες δὲν ἦταν τυπικὲς ἢ ἀπλῶς φιλικές. Ἦταν συναντήσεις πνευματικοῦ περιεχομένου, ὠφελίμων λόγων προσευχῆς καὶ ἱεροῦ στοχασμοῦ. Ἰσχύει, ἐν προκειμένῳ, ἐκεῖνο τῶν ἀρχαίων χρόνων: «Ἀββᾶ, εἶπέ λόγον», ὅταν γινόντουσαν τέτοιας μορφῆς συναντήσεις.

Λεπτομέρειες ποὺ δείχνουν τὸ κεφάλαιο ἀρετῶν του ἔχουν καὶ ἐπισκέψεις στὴν Πάτρα, στὸ Λαύριο, στὴ Σκόπελο, στὴν Πάρο, στὴ Σύρο, στὴν Τήνο καὶ ἄλλαχοῦ. Χαρακτηριστικὴ ἦταν ἡ μετάβασή του στὴν Τήνο, ἀρχὲς τοῦ μηνὸς Ἰουλίου τοῦ 1901. Ὅταν ἐπῆγε στὴ νῆσο, ὁ τοπικὸς τύπος δὲν ἔκαμνε καμμία ἀναφορά. Ὁ Ἅγιος

προσκύνησε στην Παναγία την Μεγαλόχαρη, έπεσκέφθη τὸ μοναστήρι τοῦ Κεχροβουνίου, τέλεσε θεία Λειτουργία, κήρυξε τὸν θεῖο λόγο. Δὲν ἔμεινε γιὰ μεγάλο χρονικὸ διάστημα. Ἐκ τῶν ὑστέρων, ἡ τοπικὴ ἔφημερίδα «Πρόοδος» (14.7.1901) ἔγραφε τὰ παρακάτω:

«Ἀνεχώρησε τὴν παρελθοῦσαν Τρίτην ἐπιστρέφων εἰς Ἀθήνας ὁ σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Πενταπόλεως καὶ διευθυντὴς τῆς Ριζαρίου Σχολῆς κος Νεκτάριος Κεφαλαῖς, συνοδευθεὶς μέχρι τοῦ ἀτμοπλοίου ὑπὸ τοῦ κλήρου τοῦ Ἱ. Ἰδρύματος καὶ τῆς πόλεως μας καὶ ὑπὸ τῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Ἱ. Ναοῦ Εὐαγγελιστρίας. Κατὰ τὸ δεκαήμερον διάστημα τῆς ἐνταῦθα διαμονῆς του ἐπεσκέφθη τὴν ἐν Κεχροβουνίῳ γυναικείαν Μονήν, ἐπὶ διήμερον παραμείνας ἐν αὐτῇ. Ὡμίλησε δὲ ἐν τῇ θείᾳ Λειτουργίᾳ περὶ τῆς κατὰ Θεὸν πολιτείας τῶν μοναζουσῶν καὶ ἐν γένει περὶ τοῦ βίου τὸν ὁποῖον πρέπει νὰ διάγωσιν οἱ μοναχοί, ἵνα τῆς Οὐρανίου ἀξιωθῶσιν βασιλείας. Ἐξεφράζετο δὲ εὐμενέστατα κατὰ τὴν ἐκ τῆς Μονῆς ἐπιστροφὴν του περὶ τῶν ἀγαθῶν ἐκείνων πλασμάτων τῶν ἐν ἀρετῇ ὄντως χριστιανικῇ πολιτευομένων.

Ἐπίσης ἐν συρροῇ μεγίστη προκληθεῖσι ἐξ εἰδοποιήσεως τῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Ἱ. Ἰδρύματος ὠμίλησεν ὁ Ἅγιος Πενταπόλεως ἐν τῷ Ἱ. Ναῷ τῆς Εὐαγγελιστρίας τὴν παρελθοῦσαν Κυριακὴν κατὰ τὴν θείαν Λειτουργίαν. Ὡς θέμα τοῦ λόγου του ἔλαβε περικοπὴν τινὰ τοῦ Εὐαγγελίου τῆς ἡμέρας ἐκείνης: “Ὑμεῖς ἐστέ τὸ φῶς τοῦ κόσμου”, ὅπερ ὁ Χριστὸς πρὸς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ εἶπεν ἐν τινὶ διδασκαλίᾳ του γενομένη εἰς ὄρος τὶ τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα δὲν ἀναφέρουσιν οἱ Εὐαγγελισταί».

Ἐν προκειμένῳ, μίλησε ἡ πράξις, ὅπως ἐκφραζόταν μὲ τὴν εὐλαβεστάτη βιοτὴ του.

Ἄς ἔλθουμε τώρα στὴν Ἱ. Μονὴ τῆς Ἁγίας Τριάδος ποὺ ἴδρυσεν ἐκεῖ ἐν τῇ θέσῃ «Ξάντος» στὴν Αἴγινα καὶ ἀπὸ τὶς πολλὰς λεπτομέρειες τῆς ἐκεῖ βιοτῆς του διακρίνουμε μερικὲς πολὺ χαρακτηριστικὲς ἀλλὰ

μέ βαθύτερο νόημα. Αναφέρουμε τὶς χειρωνακτικὲς ἐργασίες ἀπὸ τὸν ἴδιο, ὅπως ἐπίσης τὴν καλλιέργεια τῶν κήπων, τὶς περιοδεῖες τοῦ σὲ φτωχὲς οἰκογένειες στὴ νῆσο πρὸς παντὸς εἶδους ἐνίσχυση, τὴν ἐπιλογή ὡς ἡγουμένης μιᾶς τυφλῆς, τῆς Ξένης μοναχῆς «διὰ τὴν σύνεσιν καὶ τὴν ἀρετὴν αὐτῆς». Νὰ προσθέσουμε τὶς δεήσεις τοῦ γονατιστὸς στὸν Ἐσταυρωμένο τοῦ Ἱεροῦ Βήματος καὶ τὶς προσευχὲς τοῦ στὴν Παναγία στὸ κελί του. Καὶ τέλος τὸ ἀτάραχον τῆς συμπεριφορᾶς του καὶ τὴν ἀνεξικακία του στὴ δοκιμασία ποὺ ὑπέστη μέ τὴν ψευδῆ καταμήνυση καὶ συκοφαντία ἐναντίον του. Ὁ Θεὸς ἀπένειμε τὴν δικαιοσύνη, ἐν προκειμένῳ.

Εἶναι γεγονός ὅτι ὁ Ἅγιος δοκίμασε τὴ θλίψη τόσο στὰ χρόνια, ποὺ διηκόνησε στὸ Πατριαρχεῖο τῆς Ἀλεξάνδρειας, ὅσο καὶ σὲ κατοπινὰ χρόνια μέ ποικίλες ἀντιξοότητες, συκοφαντίες καὶ δοκιμασίες τῆς ζωῆς. Ἦπιε πολλὰ πικρὰ ποτῆρια ἀπὸ ψευδαδέλφους, ἀπὸ πρόσωπα τῆς ἐξουσίας, ἀπὸ ἀσεβεῖς καὶ ἀνευλαβεῖς συναθρώπους του. «Γλυκὸ ψωμί δὲν ἔφαγε» στὴ ζωὴ τοῦ. Ὅμως, ὁ ἅγιος ἱεράρχης, ἤξερε νὰ λέγει: «Ἵπὲρ ἑμαυτοῦ οὐκ ἀπολογῆσομαι. Προσευχηθεῖτε ὑπὲρ τοῦ ἀνθρώπου αὐτοῦ (γιὰ τὸν ἀνακριτῆ). Καὶ γι' αὐτὸν ἑσταυρώθη ὁ Κύριος» καὶ σὲ ἄλλη περίπτωση: «Οὐδέποτε περὶ οὐδενὸς ἐμελέτησα κακόν, μόνον τὸ ἀγαθὸν ἐμελέτησα καθ' ὅλην τὴν ζωὴν μου». Ὅλες τὶς ἀδικίες σὲ βάρος του τὶς ὑπέμεινε ἀγόγγυστα μέ τὴν ὑπομονὴ τοῦ Χριστοῦ, μέ τὴν βαθυτάτη πίστη του, μέ τὸ ταπεινὸ φρόνημα καὶ μέ τὶς ἀδιάλειπτες προσευχὲς του. Καὶ πράγματι, ἴδιον τοῦ Ἁγίου ἦταν ἡ ὑπομονή. Εἶχε μεγάλη ὑπομονὴ καὶ καρτερία ἀφήνοντας καὶ στὸν σύγχρονο πονεμένο καὶ κουρασμένο ἄνθρωπο μέγα ὑπόδειγμα. Ἴδου τὶ ἔλεγε:

«Ἄς ἀνδρισθῶμεν καὶ ἄς ὑπομείνωμεν ὀλίγον, ἵνα τύχωμεν τῆς οὐρανοῦ χαρᾶς καὶ τῆς θείας δόξης. Φιλοσοφῆσωμεν ἐπὶ τῶν πραγμάτων τοῦ κόσμου, ὅπως ἀπαθέστεροι προβῶμεν. Ἐλπίσωμεν ἐπὶ τὸν Θεὸν καὶ

αὐτός, ὁ τὸν παράλυτον θεραπεύσας, θέλει βοηθήσει καὶ ἡμᾶς πάσχοντας. Μικρὸν ἔτι καὶ ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἔρχεται. Ὑπομείνωμεν ἔτι ὀλίγον διὰ τὴν οὐράνιον βασιλείαν. «Ὁ γὰρ ὑπομείνας εἰς τέλος, οὗτος σωθήσεται»».

Καὶ γιὰ τὴν καρτερία ἔλεγε: «Καρτερία, ὑπομονὴ λύπης ἔνεκα τοῦ καλοῦ· ὑπομονὴ πόνων ἔνεκα τοῦ ἀγαθοῦ. Ἡ καρτερία ἐνθαρρύνει τὸν ἄνθρωπον φέρειν γενναίως τὰ δεινὰ, τὰς λύπας καὶ τὰς ἀντιξόους τοῦ βίου ἐπιδρομὰς καὶ ἐνισχύει αὐτὸν ἐν τῷ ἀγῶνι τοῦ βίου, ἵνα μὴ περιτραπῆ ἐκ τῆς τοῦ κλύδωνος ἐπιφορᾶς, μηδὲ ἀποβάλλῃ, ὧν τί φέρει ἀγωγίμων τῆς ἀρετῆς. Ὁ καρτερικὸς εἶναι γενναῖος, θαρραλέος, ὑπομένει τὰς θλίψεις καὶ ἐλπίζει ἐπὶ Κύριον τὸν Θεὸν αὐτοῦ». Καὶ μία ἀκόμη λεπτομέρεια τοῦ ἥθους του ἦταν ἡ μετάβασή του καὶ ἡ νοσηλεία του στὸ Ἀρεταίειο νοσοκομεῖο Ἀθηνῶν τὸ 1920. Νοσηλεύθηκε ὡς ἕνας ἀπλὸς μοναχὸς σὲ θάλαμο γιὰ τοὺς ἄπορους, ἀγνοούμενος ἀπ' ὅλους. Ἄλλ' ἐκεῖ, ὁ Θεὸς φανέρωσε καὶ τὴν ἀγιότητά του, ὅταν μετὰ τὴν ὀσιακὴ κοιμήσή του εὐωδίασε τὸ ἱερὸ λείψανό του καὶ ὄλος ὁ θάλαμος τοῦ νοσοκομείου, ἀλλὰ ἐκεῖ ἔγινε καὶ τὸ γνωστὸ πρῶτο θαῦμα.

Ὅλα αὐτὰ καταδεικνύουν μέσα ἀπὸ ὀλίγες μόνον λεπτομέρειες τοῦ βίου του, πὺρ ἐξεθέσαμε, ὅτι ὁ ἅγιος Νεκτάριος Πενταπόλεως εἶναι, τῶντι, μία μεγάλη πατερικὴ μορφή. Εἶναι ἀναμφισβήτητα ὁ χαριτόβρυτος ἅγιος τῶν ἀρετῶν. Ὑπέστη στὴ ζωὴ του πικρίες καὶ ἀδικίες, δοκίμασε φτώχεια καὶ ταλαιπωρίες ἀλλὰ κέρδισε τὸν ἀμαράντινο στέφανο τῆς ἀγιότητος.

Ἀλήθεια, ἐκεῖνο τὸ ἰλαρὸ βλέμμα του, πόσα δὲν ἔχει νὰ μᾶς πεῖ.

Ὅψεις τῆς Πνευματολογίας τοῦ Ματθαίου τοῦ Πτωχοῦ (1916-2006)

Δρος Δημήτριου Ἀθανασίου
Ἐργαστηριακὸ Διδακτικὸ Προσωπικὸ (ΕΔΙΠ)
τοῦ Τμήματος Κοινωνικῆς Θεολογίας
καὶ Ὁρησκειολογίας τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς ΕΚΠΑ

Εἰσαγωγή

Ὁ Ἄββᾶς Ματθαῖος ὁ Πτωχὸς (Matta al-Meskeen) (1919-2006) ὑπῆρξε ἐκφραστὴς καὶ εἰσηγητὴς τῆς κοπτικῆς θεολογικῆς μεταρρύθμισης τοῦ 20^{οῦ} αἰ., ἐπαναφέροντας ἐκ νέου στὸ προσκήνιο τὴν πατερικὴ καὶ λειτουργικὴ θεολογικὴ παράδοση¹. Ὁ ἴδιος φαίνεται νὰ εἶναι ὁ πολυγραφότερος Κόπτης² συγγραφέας ἀπὸ τὸ

1. Δ. Ἀθανασίου, «Οἱ μεταρρυθμιστὲς τῆς κοπτικῆς θεολογίας τοῦ 20^{οῦ} αἰώνα», *Σύναξη* 136 (2015), 58-63.

2. Κόπτης σημαίνει ἕναν ἐθνικὸ - γλωσσικὸ προσδιορισμὸ καὶ ὄχι ἐκκλησιαστικὸ -δογματικὸ, ὅπως κατέληξε. Ἡ γλῶσσα εἶναι ἐξέλιξη τῆς ἀρχαίας αἰγυπτιακῆς, ἀλλὰ γράφεται μὲ ἑλληνικὰ γράμματα. Ὁ ὅρος «κοπτικός» εἶναι ἀντιδάνειο ἀπὸ τὸ ἑλληνικὸ «αἰγυπτιακός» ποὺ προέρχεται πάλι ἀπὸ τὴν αἰγυπτιακὴ λέξι Χα-Κα-Πτά, δηλ. «σπίτι τοῦ Κᾶ (τῆς ζωικῆς δυνάμεως), τοῦ Πτά», ποὺ ἦταν βασικὸς θεὸς τοῦ αἰγυπτιακοῦ πανθέου. Ἐπομένως τὸ «κοπτικός» χαρακτηρίζει γλῶσσα καὶ ἐθνικὴ κουλτούρα. Μετὰ τὸν 5^ο αἰ. ἡ πλειονότητα ἀποσχίσθηκε ἀπὸ τὴν (χαλκηδόνια) Ὁρθοδοξία καὶ ἀπὸ τότε τὸ κοπτικός σημαίνει καὶ προχαλκηδόνιος. Δ. Μόσχου, «Ἱστορία Ἀρχαίων Ἀνατολικῶν Ἐκκλησιῶν: Εἰσαγωγικά», Ἄνοικτ. ἀκαδ. μαθήματα στὸν διαδικτυακὸ τόπο: <http://opencourses.uoa.gr/modules/units/?course=THEOL1&id=890>, (15-11-2017), 3.

σχίσμα τῶν Ἐκκλησιῶν (Σύνοδο τῆς Χαλκηδόνας, 451) καὶ ὕστερα³. Ὁ μεγάλος αὐτὸς λόγιος τῆς Κοπτικῆς Ἐκκλησίας γεννήθηκε τὸ 1919 στὴν πόλη Banhā (45 χιλιόμετρα βόρεια τοῦ Καΐρου)⁴, σπούδασε στὴ φαρμακευτικὴ Σχολὴ τοῦ Καΐρου καὶ τὸ 1948 ἐκάρη μοναχὸς στὴ σκήτη τοῦ Ἀββᾶ Σαμουήλ (Dair al-Anba Šamū‘īl), στὴν Ἄνω Αἴγυπτο. Ἀσκήτεψε σὲ διάφορα μοναστικά κέντρα τῆς Αἰγύπτου, ὅπως στὴ σκήτη τῶν Σύρων (Dair al-Suryān) καὶ τοῦ Ἁγίου Μακαρίου (Deir al-Anbā Maqqār), τῆς ὁποίας θὰ διατελέσει ἀργότερα ἡγούμενος, ἀκολουθώντας μιὰ πορεία πνευματικῶν ζυμώσεων καὶ θεολογικοῦ ἀναστοχασμοῦ⁵. Κοιμήθηκε στὸ Κάιρο στίς 8 Ἰουνίου 2006⁶.

Στὴν κοπτικὴ θεολογία τοῦ 20^{οῦ} αἰ., ἀπὸ τοὺς πρώτους ποὺ ἔγραψε θεολογικὰ ἔργα περὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἦταν ὁ Ματθαῖος ὁ Πτωχός⁷. Πρῶτο ἔργο του ὑπήρξε: «Ἡ Πεντηκοστή», τὸ ὁποῖο, μάλιστα, τὸ 1967 προκάλεσε ἔντονες ἀντιδράσεις στὸν χῶρο τῆς Κοπτικῆς Ἐκκλησίας. Ἄλλα ἔργα του περὶ Ἁγίου Πνεύματος ἦταν ἐπίσης: «Τὸ Ἅγιο Πνεῦμα καὶ τὸ ἔργο του ἐντὸς τῆς ψυχῆς», «Μὲ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιο στὸν καθημερινό μας βίο», «Ὁ Παράκλητος» κ.ἄ. Πλέον, σχεδὸν ὅλα τὰ ἔργα τοῦ Ματθαίου περὶ Ἁγίου Πνεύματος ἔχουν συγκεντρωθεῖ σὲ δύο τόμους ὑπὸ τὸν τίτλο: «Τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιο, τὸ Κύριον, τὸ Ζωοποιόν», ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἀντλεῖται τὸ σχετικὸ

3. Φαίνεται νὰ ἔγραψε πάνω ἀπὸ 180 ἔργα, μὲ πλούσιο θεολογικὸ περιεχόμενο, καλύπτοντας ὅλο τὸ εὖρος τῆς θεολογίας.

4. W. A. Hanna, *Father Matthew the Poor*, Wadi El-Natrun: Monastery of St Macarius Press, 2006, σ. 4.

5. J. H. Watson, *The Coptophile Column. Abouna Matta el Meskin*, Wadi El-Natrun: Monastery of St Macarius Press, 2006, σ. 1.

6. W. A. Hanna, *Father Matthew the Poor*, σ. 3.

7. G. Habib, «Al-Radd ‘alā kitbāb Bida’a ḥadithā» (1), <http://www.coptology.com/?p=925#more-925> (10-1-2020), 6.

ύλικό στο παρὸν ἄρθρο προκειμένου νὰ ἀνιχνευθεῖ ἡ διδασκαλία περὶ Ἁγίου Πνεύματος ἀπὸ τὴ σκοπιὰ τοῦ Ματθαίου τοῦ Πτωχοῦ.

1. Τὸ Ἅγιο Πνεῦμα κατὰ τὴν ἡμέρα τῆς Πεντηκοστῆς

Σύμφωνα μὲ τὸν Ματθαῖο, στὴν Παλαιὰ Διαθήκη συναντᾶμε μὲ ποικίλους τρόπους τὴν παρουσία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος (Ἦσ. 11, 2 καὶ 61, 1), τὸ ὁποῖο ἐπισκίαζε τοὺς Προφῆτες καὶ λαλοῦσε μέσῳ αὐτῶν. Ὡστόσο, ἡ παρουσία ἢ ἡ ἐπισκίαση αὐτὴ δὲν ἦταν ὑποστατική, ἀλλὰ ἦταν μιὰ παρουσία τῆς δυνάμεώς του⁸. Μόνον κατὰ τὴν ἡμέρα τῆς Πεντηκοστῆς⁹ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιο παρουσιάστηκε στὸν κόσμο μὲ ὄλα του τὰ χαρίσματα καὶ τὶς δωρεές του¹⁰. Ἐξάλλου, τὸ τρίτο πρόσωπο τῆς Ἁγίας Τριάδος στὴν Παλαιὰ Διαθήκη εἶναι γνωστὸ ὡς «Πνεῦμα Κυρίου», ἐνῶ κατὰ τὴν Πεντηκοστὴ ἀποκαλύφθηκε ἡ διακρινόμενη ὑπόστασή του ὡς «Ἅγιο Πνεῦμα» καὶ συνάμα τὸ ὑποστατικό του ἰδίωμα ὡς «Παράκλητος» (= παρηγορητής)¹¹.

Μὲ τὴν κάθοδο τοῦ Ἁγίου Πνεύματος στοὺς μαθητὲς τὴν ἡμέρα τῆς Πεντηκοστῆς ἐπιτελέστηκε ἀνακαίνιση τῆς φύσε-

8. Matta al-Meskeen, *Al-Rūh al-Qudus al-rabb al-mohī* (1), Maṭḅ 'ait Dayr al-qiddīs Anbā Maqār, Wādī l-Naṭrūn, 2012, 169.

9. Ἄν καὶ ὁ ἴδιος ὁ Ματθαῖος σημειώνει ὅτι ἡ προσωπικὴ ἀποκάλυψη τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἔγινε πρὶν τὴν Πεντηκοστὴ, κατὰ τὸν εὐαγγελισμό τῆς Θεοτόκου. Ἐκεῖ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιο κατασκήνωσε προσωπικὰ στὴν κοιλία τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου, προκειμένου νὰ κυφορήσει τὸν Υἱὸ καὶ Λόγο τοῦ Θεοῦ. Παρομοίως καὶ κατὰ τὴ βάπτισι τοῦ Κυρίου τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιο μὲ τὴν παρουσία του ἔχρισε τὸν Ἰησοῦ Χριστὸ καὶ ἀργότερα τὸν ἀνέστησε ἀπὸ τοὺς νεκροὺς. Βλ. Matta al-Meskeen, *Al-Rūh al-Qudus* (1), 170.

10. Matta al-Meskeen, *Al-Rūh al-Qudus* (1), 170.

11. Matta al-Meskeen, *Al-Rūh al-Qudus* (1), 169.

ὡς τους¹². Ἐγιναν μιὰ νέα πραγματικότητα ἢ, σύμφωνα μὲ τὴ βιβλικὴ γλῶσσα, ἔγιναν ἄλλοι ἄνθρωποι (Α΄ Βασ. 10, 6)¹³. Δέχτηκαν μιὰ νέα δύναμη, ἐνὸς εἴδους ποὺ δὲν εἶχε γνωρίσει μέχρι τότε ἡ ἀνθρωπότητα¹⁴. Κατὰ τὸν Ματθαῖο, τὴν ἡμέρα τῆς Πεντηκοστῆς οἱ μαθητὲς δὲν ἔλαβαν ἀπλῶς τὰ χαρίσματα ἢ τὶς δωρεές τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἀλλὰ συνέβη κάτι πολὺ πιὸ συγκλονιστικό· ἐνώθηκε ἡ θεία μὲ τὴν ἀνθρώπινη φύση¹⁵. Τὸ γεγονός αὐτὸ συνδέεται ἄρρηκτα μὲ τὸ γεγονός τῆς σαρκώσεως τοῦ Θεοῦ Λόγου¹⁶. Ἡ θεία φύση γιὰ τὴν ὁποία κάνει λόγο ὁ Ματθαῖος στὸ σημεῖο αὐτό, βρίσκεται στὸ μυστικὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, τὸ ὁποῖο ἔλαβαν καὶ ἔφαγαν (κατὰ τὴ θεία Εὐχαριστία) οἱ μαθητὲς του¹⁷. Ὅπως σημειώνει μάλιστα ὁ ἴδιος, ἦταν ἀδύνατον νὰ λάβουν οἱ μαθητὲς τοῦ Κυρίου τὴ θεία φύση χωρὶς τὸν Χριστὸ καὶ συνάμα ἦταν ἀδύνατον νὰ λάβουν τὸ Ἅγιο Πνεῦμα ὑποστατικὰ ἢ προσωπικὰ χωρὶς νὰ ἐνωθοῦν πρῶτα στὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ¹⁸. Ἐπομένως, τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ εἶναι ἡ μόνη ὁδὸς ποὺ ὁδηγεῖ τὰ μέλη τῆς Ἐκκλησίας στὸν Θεό: «Ἐχοντες οὖν, ἀδελφοί, παρρησίαν εἰς τὴν εἴσοδον τῶν Ἁγίων ἐν τῷ αἵματι τοῦ Ἰησοῦ, ἣν ἐνεκαίνισεν ἡμῖν ὁδὸν πρόσφατον καὶ ζῶσαν διὰ τοῦ καταπετάσματος, τοῦτ' ἔστι τῆς σαρκὸς αὐτοῦ» (Ἐβρ. 10, 19-20)¹⁹. Ἄρα, λοιπόν, ἡ σάρκωση τοῦ Θεοῦ Λόγου κορυφώθηκε κατὰ τὴν ἡμέρα τῆς Πεντηκοστῆς, ὅταν πλέον εἰσῆλθαν ὅλοι στὸν Χριστὸ διὰ μέσου τῆς

12. Matta al-Meskeen, *Al-Rūh al-Qudus* (1), 176.

13. Matta al-Meskeen, *Al-Rūh al-Qudus* (1), 176.

14. Matta al-Meskeen, *Al-Rūh al-Qudus* (1), 176.

15. Matta al-Meskeen, *Al-Rūh al-Qudus* (1), 177.

16. Matta al-Meskeen, *Al-Rūh al-Qudus* (1), 177.

17. Matta al-Meskeen, *Al-Rūh al-Qudus* (1), 177.

18. Matta al-Meskeen, *Al-Rūh al-Qudus* (1), 177.

19. Matta al-Meskeen, *Al-Rūh al-Qudus* (1), 177.

Ἐκκλησίας: «ἤτις ἐστὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ, τὸ πλήρωμα τοῦ τὰ πάντα ἐν πᾶσι πληρουμένου» (Ἐφ. 1, 23)²⁰. Ἐπομένως, σύμφωνα μὲ τὸν Ματθαῖο, μὲ τὴν ἐνανθρώπηση τοῦ Θεοῦ Λόγου, ἡ ὁποία ἐκφράζεται ὡς «τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς» (Κολ. 2, 9), τὴν ἡμέρα τῆς Πεντηκοστῆς δόθηκε ἡ δυνατότητα στὰ μέλη τῆς Ἐκκλησίας νὰ ἀποτελέσουν τὸ κατεξοχὴν πλήρωμα μέσα στὸν Χριστὸ (Κολ. 2, 10)²¹.

2. Ἡ παρουσία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος μέσα στὸν ἄνθρωπο

Γιὰ τὸν Ματθαῖο, τὸ Ἅγιο Πνεῦμα δὲν εἰσέρχεται στὸν ἄνθρωπο ἀπλῶς μὲ τὴ δύναμή του, ἀλλὰ μὲ τὴν ἰδιά του τὴν οὐσία, κατοικώντας μέσα του²². Στὸ σημεῖο αὐτό, ὁ Ματθαῖος, διακρίνει τὴν οὐσιώδη παρουσία ἢ κατοικία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἀπὸ τὴν οὐσιώδη καὶ φυσικὴ ἔνωση²³. Ἡ πρώτη ἀφορᾶ στὴν ἐπίσκεψη καὶ στὴν κατοικία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος στὸν ἄνθρωπο. Κάνοντας λόγο, λοιπόν, γιὰ οὐσιώδη παρουσία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος στὸν ἄνθρωπο, ὁ Ματθαῖος ἐννοεῖ ὅτι τὸ ἴδιο τὸ Ἅγιο Πνεῦμα εἰσέρχεται στοὺς ἀνθρώπους μὲ τὴ θεία οὐσία του²⁴. Ὅσον ἀφορᾶ στὴ δεύτερη περίπτωση, δηλαδὴ τῆς οὐσιώδους ἐνώσεως, αὐτὴ κατὰ τὸν Ματθαῖο δὲν ἀφορᾶ στὸν ἄνθρωπο, διότι μὲ αὐτὸ τὸν τρόπο θὰ μπορούσε νὰ μεταβάλλει τὸν ἴδιο τὸν ἄνθρωπο σὲ μέτοχο τῆς θείας οὐσίας²⁵. Γι' αὐτό, κατὰ τὸν Ματθαῖο, ὁ ἅγιος Κύριλλος Ἀλεξανδρείας (περ. 378 – περ. 444) εἶναι ἀρκετὰ προσεκτικὸς στὶς

20. Matta al-Meskeen, *Al-Rūh al-Qudus* (1), 177.

21. Matta al-Meskeen, *Al-Rūh al-Qudus* (1), 177.

22. Matta al-Meskeen, *Al-Rūh al-Qudus* (1), 357.

23. Matta al-Meskeen, *Al-Rūh al-Qudus* (1), 355.

24. Matta al-Meskeen, *Al-Rūh al-Qudus* (1), 355.

25. Matta al-Meskeen, *Al-Rūh al-Qudus* (1), 355.

θεολογικές του διατυπώσεις²⁶. Ἐπὶ παραδείγματι, ὅταν κάνει λόγο γιὰ οὐσιώδη καὶ φυσικὴ ἔνωση, ἀναφέρεται στὸ Χριστολογικὸ δόγμα, δηλαδή στὴν ἔνωση τῆς θείας μὲ τὴν ἀνθρώπινη φύση στὸ πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ²⁷. Ὁ ἅγιος Κύριλλος καθότι βρισκόταν ἀντιμέτωπος μὲ τὴ Νεστοριανικὴ διδασκαλία, διέκρινε τὴν καθ' ὑπόστασιν ἔνωση (δηλαδή τὴν ἔνωση τῶν δύο φύσεων –θείας καὶ ἀνθρώπινης– στὸ ἐνιαῖο πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ) καὶ στὴν κατὰ συνάφειαν ἔνωση (ἢ ὁποία πραγματοποιεῖται στὸν ἄνθρωπο καὶ ἀφορᾷ τοὺς πιστούς)²⁸. Ἔτσι, λοιπόν, γι' αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν λόγο, ὁ Κύριλλος Ἀλεξανδρείας δὲν χρησιμοποιοῖ τὸν ὄρο τῆς «κατ' οὐσίαν ἐνώσεως» ὅταν ἀναφέρεται στὴ σχέση τῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας μὲ τὸν Θεὸ ἢ πιὸ συγκεκριμένα στὴν παρουσία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος στὸν ἄνθρωπο, ἀλλὰ προτιμᾷ τὸν ὄρο τῆς κατ' οὐσίαν παρουσίας του²⁹. Συνεπῶς, γιὰ τὸν Ματθαῖο, ἡ διάκριση τῆς κατ' οὐσίαν παρουσίας μὲ τὴν κατ' οὐσίαν ἔνωση, ἀποτελεῖ μιὰ λεπτὴ γραμμὴ γιὰ τὴν Πνευματολογία καὶ τὴ Χριστολογία³⁰. Σύμφωνα μὲ τὸν ἴδιο, αὐτὴ ἡ διδασκαλία τοῦ Κυρίλλου περὶ διακρίσεως τῶν δύο θεολογικῶν ὄρων, δὲν ἀποτελεῖ μιὰ καινοτομία στὸν

26. Matta al-Meskeen, *Al-Rūh al-Qudus* (1), 355.

27. Matta al-Meskeen, *Al-Rūh al-Qudus* (1), 355.

28. Matta al-Meskeen, *Al-Rūh al-Qudus* (1), 355-356. Στὴ συνάφεια αὐτῆ, ὁ Ματθαῖος διακρίνει τοὺς ὄρους ποὺ ἀφοροῦν στὸ Χριστολογικὸ δόγμα, ὅπως τοὺς παραθέτει ὁ Κύριλλος Ἀλεξανδρείας («ἔνωσις κατ' οὐσίαν», PG 76, 1453B· «ἔνωσις κατὰ φύσιν», PG 76, 1220B· «ἔνωσις καθ' ὑπόστασιν», PG 77, 120C· «ἔνωσις φυσικὴ», PG 77, 120C), καὶ τοὺς ὄρους ποὺ ἀφοροῦν στὴν ἔνωση τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιο («σχέσις», PG 75, 1089C, 1096CD· «συνάφεια», PG 75, 1089C, 597C· «ἔνωσις σχετικὴ», PG 76, 408C· «μέθξις σχετικὴ», PG 73, 1032C, PG 77, 112C· «κόλλησις σχετικὴ», PG 74, 333A, PG 69, 497C).

29. Matta al-Meskeen, *Al-Rūh al-Qudus* (1), 356.

30. Matta al-Meskeen, *Al-Rūh al-Qudus* (1), 356-357.

χώρο τῆς θεολογικῆς γλώσσας, ἀλλὰ μιὰ ἐπανάληψη τῆς προγενέστερης πατερικῆς παράδοσης³¹. Γιὰ τὸν Ματθαῖο, ἡ οὐσιώδης παρουσία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος στὸν ἄνθρωπο ἀποτελεῖ θεμελιώδη διδασκαλία τοῦ ἁγίου Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας³², ὁ ὁποῖος σὲ ἀρκετὰ σημεῖα τῆς διδασκαλίας του τονίζει ὅτι τὸ Ἅγιο Πνεῦμα δὲν εἰσέρχεται στὸν ἄνθρωπο ἀπλῶς μὲ τὴ δύναμή του ἢ μὲ τὴ

31. Matta al-Meskeen, *Al-Rūh al-Qudus* (1), 357. Σὲ αὐτὸ τὸ σημεῖο ὁ Ματθαῖος προσφεύγει στὸν ἅγιο Γρηγόριο τὸν Θεολόγο (329-390) προκειμένου νὰ ὑποστηρίξει ὅτι ἡ ἀποψη αὐτῆ τοῦ Κυρίλλου περὶ οὐσιώδους παρουσίας τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἀποτελεῖ κοινὸ τόπο ὅλης τῆς πατερικῆς σκέψης: «...οὐκ ἔτι ἐνεργεῖα παρόν, ὡς πρότερον, οὐσιωδῶς δέ, ὡς ἂν εἶποι τις, συγγινόμενόν τε καὶ συμπολιτευόμενον». Βλ. Γρηγορίου Ναζιανζινοῦ, *Λόγος μα'.* *Εἰς τὴν Πεντηκοστήν*, 11, PG 36, 444C. Ἀπὸ τὴ δυτικῆ θεολογία ὁ Ματθαῖος ἐπικαλεῖται τὸν Ρωμαιοκαθολικὸ Γάλλο θεολόγο Dionysius Petavius (1583-1652), ὁ ὁποῖος τὸν 17^ο αἰ. συγκέντρωσε σὲ μιὰ ὀγκώδη μελέτη τὶς ἀπόψεις τῶν Πατέρων γύρω ἀπὸ τὸ θέμα τῆς παρουσίας τοῦ Ἁγίου Πνεύματος στὸν ἄνθρωπο. Τὸ συμπέρασμα τῆς μελέτης ἦταν τὸ ἐξῆς: «Τὸ Ἅγιο Πνεῦμα κατὰ τὸν ἀγιασμό, δὲν παρίσταται μόνον ἐντὸς τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς μὲ τὴ δύναμή του, ἀλλὰ παρίσταται ἐξίσου καὶ μὲ τὴν οὐσία του, ὡς ἀληθινὴ παρουσία». Τὴ θέση αὐτῆ τοῦ Petavius τὴ σχολιάζει λίγο ἀργότερα ὁ Ἰησοῦιτης π. Mahe λέγοντας: «Ἡ ἀνωτέρω θέση (σ. τοῦ Petavius) ἐκφράζει ἕνα ἀποκρυσταλλωμένο δόγμα ἐπὶ τοῦ ὁποῖου ὑπάρχει ἀπόλυτη ὁμοφωνία μεταξὺ τῶν Ρωμαιοκαθολικῶν θεολόγων». Βλ. Matta al-Meskeen, *Al-Rūh al-Qudus* (1), 357.

32. «Αὐτουργὸν ἄρα τὸ Πνεῦμα ἐν ἡμῖν, ἀληθῶς ἀγιάζον καὶ ἐνοῦν ἡμᾶς ἐαυτῶ διὰ τῆς πρὸς αὐτὸ συναφείας, θείας τε φύσεως ἀποτελοῦν κοινωνούς». Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, *Ἡ Βίβλος τῶν Θησαυρῶν*, ΔΔ, PG 75, 597AC. «Οὐ χάριτι μόνον εἰς τὴν ὑπὲρ ἡμᾶς ἀνιπτάμενοι δόξαν, ἀλλ' ὡς ἤδη καὶ Θεὸν ἔχοντες ἐν ἑαυτοῖς ἐνοικοῦντα καὶ αὐλιζόμενον». Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, *Υπόμνημα εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον*, PG 73, 157B. «Ἐν δὲ τοῖς πιστεύουσιν εἰς Χριστὸν δαδουχίαν ἀπλῶς τὴν ἀπὸ τοῦ Πνεύματος, ἀλλ' αὐτὸ κατοικεῖν τὸ Πνεῦμα, καὶ ἐναυλιζέσθαι τεθαρσήκαμεν». Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, *Ἐξήγησις ὑπομνηματικὴ εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγέλιον*, PG 73, 757AB, καθὼς καὶ PG 75, 609D· PG 75, 1088B· PG 69, 233B· PG 74, 260ABC, 261D· PG 75, 801B, κ.ο.κ.

χάρη του, ἀλλὰ οὐσιωδῶς, δηλαδή μὲ τὸ ἴδιό του τὸ εἶναι, μὲ τὴν οὐσία του, καὶ συνεπῶς τὸ ἴδιο τὸ Ἅγιο Πνεῦμα εἶναι αὐτὸ πὸν κατοικεῖ προσωπικῶς μέσα στὸν ἴδιο τὸν ἄνθρωπο³³. Μάλιστα ὁ Ματθαῖος ὑπογραμμίζει χαρακτηριστικὰ ὅτι δὲν ἐπέλεξε τὸν ἅγιο Κύριλλο Ἀλεξανδρείας τυχαία. Τὸν ἐπέλεξε διότι κατὰ βάσῃ ἐκφράζει τὴν πατερικὴ παράδοση ἐν συνόλῳ, καὶ οἱ θέσεις του ἀντικατοπτρίζουν τὴ διδασκαλία τοῦ Μ. Ἀθανασίου (περ. 298-373), τοῦ Μ. Βασιλείου (330-379) καὶ τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου (329-390), τὴν ὁποία γονιμοποίησε μὲ τὴν πνευματικὴ του ἐμβέλεια³⁴.

3. Ἡ ἀπόκτηση τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ὡς δυνατότητα κοινωνίας θείας φύσεως

Ὁ Ματθαῖος σημειώνει χαρακτηριστικὰ, ἐπικαλούμενος τὸν ἅγιο Γρηγόριο τὸν Θεολόγο, ὅτι τὸ Ἅγιο Πνεῦμα κατὰ τὴν ἡμέρα τῆς Πεντηκοστῆς, δὲν παρίστατο κατὰ τὴν ἐνέργειά του, ἀλλὰ οὐσιωδῶς καὶ μένοντας μαζί καὶ μέσα στοὺς πιστούς³⁵. Κατὰ τὸν Ματθαῖο, ἡ ἴδια ἡ παράδοση τῆς Ἐκκλησίας βεβαιώνει σὲ ἄρκετὰ σημεία ὅτι ἡ παρουσία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος δίδει στὸν ἄνθρωπο τὴν κοινωνία τῆς θείας φύσεως³⁶. Προκειμένου δὲ νὰ τὸ τεκμηριώσει καὶ πατερικὰ, καταφεύγει σὲ ἄρκετὲς πατερικὲς μαρτυρίες³⁷.

33. Matta al-Meskeen, *Al-Rūh al-Qudus* (1), 358-361.

34. Matta al-Meskeen, *Al-Rūh al-Qudus* (1), 361.

35. Matta al-Meskeen, *Al-Rūh al-Qudus* (1), 34. Σημειώνει χαρακτηριστικὰ ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος τὰ ἐξῆς: «...οὐκ ἔτι ἐνεργεῖα παρόν, ὡς πρότερον, οὐσιωδῶς δέ, ὡς ἂν εἶποι τις, συγγινόμενόν τε καὶ συμπολιτευόμενον». Γρηγορίου Ναζιανζινοῦ, *Λόγος μα' . Εἰς τὴν Πεντηκοστήν*, 11, PG 36, 444C.

36. Matta al-Meskeen, *Al-Rūh al-Qudus* (1), 34.

37. Matta al-Meskeen, *Al-Rūh al-Qudus* (1), 34. Παραπέμπει στὸν ἅγιο Κύ-

Ἐπομένως, γιὰ τὸν Ματθαῖο, μὲ τὴν κοινωνία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος οἱ Χριστιανοὶ γίνονται «κοινωνοὶ θείας φύσεως» (Β΄ Πέτρ. 1, 4)³⁸. Ὡστόσο αὐτὸ δὲν σημαίνει ὅτι ἡ ἀνθρώπινη οὐσία ἀφομοιώνεται μὲ τὴ θεία φύση, οὔτε ὅτι μπορεῖ ὁ ἄνθρωπος νὰ γίνῃ κάτοχος καὶ νὰ κάνει κτῆμα τοῦ τῆ φύση τοῦ Θεοῦ καὶ νὰ βγεῖ ἀπὸ τὰ κτιστὰ ὅρια τῆς ἀνθρωπότητάς του³⁹. Τουναντίον, μὲ τὴν παρουσία καὶ τὴν ἐνοίκηση τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ τὴν κοινωνία τῆς θείας φύσεως, ὁ ἄνθρωπος –σύμφωνα μὲ τὴν πατερικὴ παράδοση πάντα– ἐπανέρχεται στὴν προπρωτικὴ του κατάσταση, τὴν ἐπαναφορὰ τῆς εἰκόνας καὶ τῆς ὁμοίωσης τοῦ Θεοῦ, τὴν ὁποία κατεῖχε προπρωτικὰ καὶ ἀπώλεσε μὲ τὴν πτώση του⁴⁰. Βέβαια, ἡ ἄποψη αὐτὴ τοῦ Ματθαίου, ὅτι τὸ κατ’ εἰκόνα ἀπωλέσθηκε, δὲν εἶναι σύμφωνη μὲ τὴν πατερικὴ διδασκαλία, ἀφοῦ οὐσιαστικά, τὸ κατ’ εἰκόνα δὲν χάθηκε ἀλλὰ ἀμαυρώθηκε⁴¹.

Γιὰ τὸν Ματθαῖο, ἡ κοινωνία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος δὲν ἀποτελεῖ ἓνα ἀπλὸ δόγμα πίστεως. Εἶναι μιὰ βιωματικὴ πραγματικότητα, μιὰ ἀλλαγὴ στὴν ἀνθρώπινη ὄντολογία, μιὰ ἀληθινὴ κοινωνία μὲ τὸν Κύριο καὶ τὸ Πνεῦμα του⁴². Συνεπῶς, ὅπως ὑποστηρίζει καὶ ὁ

ριλλο Ἀλεξανδρείας, ὁ ὁποῖος ἐπισημαίνει ἐμφατικὰ τὰ ἐξῆς: «Ἐνεφύσησεν αὐτοῖς λέγων. Λάβετε Πνεῦμα ἅγιον. Ἀποδείξας γὰρ αὐτοὺς τῆς αὐτοῦ φύσεως κοινωνοὺς, καὶ ἐνοικίσας αὐτοῖς τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, τότε καὶ τῆς ἑαυτοῦ δόξης ἀπέφηνε κοινωνοὺς, δὸς ἐξουσίαν ἀφιέναι τε καὶ κρατεῖν ἁμαρτίας». Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, Ἐξήγησις εἰς τὸ κατὰ Λουκᾶν εὐαγγέλιον, PG 72, 568-569C.

38. Matta al-Meskeen, *Al-Rūh al-Qudus* (1), 34.

39. Matta al-Meskeen, *Al-Rūh al-Qudus* (1), 36.

40. Matta al-Meskeen, *Al-Rūh al-Qudus* (1), 36.

41. Δ. Τσελεγγίδη, «Τὸ αὐτεξούσιο τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ στὸ πλαίσιο τῆς σωτηρίας», <http://www.impantokratoros.gr/tselegidis-aytexousio.el.aspx>, (17-1-2015).

42. Matta al-Meskeen, *Al-Rūh al-Qudus* (1), 37.

ἴδιος, τὸ Ἅγιο Πνεῦμα γιὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴ παράδοση εἶναι ἡ ζωὴ τῶν Πατέρων καὶ συνάμα ὁ λαλῶν μέσῳ αὐτῶν⁴³.

4. Ἡ παρουσία καὶ ἡ πληρότητα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος στὴ χριστιανικὴ ζωὴ

Κατὰ τὸν Ματθαῖο ὑπάρχουν τρία στάδια παρουσίας τοῦ Ἁγίου Πνεύματος στὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας: α) στὸν εὐαγγελικὸ λόγο, β) στὰ ἱερά μυστήρια, καὶ γ) στὴν προσευχή⁴⁴. Τὴν κάθοδο τοῦ Ἁγίου Πνεύματος στὸν λόγο τοῦ Θεοῦ ὁ Ματθαῖος τὴ χωρίζει σὲ τρεῖς φάσεις. Ἡ πρώτη ἀφορᾶ στὴν ἀποστολικὴ περίοδο, στὸν χρόνο συγγραφῆς τῶν Εὐαγγελίων⁴⁵. Ἐκεῖ ἔχουμε τὴν ἐπιφοίτηση τοῦ Ἁγίου Πνεύματος στοὺς Ἀποστόλους καί, ἐπομένως, ἡ θεοπνευστία ἀποτελεῖ προῖον ἐνεργείας τοῦ τρίτου προσώπου τῆς Ἁγίας Τριάδος⁴⁶. Ἔτσι, ὅποιος βαθαίνει στὸν εὐαγγελικὸ λόγο ἀνακαλύπτει σ' αὐτὸν τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιο⁴⁷. Ἐξάλλου εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐπιτελεστεῖ ἡ κάθοδος ἢ ἡ παρουσία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος σὲ ὅποιοδήποτε ἔργο ἢ ἱερὸ μυστήριον τῆς Ἐκκλησίας, χωρὶς τὴν ἀπαγγελία τοῦ εὐαγγελικοῦ λόγου⁴⁸. Ἀκόμη καὶ ἡ ἴδια ἡ Ἐκκλησία ἀντλεῖ τὴν ὑπαρξὴ της ἀπὸ τὸ Εὐαγγέλιο⁴⁹. Ἐπιπλέον, ἡ Ἐκκλησία

43. Matta al-Meskeen, *Al-Rūh al-Qudus* (1), 42.

44. Matta al-Meskeen, *Al-Rūh al-Qudus* (1), 463.

45. Matta al-Meskeen, *Al-Rūh al-Qudus* (1), 464. Πρβλ. «ἐν δὲ τῷ ἄρξασθαι με λαλεῖν ἐπέπεσε τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἐπ' αὐτούς» (Πράξ. 11, 15).

46. Matta al-Meskeen, *Al-Rūh al-Qudus al-rabb al-mohī* (2), Ματθ'ait Dayr al-qiddīs Anbā Maqqār, Wādī l-Naṭrūn, 2012, 464.

47. Matta al-Meskeen, *Al-Rūh al-Qudus* (2), 464.

48. Matta al-Meskeen, *Al-Rūh al-Qudus* (2), 465. Ἐδῶ ὁ Ματθαῖος θέλει νὰ τονίσει τὴ στενὴ σχέση μετὰξὺ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ τοῦ εὐαγγελικοῦ λόγου.

49. Matta al-Meskeen, *Al-Rūh al-Qudus* (2), 465.

ἀποκαλεῖται ἀποστολική ὄχι γιατί ἀντλεῖ τὸ ὄνομα αὐτὸ ἀπὸ τοὺς Ἀποστόλους, ἀλλὰ διότι ἐξακολουθεῖ νὰ ὑφίσταται διὰ τοῦ λόγου τῶν Ἀποστόλων· ἐνὸς λόγου ποὺ εἶναι ζωντανὸς διότι εἶναι γραμμένος ἐν Πνεύματι Ἁγίῳ⁵⁰. Αὐτὸς ὁ εὐαγγελικὸς λόγος ποὺ γράφηκε ἀπὸ τοὺς Ἀποστόλους εἶναι μιὰ πνευματικὴ κατάσταση θείας ἐμπνεύσεως καὶ ὄχι μιὰ ἀπλή λεκτικὴ καταγραφή⁵¹. Ἀποτελεῖ μιὰ ἐμπειρικὴ κατάσταση, τὴν ὁποία βίωσαν οἱ Ἀπόστολοι. Ἐτσι, λοιπόν, ὁ εὐαγγελικὸς λόγος ἀποτελεῖ τὴ ζωντανὴ σύνδεση μεταξὺ τῆς παρούσας (σημερινῆς) καὶ τῆς πρώιμης Ἐκκλησίας, μέχρι τὸν ἴδιον τὸν Χριστὸ προσωπικά⁵². Συνεπῶς, γιὰ τὸν Ματθαῖο, ὁ λόγος τοῦ Εὐαγγελίου, τὸν ὁποῖο κατέγραψαν οἱ Ἀπόστολοι, ἀποτελεῖ μιὰ ἐμπνευση τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ὅπου ὁ πιστὸς, ἂν θελήσει νὰ κατανοήσῃ αὐτὸ τὸν λόγο, εἰσέρχεται σὲ αὐτὸ τὸ γεγονὸς τῆς παρουσίας τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ μπορεῖ νὰ ἀντικρίσει κατάματα τὸν ἀποστολικὸ νοῦ καὶ μὲ ἀποκορύφωμα νὰ μπορέσῃ νὰ γίνῃ νοῦς Χριστοῦ: «ἡμεῖς δὲ νοῦν Χριστοῦ ἔχομεν» (Α΄ Κορ. 2, 16)⁵³.

Ἡ δευτέρη φάση ἀφορᾷ στὸν πατερικὸν λόγο⁵⁴. Γιὰ τὸν Ματθαῖο, καὶ ἡ πατερικὴ σκέψη εἶναι ἐμπνευσμένη ἀπὸ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιο⁵⁵. Μέσα στὴν Ἐκκλησίαν τὸ Ἅγιο Πνεῦμα ἐνεργεῖ σὲ πρόσωπα διαφοροτικῶν γενεῶν καὶ ἡ ἀπόδειξη τῆς παρουσίας του στοὺς Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἡ θεόπνευστη ἐρμηνεία τοῦ εὐαγγελικοῦ λόγου⁵⁶. Ἄν ἡ ἀπόδειξη τῆς ἐνεργείας τοῦ Ἁγίου

50. Matta al-Meskeen, *Al-Rūh al-Qudus* (2), 465.

51. Matta al-Meskeen, *Al-Rūh al-Qudus* (2), 465.

52. Matta al-Meskeen, *Al-Rūh al-Qudus* (2), 465.

53. Matta al-Meskeen, *Al-Rūh al-Qudus* (2), 465.

54. Matta al-Meskeen, *Al-Rūh al-Qudus* (2), 466.

55. Matta al-Meskeen, *Al-Rūh al-Qudus* (2), 466.

56. Matta al-Meskeen, *Al-Rūh al-Qudus* (2), 466.

Πνεύματος κατὰ τὴν ἐποχὴ τῶν Ἀποστόλων εἶναι ὁ λόγος τοῦ Εὐαγγελίου, στὴν περίπτωσι τῶν Πατέρων ἀπόδειξι τῆς παρουσίας τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἀποτελεῖ ἡ ἐρμηνευτικὴ τους, ἡ ὁποία εἶναι θεόπνευστη στὸ μέτρο πού εἶναι καὶ ὁ λόγος τοῦ Εὐαγγελίου⁵⁷. Τὸ ἴδιο καὶ ἡ διατύπωση τοῦ δόγματος ἀπὸ τοὺς Πατέρες. Ἀποτελεῖ καὶ αὐτὴ προῖον θεοπνευστίας τοῦ Ἁγίου Πνεύματος⁵⁸. Ἐπιπλέον, κατὰ τὸν Ματθαῖο, εἶναι ἀδύνατον νὰ ἀποσυνδεθεῖ ὁ εὐαγγελικὸς λόγος ἀπὸ τὸ δόγμα καὶ τὴν πατερικὴ σκέψη, διότι τὸ Εὐαγγέλιο διαφυλάχτηκε ζωντανὸ μέσα στὸ πλαίσιο τῆς σκέψης καὶ τοῦ δόγματος τῶν Πατέρων⁵⁹. Ἐπομένως, ὁ πατερικὸς λόγος, εἴτε ἀφορᾷ στὴν ἐρμηνεία τῆς Γραφῆς εἴτε τὴ διατύπωση τοῦ δόγματος, εἶναι ἐξίσου θεόπνευστος καὶ προῖον τῆς ἐπιφοίτησης τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Αὐτὸ πού ἐνεργεῖ καὶ στοὺς Ἀποστόλους καὶ στοὺς Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, εἶναι τὸ ἴδιο τὸ πρόσωπο τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

Ἡ τρίτη φάσι ἀφορᾷ στὸν εὐαγγελικὸ λόγο στοὺς πιστοὺς⁶⁰. Γιὰ τὸν Ματθαῖο, τὸ Ἅγιο Πνεῦμα ἐνεργεῖ ἐξίσου καὶ στοὺς πιστοὺς μὲ τὴ μελέτη τοῦ Εὐαγγελίου⁶¹. Μελετώντας καὶ ἀφουγκραζόμενος ὁ πιστὸς τὸν λόγο τοῦ Θεοῦ, ἡ καρδιά του ἀνοίγει καὶ δέχεται μέσα του τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιο⁶². Αὐτὸς πού μελετᾷ καὶ ἀκούει τὸν λόγο τοῦ Θεοῦ, σύμφωνα μὲ τὸν Ματθαῖο, ἀποδέχεται τὸ ἐμφύσημα τοῦ Θεοῦ, πού δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο ἀπὸ τὸ ἴδιό του τὸ Πνεῦμα⁶³. Γι’

57. Matta al-Meskeen, *Al-Rūh al-Qudus* (2), 466.

58. Matta al-Meskeen, *Al-Rūh al-Qudus* (2), 466.

59. Matta al-Meskeen, *Al-Rūh al-Qudus* (2), 467.

60. Matta al-Meskeen, *Al-Rūh al-Qudus* (2), 467.

61. Matta al-Meskeen, *Al-Rūh al-Qudus* (2), 468.

62. Matta al-Meskeen, *Al-Rūh al-Qudus* (2), 468.

63. Matta al-Meskeen, *Al-Rūh al-Qudus* (2), 469.

αὐτὸ καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης στὴν εἰσαγωγή τοῦ βιβλίου τῆς Ἀποκαλύψεως ἀναφέρει χαρακτηριστικά: «μακάριος ὁ ἀναγινώσκων καὶ οἱ ἀκούοντες τοὺς λόγους» (Ἀποκ. 1, 3)⁶⁴. Ὄταν ὁ πιστὸς ἀποδεχτεῖ τὸ ἐμφύσημα τοῦ θείου λόγου καὶ κατοικήσει μέσα του τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιο, τότε ἀνοίγει τὸν νοῦ του καὶ ἀποδέχεται τὴ γνώση τῆς ἀλήθειας καὶ τὴν ἀποκάλυψη τῶν θείων μυστηρίων⁶⁵. Τὸ ἀνοιγμα τοῦ νοῦ τοῦ ἀνθρώπου στὸν λόγο τοῦ Εὐαγγελίου ἀποτελεῖ τὴν πρώτη παρουσία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος γιὰ τὴν ἐκπλήρωση τοῦ ἐν Χριστῷ ἀνθρώπου⁶⁶. Γι' αὐτό, σύμφωνα μὲ τὸν Ματθαῖο, κατὰ τὴν πρωτοχριστιανικὴ περίοδο ἡ Ἐκκλησία δὲν τελοῦσε τὸ ἱερὸ βάπτισμα, ἂν πρῶτα ὁ ἐνδιαφερόμενος δὲν λάμβανε γνώση τοῦ Εὐαγγελίου, δηλαδὴ τὴν κατήχηση⁶⁷. Κατὰ συνέπεια, γιὰ τὸν Ματθαῖο, ὁ πιστὸς μέσῳ τοῦ εὐαγγελικοῦ ἀκροάματος καὶ τῆς μελέτης, ἀποκτᾷ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιο, καὶ ἀποκτᾷ τὴ δυνατότητα νὰ ἐκφράσει τὴν ἀλήθεια καὶ νὰ μαρτυρήσει γιὰ τὸν Χριστό⁶⁸.

Κατὰ τὸν Ματθαῖο ἡ ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι παρουσία στὰ ἱερὰ μυστήρια⁶⁹ προσφέρει τὴν ἔνωση τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὸν Θεό⁷⁰. Βεβαίως, ὅπως ὑποστηρίζει ὁ Ματθαῖος, ἡ ἔνωση αὐτὴ θὰ ὀλοκληρωθεῖ στὴν αἰωνιότητα (ἐσχατολογικά), ὅπως ἀποκαλύφθηκε μὲ τὸ μυστήριον τῆς Ἀναστάσεως⁷¹. Μὲ τὰ θεία μυστήρια πραγματοποιεῖται

64. Matta al-Meskeen, *Al-Rūh al-Qudus* (2), 469.

65. Matta al-Meskeen, *Al-Rūh al-Qudus* (2), 469.

66. Matta al-Meskeen, *Al-Rūh al-Qudus* (2), 469.

67. Matta al-Meskeen, *Al-Rūh al-Qudus* (2), 469.

68. Matta al-Meskeen, *Al-Rūh al-Qudus* (2), 470.

69. Ὁ Ματθαῖος τὴν παρουσία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος στὰ μυστήρια τὴν ἀποκαλεῖ θεία τροφή καὶ γέυση. Βλ. Matta al-Meskeen, *Al-Rūh al-Qudus* (2), 477.

70. Matta al-Meskeen, *Al-Rūh al-Qudus* (2), 471.

71. Matta al-Meskeen, *Al-Rūh al-Qudus* (2), 471. Ὑποστηρίζει ὁ Ματθαῖος ὅτι σὲ ἀντίθεση μὲ τὴν αἰωνιότητα, σ' αὐτὴ τὴ ζωὴ τὰ μέλη τῆς Ἐκκλησίας μετέχουν

ἡ κοινωνία τοῦ ἀνθρώπου μετὰ τὴ φύση τοῦ Θεοῦ, μυστηριακά, μετὰ τὴ χάρη τοῦ Ἁγίου Πνεύματος⁷². Ἀπαραίτητη προϋπόθεση γιὰ νὰ πραγματοποιηθεῖ αὐτὴ ἡ κοινωνία βέβαια, εἶναι νὰ ἀποτελέσει ἐπιθυμία τοῦ ἰδίου τοῦ ἀνθρώπου γιὰ τὴ σωτηρία του, εἰδάλλως εἶναι ἀδύνατον νὰ εἰσέλθει τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ στὸν ἄνθρωπο καὶ νὰ τὸν σώσει⁷³. Γιὰ νὰ μπορέσει νὰ συμμετάσχει στὰ ἱερὰ μυστήρια τῆς Ἐκκλησίας ὁ πιστός, πρέπει πρῶτα νὰ δεχτεῖ τὴν ἐπιφοίτηση τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἀπὸ τὸν λόγο τοῦ Εὐαγγελίου⁷⁴. Συνεπῶς, ὁ εὐαγγελικὸς λόγος ἀποτελεῖ τὴ βάση γιὰ τὴν ἐνοίκηση τοῦ Ἁγίου Πνεύματος στὸν ἄνθρωπο μέσῳ τῶν μυστηρίων⁷⁵. Σύμφωνα μετὰ τὸν Ματθαῖο, τὸ Ἅγιο Πνεῦμα εἶναι αὐτὸ ποὺ ἐπιτελεῖ τὰ ἱερὰ μυστήρια, μετὰ σκοπὸ τὴν ἀνακαίνιση καὶ τὴν ἀνανέωση τοῦ ἀνθρώπου⁷⁶. Μετὰ τὴ συμμετοχὴ τοῦ πιστοῦ στὰ θεῖα μυστήρια, ὁ ἄνθρωπος γίνεται κατοικητήριον καὶ ναὸς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος⁷⁷.

ἐν μέρει στὴ φύση τοῦ Θεοῦ καὶ σιγὰ σιγὰ ὁδηγοῦνται ἀπὸ τὴ φθαρτότητα στὴν ἀγιότητα.

72. Matta al-Meskeen, *Al-Rūh al-Qudus* (2), 471.

73. Matta al-Meskeen, *Al-Rūh al-Qudus* (2), 471. Κατὰ τὸν Ματθαῖο, ἡ σωτηρία ποὺ ἐπιτελεῖται διὰ τῶν μυστηρίων μετὰ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιο ἀποτελεῖ θεανθρώπινη πραγματικότητα, δηλαδὴ χρειάζεται ἡ θέληση τοῦ Θεοῦ συνάμα μετὰ τὴ θέληση τοῦ ἀνθρώπου. Βλ. Matta al-Meskeen, *Al-Rūh al-Qudus* (2), 472. Ὁ Ματθαῖος παραθέτει τὸν ἅγιο Γρηγόριο Νύσσης (335-394), ὁ ὁποῖος λέγει χαρακτηριστικὰ: « Ἡ τε γὰρ τοῦ Θεοῦ χάρις ψυχαῖς φευγούσαις τὴν σωτηρίαν οὐκ ἔχει ἐπιφοιτᾶν ». Γρηγορίου Νύσσης, *Περὶ τοῦ κατὰ Θεὸν σκοποῦ καὶ τῆς κατὰ ἀλήθειαν ἀσκήσεως*, PG 46, 289C.

74. Matta al-Meskeen, *Al-Rūh al-Qudus* (2), 472.

75. Matta al-Meskeen, *Al-Rūh al-Qudus* (2), 472.

76. Matta al-Meskeen, *Al-Rūh al-Qudus* (2), 472. Σύμφωνα μετὰ τὸν Ματθαῖο, ὁ τρόπος μετὰ τὸν ὁποῖο ἐπιτελεῖται ἡ ἀνακαίνιση τοῦ ἀνθρώπου διὰ τῶν μυστηρίων ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι εἶναι ἐντελῶς ἄγνωστος στὴν ἀνθρώπινη λογικὴ.

77. Matta al-Meskeen, *Al-Rūh al-Qudus* (2), 473.

Στὴν προσευχὴ γίνεται αἰσθητὴ ἡ παρουσία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος στὴν πληρότητά του, διότι ἡ πνευματικὴ προσευχὴ ἀποτελεῖ μιὰ ἐμπειρικὴ κατάσταση ζωῆς καὶ σχέσης μὲ τὸν Θεό⁷⁸. Ὅμως, ὅπως τονίζει ὁ Ματθαῖος, δὲν καθιστοῦν παρὸν τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιο ὅλες οἱ προσευχῆς τῶν πιστῶν⁷⁹. Ἡ πραγματικὴ προσευχὴ ὀφείλει νὰ γίνεται ὡς μιὰ συνομιλία γεμάτη ἐμπιστοσύνη καὶ χαρὰ μὲ τὸν Θεὸ καὶ τότε τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιο θὰ μεσιτεύσει γιὰ χάρη τῶν πιστῶν μὲ τὴν πραγματικὴ του παρουσία: «Ὡσαύτως δὲ καὶ τὸ Πνεῦμα συναντιλαμβάνεται ταῖς ἀσθενείαις ἡμῶν· τὸ γὰρ τί προσευξόμεθα καθὸ δεῖ οὐκ οἶδαμεν, ἀλλ' αὐτὸ τὸ Πνεῦμα ὑπερεντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν στεναγμοῖς ἀλαλήτοις» (Ρωμ. 8, 26)⁸⁰.

Ἐπομένως, κατὰ τὸν Ματθαῖο, μὲ τὸν εὐαγγελικὸ λόγο γνωστοποιεῖται τὸ εἶναι τοῦ Θεοῦ καὶ μὲ τὰ ἱερὰ μυστήρια οἱ πιστοὶ κοινωνοῦν καὶ μετέχουν τῆς θείας φύσεως, ἐνῶ μὲ τὴν προσευχὴ ἐκδηλώνουν τὴν ἀγάπη τους πρὸς τὸν Θεὸ κινούμενοι μὲ τὶς θεῖες ὑποστάσεις του⁸¹. Ἔτσι, μὲ τὸν εὐαγγελικὸ λόγο καλλιιεργεῖται ἡ πίστη, μὲ τὰ θεῖα μυστήρια ἡ ἐλπίδα καὶ μὲ τὴν προσευχὴ ἡ ἀγάπη καὶ μὲ τὰ τρία αὐτὰ στάδια ἐπιτελεῖται ἡ ἐνότητα τῆς πληρότητας καὶ τῆς παρουσίας τοῦ Ἁγίου Πνεύματος στὸν ἄνθρωπο, ὡς κοινωνίας καὶ ἔνωσης μὲ τὸν Θεό⁸².

78. Matta al-Meskeen, *Al-Rūh al-Qudus* (2), 491-492. Ὁ Ματθαῖος κάνει μιὰ ἀπαραίτητη διευκρίνιση: «Ἡ πληρότητα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, τὴν ὁποία δυνάμεθα νὰ ἀποκτήσουμε, δὲν δίδεται μόνον μὲ τὴν προσευχὴ, ἀλλὰ χρειάζεται πρῶτα τὴν τήρηση τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ». Βλ. Matta al-Meskeen, *Al-Rūh al-Qudus* (2), 493.

79. Matta al-Meskeen, *Al-Rūh al-Qudus* (2), 489.

80. Matta al-Meskeen, *Al-Rūh al-Qudus* (2), 489.

81. Matta al-Meskeen, *Al-Rūh al-Qudus* (2), 489.

82. Matta al-Meskeen, *Al-Rūh al-Qudus* (2), 489.

Ἐπίλογος

Ἡ συνειδητοποίηση τῆς ὑποτίμησης τῆς Πνευματολογίας συνέβαλε στή σημαντική προσπάθεια τοῦ Ματθαίου γιὰ τὴν ἀνάπτυξή της. Ὁ Κόπτης ἱερομόναχος ἐνδέχεται νὰ ἦταν ἀπὸ τοὺς πρῶτους Κόπτες συγγραφεῖς ποὺ ἔθιζαν τὸ ζήτημα τῆς προσωπικῆς παρουσίας καὶ κατοίκησης τοῦ Ἁγίου Πνεύματος στὸν ἄνθρωπο. Κατὰ τὴ γνώμη μας, ὁ Ματθαῖος ἔδινε ἰδιαίτερη ἔμφαση σὲ αὐτὸ τὸ σημεῖο προκειμένου νὰ ὑπογραμμίσαι τὴν κοινωνία τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὸν Θεό. Ὡς γνήσιος ἐκφραστὴς τῆς ἡσυχαστικῆς παράδοσης, ὁ Ματθαῖος διακρινόταν γιὰ τὴν ἔντονη μυστικιστικὴ του τάση. Θεωροῦμε ὅτι ἡ ἔμφασή του στὴ μυστηριακὴ σχέση μεταξύ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου, καθὼς καὶ ἡ στενὴ του σχέση μὲ τοὺς Πατέρες τῆς μυστικῆς θεολογίας, διαδραμάτισαν καθοριστικὸ ρόλο στὴ διαμόρφωση τῆς πνευματολογικῆς του διδασκαλίας.

Πέραν τούτων, πιστεύουμε ὅτι ἀπὸ τὰ ἀνωτέρω καθίσταται σαφές ὅτι ὁ Ματθαῖος ὁ Πτωχὸς ἀντιλαμβάνεται τὴν παρουσία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ὄχι ἀπλῶς ὡς ἐνεργειακὴ σχέση, ἀλλὰ ὡς πραγματικὴ καὶ οὐσιαστικὴ παρουσία. Τὸ Ἅγιο Πνεῦμα εἰσέρχεται στὴν ἀνθρώπινη ἱστορία καὶ ἐπιτελεῖ τὸ ἔργο του μέσῳ τῆς ἀληθινῆς του παρουσίας. Ἐνῶ στὴν Παλαιὰ Διαθήκη τὸ Ἅγιο Πνεῦμα ἐνεργοῦσε, ἡ παρουσία του ἦταν ἀμυδρὴ. Ἡ ἀποκάλυψη τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἔγινε καθαρότερη καὶ λαμπρότερη τὴν ἡμέρα τῆς Πεντηκοστῆς. Ἀπὸ τὴν Πεντηκοστὴ καὶ ἐντεῦθεν, ἡ ζωοποιὸς ἐνέργεια καὶ χάρις τοῦ Ἁγίου Πνεύματος εἶναι ἡ ἐμπειρία τῆς Ἐκκλησίας.

Ὁ Ματθαῖος ἀναφέρεται σὲ πολλὰ σημεῖα τοῦ ἔργου του στὴ σχέση τοῦ Χριστοῦ μὲ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα. Ἡ σύνδεση μεταξύ Χριστολογίας καὶ Πνευματολογίας διαφαίνεται στὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο παρουσιάζει τὴ θεολογία τῶν μυστηρίων. Τὸ Ἅγιο Πνεῦμα ἔρχεται

στὴν Ἐκκλησία αὐτοβούλως ὡς ὁμότιμο πρόσωπο. Στὴ δράση καὶ ἐνέργεια τοῦ Ἁγίου Πνεύματος θεμελιώνονται τὰ μυστήρια τῆς Ἐκκλησίας, μέσῳ τῶν ὁποίων ἐπιτυγχάνεται ἡ ἐνσωμάτωση τῶν ἰδιαίτερων ἀνθρώπινων ὑποστάσεων στὴν κοινωνία καὶ ἐνότητα τοῦ μοναδικοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ.

Ὅπως εἶναι φυσικό, ὁ Ματθαῖος συνδέει τὸ Ἅγιο Πνεῦμα μὲ τὴν πνευματικότητα, ἢ ὁποία περιλαμβάνει τὴν κάθαρση, τὸν ἀγιασμὸ καὶ τὴ θέωση τῶν πιστῶν. Τὰ χαρίσματα ποὺ μεταδίδει τὸ Ἅγιο Πνεῦμα ποικίλλουν ἀνάλογα μὲ τοὺς ἀποδέκτες τους, καθὼς καὶ μὲ τὰ μυστήρια τῆς Ἐκκλησίας στὰ ὁποῖα συμμετέχουν. Μέσῳ τῶν δωρεῶν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, οἱ πιστοὶ καθίστανται κοινωνοὶ τοῦ ἴδιου τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

Ὁ Bruno Gröning (1906 - 1959) καὶ οἱ «θεραπεῖες» του*

Πρωτ. Βασίλειος Α. Γεωργόπουλου
Αναπληρωτὴ καθηγητὴ Θεολογικῆς Σχολῆς ΑΠΘ

I. Ὁ Bruno Gröning

Ὁ Bruno Gronkowski γεννήθηκε στὶς 30 Μαΐου 1906 στὸ Danzig, καὶ ἦταν παιδί πολυμελοῦς ρωμαιοκαθολικῆς οἰκογένειας. Νυμφεύθηκε σὲ ἡλικία 21 ἐτῶν καὶ γερμανοποίησε τὸ ἐπώνυμό του σὲ Gröning. Μετὰ τὸ δημοτικὸ σχολεῖο, ἐργάστηκε ὡς περιστασιακὸς ἐργάτης. Τὸ 1943 ἐντάχθηκε στὴ Βέρμαχτ καὶ ὅταν τὸ 1946 ἐπέστρεψε ἀπὸ τὴ ρωσικὴ αἰχμαλωσία μετακόμισε στὸ Dillenburg (Ἑσση). Ἐκεῖ ἡ σπιτονοικοκυρὰ του ἄρχισε νὰ διαδίδει ὅτι εἶχε θεραπεύσει τὴν ἀνιψιά της. Τὰ νέα γιὰ τὴ «φεικὴ δύναμη» τοῦ B. Groning ἐξαπλώθηκαν πολὺ γρήγορα.

Ἡ ὑποτιθέμενη θεραπεία προκάλεσε μεγάλο ἐνδιαφέρον ἀπὸ τὰ μέσα ἐνημέρωσης τὸ 1949 καὶ πολλοὶ ἄρρωστοὶ ἄνθρωποι συνέρρευσαν στὸν «θαυματουργὸ θεραπευτὴ» στὸ Herford. Ἄλλοι σταθμοὶ τῶν δραστηριοτήτων του κατὰ τὰ ἔτη 1950 ἕως 1953 ἦταν οἱ πόλεις Hamburg, Oldenburg καὶ ἡ Ἄνω Βαυαρία.

* **Σημείωση:** Γιὰ τὴ σύνταξη τοῦ παρόντος λάβαμε ὑπόψη τὰ: H. J. Ruppert, "Bruno Gröning- Anhänger im Aufwind", MD 59 (1996), 139-144. R. Hempelmann u.a (Hrsg), *Panorama der neuen Religiosität*, Gütersloh 2001. M Pöhlmann - Chr. Jahn (Hrsg), *Handbuch Weltanschauungen, Religiöse Gemeinschaften, Freikirchen (im Auftrag der VELKD)*, Gütersloh 2015.

Ωστόσο, λόγω της έλλειψης ιατρικής άδειας, ο B. Gröning σύντομα ήρθε σε σύγκρουση με τις κρατικές υγειονομικές αρχές. Έπειδή αγνόησε επανειλημμένως τις νομικές διατάξεις, ξεκίνησε έκτεταμένη έρευνα στο Μόναχο το 1954. Κατηγορήθηκε ότι έν γνώσει του παραβίασε τον νόμο και αποδέχθηκε έξ άμελείας τόν θάνατο τουλάχιστον ενός άτομου. Καταδικάστηκε σε όκτώ μήνες φυλάκιση. Σε μιá άλλη δικαστική υπόθεση, στο έρώτημα πού τού τέθηκε ποιές ασθένειες θά μπορούσε νά θεραπεύσει, άπάντησε: «Θεραπεύω όλες τις ασθένειες στη γή». Όταν ρωτήθηκε γιατί δέν ξεκίνησε με τόν έαυτό του και δέν θεράπευσε τήν έμφανή βρογχοκήλη του, άπάντησε ότι προέχει τó νά θεραπεύσει τις ασθένειες τών ανθρώπων.

Τήν ίδια χρονική περίοδο σε γνωμοδότηση για δικαστική χρήση, ό Γερμανός Ψυχίατρος Alexander έκανε λόγο για τήν «παθολογική προσωπικότητα τού Gröning [...] με βαθμό υποβλητικής ισχύος άνω τού μέσου όρου». Υποσχόταν θεραπεία σε πολλούς ανθρώπους πού ζητούσαν συμβουλές και τούς συμβούλευε νά μήν δούν άλλο γιáτρό. Είχε επίσης άπορρίψει όποιαδήποτε έπιστημονική ιατρική βοήθεια στη θεραπεία τών δύο άρρωστων παιδιών του πού τελικά πέθαναν σε νεαρή ήλικία.

Ο ίδιος ό B. Gröning άρρώστηκε άπό καρκίνο τού στομάχου και υποβλήθηκε σε θεραπεία βασισμένη στην έπιστημονική ιατρική στο Παρίσι τó 1958. Ωστόσο, ό καρκίνος τόν όδήγησε στον θάνατο στις 26 Ιανουαρίου 1959. Κάθε χρόνο, άπό τούς όπαδούς του, πραγματοποιούνται ποικίλες τελετές μνήμης στην έπέτειο τής γέννησης και τού θανάτου του.

II. Ένας όργανισμός πρόώθησης τών δοξασιών του

Προκειμένου νά διαδώσει τις θέσεις του ό B. Gröning ίδρυσε

τὸ 1953 τὴν «Ἐνωση γιὰ τὴν Προώθηση τῶν Ψυχικῶν, Πνευματικῶν καὶ Φυσικῶν Θεμελίων τῆς Ζωῆς», ἡ ὁποία δημιούργησε τὶς πρῶτες ὁμάδες «θεραπευμένων» ἀνθρώπων στὴ Γερμανία. Εἴκοσι χρόνια μετὰ τὸν θάνατο τοῦ Β. Gröning, τὸ 1979, ὑπῆρξε διάσπαση. Αὐτοὶ ποὺ ἀποχώρησαν ἀπὸ τὸν ἀρχικὸ ὄργανισμό ἴδρυσαν τὸν «Κύκλο Φίλων Bruno Gröning» (BGF) ὑπὸ τὴν ἡγεσία τῆς ἀυστριακῆς δασκάλας Grete Hausler (1922-2007).

Ἡ ὁργάνωση αὐτὴ αὐτοπροβάλλεται ποικιλοτρόπως σὲ πάρα πολλές γλῶσσες καὶ χώρες ὡς «μία ἀπὸ τὶς μεγαλύτερες παγκοσμίως ἐνεργὲς ἐνώσεις γιὰ θεραπεία στὸν πνευματικὸ δρόμο», ὡς κληρονόμος καὶ διαχειριστὴς τῶν διδασκαλιῶν τοῦ Β. Gröning καὶ ὡς ὄργανισμὸς διαμεσολάβησης τοῦ «φεικῶν θεραπευτικοῦ ρεύματος». Παραλλήλως ἀντιτίθενται σ' αὐτὴν κοινότητες καὶ ἄτομα ποὺ οἱ ἴδιοι αὐτοπροσδιορίζονται, ἐπίσης, ὡς αὐθεντικοὶ ἐκπρόσωποι τοῦ Β. Gröning καὶ ἀπορρίπτουν τὸ BGF. Εἶναι ἐπίσης ἀξιοσημείωτο τὸ γεγονός, ὅτι ὀρισμένες κοινότητες σήμερα τοῦ «Κύκλου Φίλων Bruno Gröning» ἔχουν συνδυάσει τὶς θέσεις τοῦ ἰδρυτῆ μὲ κάποιες Ἰνδουιστικὲς καὶ Ἀπω-ανατολίτικες θρησκευτικὲς δοξασίες.

III. Διδασκαλία καὶ πρακτικὴ

Ὁ Β. Gröning δῆλωνε ἀπεσταλμένος ἀπὸ τὸν Θεὸ καὶ ὑποσχέθηκε στοὺς ἀρρώστους βοήθεια καὶ θεραπεία σὲ ἓνα πνευματικὸ μονοπάτι. Οἱ θεραπείες του, ὑποστήριζε, λαμβάνουν χώρα στὸ πνευματικὸ πεδίο.

Ὁ πυρήνας τῆς διδασκαλίας καὶ τῆς πρακτικῆς τοῦ Β. Gröning ἀφορᾷ ἓνα «θεραπευτικὸ ρεῦμα» ποῦ, κατὰ τὶς δοξασίες του, προέρχεται ἀπὸ «Κύριο τὸν Θεὸ» καὶ μπορεῖ νὰ θεραπεύσει τοὺς ἀρρώστους μέσῳ αὐτοῦ. Προκειμένου νὰ ἀπορροφήσει τὸ «φεικὸν θεραπευτικὸ ρεῦμα», τὸ ἄτομο ποὺ ζητᾷ βοήθεια κάθεται μὲ τὰ

χέρια άνοικτά πρὸς τὰ πάνω μπροστὰ ἀπὸ μιὰ φωτογραφία τοῦ B. Gröning. Σύμφωνα μὲ τοὺς ἰσχυρισμούς τους, ὅταν τὸ «θεϊκὸ θεραπευτικὸ ρεῦμα» ρέει μέσα στὸ σῶμα τοῦ ἀσθενοῦς καὶ συναντᾷ τὰ ὄργανα ποὺ νοσοῦν, ἀρχίζει νὰ τὰ καθαρίζει. Ἡ δύναμη τοῦ «θεϊκοῦ θεραπευτικοῦ ρεύματος» τοῦ B. Gröning, ὑποστηρίζουν οἱ ὀπαδοί του, λειτουργεῖ ἀμείωτη μέχρι σήμερα, ἀρκεῖ κάποιος νὰ τὸ ζητήσει καὶ νὰ «συντονιστεῖ» μὲ αὐτό.

Ὁ «Κύκλος Φίλων Bruno Gröning» (BGF) προβάλλει τὸν B. Gröning ὡς διαμεσολαβητὴ τοῦ «θεϊκοῦ θεραπευτικοῦ ρεύματος» ποὺ μπορεῖ νὰ σώσει τὸν κόσμο. Οἱ φωτογραφίες τοῦ «θεραπευτῆ» ἀποσκοποῦν στὴν ἐνίσχυση τῆς ὑποδοχῆς τοῦ ρεύματος.

Τὸ δικό μας τελικὸ σχόλιο εἶναι ἡ ἐπικρότηση τῶν θέσεων τοῦ Γερμανοῦ εἰδικοῦ ἐρευνητῆ Michael Utsch, ποὺ, ἀναφερόμενος στὸ θέμα, εὐστοχα ἐπισημαίνει: «Υποτιθέμενοι θαυματουργοὶ θεραπευτές, ὅπως ὁ Bruno Gröning, οἱ ὁποῖοι μποροῦν νὰ προκαλέσουν ἰσχυρὰ φαινόμενα placebo μέσω τελετουργικῶν καὶ ὁμαδικῶν δυναμικῶν στοιχείων, ἀσκοῦν μιὰ διαρκῆ γοητεία. Οἱ ἄνθρωποι μερικὲς φορές καθοδηγοῦνται ἀπὸ παράλογους μύθους (...). Ἡ λαχτάρα γιὰ θεραπεία καὶ ἡ φαντασία εἶναι βασικὲς ἀνθρώπινες σταθερὲς ποὺ μποροῦν εὐκόλα νὰ ἀξιοποιηθοῦν».

Τὸ ἀλφαβητάρι τῆς πνευματικῆς ζωῆς στὴ διδασκαλία τοῦ ὁσίου Πορφυρίου

Μαρίας - Αἰκατερίνης Δημητροπούλου
Ἵποψ. δρος Θεολογικῆς Σχολῆς ΕΚΠΑ

(β' μέρος – τελευταῖο)

θ) Οἱ λογισμοὶ τῆς καρδίας

Οἱ λογισμοὶ ποὺ ἔχουμε στὴν καρδιά μας ἐπηρεάζουν τοὺς συνανθρώπους μας. Ἡ ἀγανάκτηση ποὺ ἔχουμε γιὰ τοὺς ἄλλους μπορεῖ νὰ μεταδίδεται καὶ οἱ ἄλλοι νὰ παθαίνουν κακό. Ἐπίσης, ὁ φθόνος κάνει πολὺ κακὸ στὸν ἄλλο. Ὅταν, ὅμως, ὁ ἄλλος εἶναι ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ καὶ ἐξομολογεῖται καὶ κοινωνεῖ, δὲν παθαίνει κανένα κακό, γιὰ τὸν προστατεύει ὁ σταυρός. Ἀκόμη, ὑπάρχουν καὶ οἱ «ἠθικιστές», οἱ ὁποῖοι κατηγοροῦν καὶ κατακρίνουν ἕνα σφάλμα, στὸ ὁποῖο πέφτουν πολλὲς φορές καὶ οἱ ἴδιοι. Ὁ ἠθικιστὴς ὅμως δὲν θὰ κατηγορήσει ποτὲ τὸν ἑαυτό του, ἀλλὰ τοὺς ἄλλους. Αὐτὸ φανερῶνει ὑποκρισία. Διότι ἡ κατάκριση καὶ ἡ κακία ἀπέναντι στοὺς συνανθρώπους μας εἶναι ἕνα εἶδος φόνου, εἴτε μὲ τὸ βλέμμα, εἴτε μὲ πικρὰ λόγια, δὲν εἶναι δηλαδὴ λιγότερο ἀθῶο ἀπὸ τὸν φόνο ἢ τὴν κλεψιά. Κατ' ἐπέκταση, ἐξηγεῖ ὁ Ἅγιος: «Κι αὐτὸ δὲν τὸ θέλει ὁ Θεός. Δέει ὁ Χριστὸς στὸ Εὐαγγέλιο: “Ὁ οὖν διδάσκων ἕτερον σεαυτὸν οὐ διδάσκει; Ὁ κηρύσσων μὴ κλέπτειν, κλέπτει;” (Ρωμ. 2, 21)»¹. Μὲ

1. Στὸ ἴδιο, «Περὶ λογισμῶν τῆς καρδίας», σ. 492.

σύμμαχο τῆς θείας χάριτος, οἱ λογισμοὶ τῆς καρδιάς τῶν ἀνθρώπων εἶναι πάντα ἀγαθοί.

Νὰ εὐχόμεσθε μὲ ἀγαθότητα, μὲ καλὸ λογισμό καὶ καλὴ διάθεση γιὰ τὸν πλησίον μας. Ἡ θεραπεία κάποιου ἀνθρώπου ποὺ ἀντιμετωπίζει μιὰ ἀσθένεια εἴτε ψυχικὴ, εἴτε σωματικὴ, δὲν θεραπεύεται μόνο μὲ δική του ἀτομικὴ προσευχὴ ἢ μόνο μὲ τὴν προσευχὴ τοῦ ἱερέως, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν προσευχὴ τῶν συνανθρώπων του. Ἡ προσευχὴ γιὰ τοὺς πάσχοντες ἰσοδυναμεῖ μὲ τὴν καλὴ ἐνέργεια, τὴν ὁποία ἀντιλαμβάνονται, σὰν ἓνα φῶς ποὺ τοὺς προστατεύει πηγαίνει κοντὰ τους καὶ τοὺς δυναμώνει. Ἐξάλλου, ὅλοι μποροῦμε κάλλιστα νὰ βοηθήσουμε τὸν πλησίον μας, ὅπως στὴν παραβολὴ τοῦ καλοῦ Σαμαρείτη (Λκ. 10, 25-37)²:

«Υπάρχει μιὰ ζωὴ ἀόρατη, ἡ ζωὴ τῆς ψυχῆς. Αὐτὴ εἶναι πολὺ ἰσχυρὴ καὶ μπορεῖ νὰ ἐπιδράσει στὸν ἄλλον, ἔστω κι ἂν μᾶς χωρίζουν χιλιόμετρα. Αὐτὸ γίνεται καὶ μὲ τὴν κατάρα, ἡ ὁποία εἶναι δύναμη ποὺ ἐνεργεῖ τὸ κακό. Ἄν, ὅμως, πάλι μὲ ἀγάπη προσευχηθοῦμε γιὰ κάποιον, ὅση ἀπόσταση κι ἂν μᾶς χωρίζει, μεταδίδεται τὸ καλό. Ἄρα καὶ τὸ καλό καὶ τὸ κακό δὲν τὰ ἐπηρεάζουν οἱ ἀποστάσεις. Μποροῦμε νὰ τὰ στείλωμε σὲ ἀποστάσεις ἀπέραντες. Τὸ λέει ὁ σοφὸς Σολομών: “Θροῦς γογγυσμῶν οὐκ ἀποκρυβήσεται” (Σοφ. Σολ. 1, 10). Ὁ θροῦς τῆς ψυχῆς μας φθάνει μυστηριωδῶς καὶ ἐπηρεάζει τὸν ἄλλον, ἔστω κι ἂν δὲν ἐκφράσομε οὔτε μία λέξη. Καὶ χωρὶς νὰ μιλήσομε, μπορεῖ νὰ μεταδώσομε τὸ καλό ἢ τὸ κακό, ὅση κι ἂν εἶναι ἡ ἀπόσταση ποὺ μᾶς χωρίζει ἀπ’ τὸν πλησίον. Αὐτὸ ποὺ δὲν ἐκφράζεται ἔχει συνήθως περισσότερὴ δύναμη ἀπ’ τὰ λόγια»³.

2. Στὸ ἴδιο, σ. 493.

3. Στὸ ἴδιο, σσ. 493-494.

ι) Ἡ κτίση

Ἵλα γύρω μας δείχνουν τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ:

«Νὰ χαίρεσθε ὅσα μᾶς περιβάλλουν. Ἵλα μᾶς διδάσκουν καὶ μᾶς ὀδηγοῦν στὸν Θεό. Ἵλα γύρω μας εἶναι σταλαγματιῆς τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ. Καὶ τὰ ἔμψυχα καὶ τὰ ἄψυχα καὶ τὰ φυτὰ καὶ τὰ ζῶα καὶ τὰ πουλιὰ καὶ τὰ βουνὰ καὶ ἡ θάλασσα καὶ τὸ ἡλιοβασίλεμα καὶ ὁ ἔναστρος οὐρανόσ. Εἶναι οἱ μικρῆς ἀγάπης, μέσα ἀπ' τὶς ὁποῖες φθάνομε στὴ μεγάλη ἀγάπη, τὸν Χριστό. Τὰ λουλούδια, γιὰ παράδειγμα, ἔχουν τὴ χάρη τους, μᾶς διδάσκουν μὲ τὸ ἄρωμά τους, τὴν ὀμορφιά τους σὲ ἀμαρτωλοὺς καὶ δικαίους»⁴.

Ἵταν ξυπνᾶμε τὸ πρωὶ καὶ κοιτᾶμε τὸν βασιλιὰ ἥλιο, ὅταν μᾶς ἐνθουσιάζει ἕνα ὠραῖο τοπίο ἢ ἕνα ἐκκλησάκι νὰ δοξολογοῦμε τὸν Θεὸ πού ὑπάρχει τόση ὀμορφιά σ' αὐτὸν τὸν κόσμο. Νὰ χαίρομαστε τὴν κάθε μέρα πού μᾶς ξημερώνει, γιὰτὶ ἔχουμε ἀκόμα μία μέρα ἀπὸ τὴ ζωὴ μας τὴν εὐκαιρία νὰ δοξολογήσουμε τὰ μεγαλεῖα τοῦ Θεοῦ πού ἀπλώνονται μπροστά μας. Ἡ ἴδια ἡ φύση ὀμολογεῖ τὴ δόξα τοῦ Κυρίου καὶ τὴν ἀγαθότητά του. Τὰ βουνὰ, ἡ θάλασσα, ἡ στεριά, ὁ οὐρανόσ, οἱ πεταλοῦδες καὶ γενικότερα τὸ ζωικὸ βασίλειο, ἄψυχα καὶ ἔμψυχα ὄντα, ὅλα μαζί θεολογοῦν. Ἡ κτίση σύσσωμη ἀντανακλᾷ τὶς ἐνέργειες τοῦ Δημιουργοῦ της:

«Νὰ παρατηρεῖτε ὅσα ἔφτιαξε ὁ ἄνθρωπος, τὰ σπίτια, τὰ κτήρια, μεγάλα ἢ μικρά, τὶς πόλεις, τὰ χωριά, τοὺς ἀνθρώπους, τὸν πολιτισμό τους. Νὰ ρωτᾶτε, νὰ ὀλοκληρῶνετε τὶς γνώσεις σας γιὰ τὸ καθετί, νὰ μὴ στέκεστε ἀδιάφοροι. Αὐτὸ σᾶς βοηθάει σὲ βαθύτερη μελέτη τῶν θαυμασιῶν τοῦ Θεοῦ. Γίνονται ὅλα εὐκαιρίες νὰ συνδεόμαστε μὲ ὅλα καὶ μὲ ὅλους. Γίνονται αἰτίες εὐχαριστίας καὶ δεήσεως στὸν Κύριο τοῦ παντός. Νὰ ζεῖτε μέσα σὲ ὅλα, στὴ φύση, στὰ πάντα! Ἡ φύση εἶναι τὸ μυστικὸ

4. Στὸ ἴδιο, «Περὶ τῆς κτίσεως», σ. 503.

Εὐαγγέλιο. Ὅταν, ὅμως, δὲν ἔχει κανεὶς ἐσωτερικὴ χάρι, δὲν τὸν ὠφελεῖ ἡ φύση. Ἡ φύση μᾶς ξυπνάει, ἀλλὰ δὲν μπορεῖ νὰ μᾶς πάει στὸν Παράδεισο»⁵.

Στὴν πραγματικότητα, ὁ ἄνθρωπος ἀδυνατεῖ νὰ καταλάβει ἀπολύτως τὴν πληρότητα τῆς κτίσεως, ἄρα τῆς φύσεως μέσα στὴν ὁποία περιβάλλεται. Αὐτὸ ἐπισημαίνεται ἀπὸ τοὺς Καππαδόκες Πατέρες. Πιὸ συγκεκριμένα, οἱ Καππαδόκες ὁμολογοῦν, ὅτι δὲν εἶναι εὐκόλο νὰ ἀντιληφθεῖ ὁ ἄνθρωπος ἀκόμα καὶ τὴν πιὸ ἐλάχιστη πτυχή τῆς κτίσεως, διότι ὡς μὴ δημιουργὸς τῆς εἶναι ἀδύνατον νὰ συλλάβει τὴν ὄντολογικὴ τῆς ἀλήθεια. Ὁ Μ. Βασίλειος πιστεῦει ὅτι ὁ ἄνθρωπος μετέχοντας στὶς ἄκτιστες ἐνέργειες ποὺ συνέχουν καὶ συντηροῦν τὴν κτίση, ἐμπειρικὰ βιώνει τὸν λόγο τῆς κτίσεως μὲ ἀποτέλεσμα νὰ τὸν ἀνάγει πρὸς ἀναζήτηση τοῦ Θεοῦ⁶. Ἡ θεία χάρις μᾶς βοηθάει νὰ νιώθουμε ὅτι ἡ φύση θεολογεῖ καὶ συμβάλλει σωτηριολογικά, γι' αὐτὸ καὶ δοξολογοῦμε τὸν κτίστη.

ια) Ἡ ἀσθένεια

Ὁ ὁσιος Πορφύριος τονίζει, ὅτι πρέπει νὰ περιφρονοῦμε τὴν ἀσθένεια καὶ ν' ἀποζητᾶμε μόνο τὴν ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ καὶ τὸ ἔλεος:

«Πρέπει νὰ ξέρομε καὶ τὸ ἄλλο μυστικό· ν' ἀγωνιστοῦμε ν' ἀποκτήσουμε τὴν χάρι τοῦ Θεοῦ. Αὐτὸ εἶναι τὸ μυστικό. Τὰ ἄλλα θὰ μᾶς τὰ διδάξει ἡ χάρις, δηλαδὴ τὸ πῶς θὰ ἀφεθοῦμε στὸν Χριστό. Ἐμεῖς, δηλαδὴ, περιφρονοῦμε τὴν ἀσθένεια, δὲν τὴ σκεπτόμαστε, σκεπτόμαστε τὸν Χριστὸ ἀπαλά, ἀνεπαίσθητα, ἀνιδιοτελῶς, καὶ ὁ Θεὸς κάνει τὸ θαῦμα

5. Στὸ ἴδιο, σ. 504.

6. Κ. Ἰ. Κορναράκη, Ὁ ἄνθρωπος ἀπέναντι στὴν εἰκόνα του, ἐκδ. Ἄρμος, Ἀθήνα 2011, σ. 526.

του πρὸς τὸ συμφέρον τῆς ψυχῆς μας. Ὅπως λέμε στὴν Θεία Λειτουργία, “πᾶσαν τὴν ζωὴν ἡμῶν Χριστῷ τῷ Θεῷ παραθήμεθα”⁸.

Νὰ πιστεύουμε ἀνιδιοτελῶς, χωρὶς νὰ ἀπαιτοῦμε νὰ γίνουμε καλὰ γιὰ νὰ πιστέψουμε. Αὐτὸς εἶναι καὶ ὁ κυριότερος λόγος, ποῦ ἐπιτρέπει ὁ Θεὸς τὶς ἀσθένειες, γιὰτὶ θέλει νὰ τοῦ ἔχουμε ἀπόλυτη ἐμπιστοσύνη, ὄχι μόνο ὅταν εἴμαστε ὑγιεῖς, ἀλλὰ καὶ ὅταν ἀσθενοῦμε. Τρόπον τινά, ὁ Θεὸς παραχωρεῖ τὴν ἀσθένεια γιὰ νὰ δοκιμάσει τὴν πίστη μας, γι’ αὐτὸ καὶ σὲ αὐτὸ ἐδώ τὸ σημεῖο ὁ Ἅγιος λέει τὰ ἑξῆς:

«Ἐὰν ἔχετε πίστη καὶ μὴ διακριθῆτε, οὐ μόνον τὸ τῆς συκῆς ποιήσετε, ἀλλὰ κἂν τῷ ὄρει τούτῳ εἶπητε ἄρθητι καὶ βλήθητι εἰς τὴν θάλασσαν, γενήσεται” (Μθ. 21, 21). Ὅταν ἡ πίστη εἶναι πραγματική, εἶτε παίρνεις φάρμακο εἶτε δὲν παίρνεις, θὰ ἐνεργήσει. Καὶ μὲ τοὺς γιατροὺς καὶ τὰ φάρμακα ὁ Θεὸς ἐνεργεῖ. Λέγει ἡ Σοφία Σειράχ: “Τίμα ἰατρὸν πρὸς τὰς χρείας αὐτοῦ τιμαῖς αὐτοῦ· καὶ γὰρ αὐτὸν ἔκτισε Κύριος. Κύριος ἔκτισεν ἐκ γῆς φάρμακα καὶ ἀνὴρ φρόνιμος οὐ προσοχθιεῖ αὐτοῖς. Καὶ ἰατρῷ δὸς τόπον· καὶ γὰρ αὐτὸν ἔκτισε Κύριος. Καὶ μὴ ἀποστήτω σου· καὶ γὰρ αὐτοῦ χρεία” (Σοφ. Σειρ. 38, 1· 4· 12)»⁹.

Κυρίως, ἀξίζει νὰ προσευχόμεσθε στὸν Θεό, ὅταν νοσοῦμε γιὰ νὰ μᾶς συγχωρέσει τὶς ἀμαρτίες μας καὶ ὄχι τόσο γιὰ τὴν ἀσθένειά μας¹⁰. Ὅταν εἶσαι ἀσθενής, ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ σὲ κρατᾷ σὲ ἐγρήγορη γιὰ νὰ ἀξιολογήσεις καλύτερα τὴν ἀξία τῆς ζωῆς. Ὁ Ἅγιος συνέχεια ἔψαχνε νὰ βρεῖ κάποιον τροπᾶριο γιὰ νὰ πεθάνει ψάλλοντας ἐπάνω στὸ τροπᾶριο. Ὅσες φορές αἰσθανότανε ὅτι θὰ

7. Εὐχολόγιον τὸ Μέγα, Θεία Λειτουργία Ἰωάννου Χρυσοστόμου, Μεγάλη καὶ Μικρὴ Συναπτή.

8. Ἁγίου Πορφυρίου Καυσοκαλυβίτου, Βίος καὶ Λόγοι, «Περὶ ἀσθενείας», σ. 523.

9. Στὸ ἴδιο, σσ. 524-525.

10. Στὸ ἴδιο, σ. 528.

ἔβγαινε ἡ ψυχὴ του, ἔβλεπε ἓνα ἄστρο καὶ μέσα ἐκεῖ ἔνιωθε ὅτι εἶναι ἡ Ἐκκλησία, ὁ Τριαδικὸς Θεός, οἱ ἄγγελοι, ἡ Παναγία, οἱ Ἅγιοι¹¹. Εἶχε ἀνυπόφορους πόνους, ὅλοι οἱ ἄλλοι ἔβλεπαν νὰ πεθαίνει καὶ ὁ Πορφύριος ποθοῦσε νὰ τὸν ἐλεήσει ὁ Θεός. Πίστευε, ὅτι ἔχουμε πολλές εὐεργεσίες ἀπὸ τὶς ἀσθένειες καὶ γι' αὐτὸ νὰ μὴν ἀγανακτοῦμε, παρὰ νὰ ζητᾶμε μονάχα τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ.

ιβ) Τὸ διορατικὸ χάρισμα

«Τίποτα δὲν γίνεται χωρὶς τὴν εὐλογία τοῦ γέροντα. Τίποτα δὲν κατορθώνεται χωρὶς τὴν χάρι. Αὐτὰ θὰ τὰ ἐννοήσετε πραγματικά, ὅταν ἔλθει ἡ χάρις. Ὅταν ἔλθει τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, θὰ σᾶς διδάξει καὶ θὰ σᾶς ὑπομνήσει τὰ πάντα. Ὅπως τὸ λέγει ὁ Ἰωάννης, ὁ ἀγαπημένος μαθητῆς τοῦ Κυρίου: “Ὁ δὲ Παράκλητος, τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, ὃ πέμψει ὁ Πατὴρ ἐν τῷ ὀνόματί μου, ἐκεῖνος ὑμᾶς διδάξει πάντα καὶ ὑπομνήσει ὑμᾶς πάντα, ἃ εἶπον ὑμῖν” (Ἰω. 14, 26)»¹².

Ὁ Θεὸς ξέρει πολὺ καλὰ ποῦ δίνει τὸ διορατικὸ χάρισμα, διότι φροντίζει καὶ τὸ δίνει σὲ ἀνθρώπους ταπεινοὺς ποῦ προγνωρίζει, ὅτι αὐτοὶ μὲ τὴ σειρά τους δὲν θὰ ὑπερηφανευθοῦν γιὰ αὐτὸ, ἀλλὰ θὰ τὸ ἀξιοποιήσουν πρὸς δόξα Θεοῦ. Ὁ Πορφύριος τονίζει, ὅτι τὸ διορατικὸ χάρισμα ποῦ τοῦ ἔδωσε ὁ Θεὸς δὲν τὸ ζήτησε, οὔτε τὸ ἠθέλε, οὔτε τὸ περίμενε. Μόνο τὴν ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ ζητοῦσε καὶ ὄχι χάρισμα. Ὅπως καὶ οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, δὲν ζητοῦσαν ποτὲ χαρίσματα, οὔτε σημεῖα γιὰ νὰ προγνωρίζουν γεγονότα¹³. Στὴν πραγματικότητά ἢ διορατικότητά, δὲν ὀφείλεται σὲ καμία ἐξυπνάδα καὶ σὲ καμία προσωπικὴ διάνοια, ἐπισημαίνει ὁ

11. Στὸ ἴδιο, σ. 519.

12. Στὸ ἴδιο, «Περὶ τοῦ διορατικοῦ χαρίσματος», σ. 552.

13. Στὸ ἴδιο.

Άγιος, διότι απλά και μόνο ο Θεός επιτρέπει και αποκαλύπτει όσα χρειάζεται να φανερωθούν για τη δική του δόξα:

«Τί λέει ο σοφός Σολομών; ... Λέει: “ ... ούτε μὴν φθόνω τετηκότι συνοδεύσω, ὅτι οὗτος οὐ κοινωνήσει σοφία” (Σοφ. Σολ. 6, 23). Κι ακόμη κάτι: “Οὐκ ἀποκρύψω ὑμῖν μυστήρια” (Σοφ. Σολ. 6, 22). Δὲν θέλει ὁ σοφός Σολομών νὰ κρύπτει τὴ σοφία τοῦ Θεοῦ. Ὁ Θεὸς τὸν παρακινεῖ νὰ φανερώσει τὰ μυστήρια τῆς σοφίας»¹⁴.

Ὁ ὁσιος Πορφύριος ποτέ του δὲν ὑπερηφανεύθηκε γιὰ τὸ διορατικὸ ἢ ὀποιοδήποτε ἄλλο χάρισμα τοῦ ἔδωσε ὁ Κύριος. Δὲν τοῦ τὸ ἐπέτρεπε ἡ ταπεινότητά του¹⁵. Σὲ αὐτὸν ποὺ ἔχει τὴ θεία χάρη ἀποκαλύπτονται τὰ μυστήρια τοῦ Θεοῦ.

ιγ) Ἡ μελέτη τῶν Γραφῶν

Μέσα ἀπὸ τὴ μελέτη φωτίζεται ὁ νοῦς, πρυτανεῦει ἡ λογικὴ καὶ δὲν λοξοδρομεῖ τὸ πλάσμα τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τὸν προσανατολισμὸ του, τὴν ἐπικοινωνία καὶ τὴν κοινωνία μὲ τὸν Θεό. Μαζὶ μὲ τὴ μελέτη τῆς Βίβλου, τῶν ἱερῶν κανόνων καὶ τοῦ Ψαλτηρίου, ἡ ἐμπιστοσύνη στὸν Θεὸ παραμένει στέρεη καὶ καρποφορεῖ:

«Βαδίζεις, γιὰ παράδειγμα, ἓνα δρόμο. Ἄν ἔχεις μελετήσει τὴ διαδρομὴ, τίς δυσκολίες ποὺ θὰ σὲ βροῦνε, γιὰ τὰ μονοπάτια, γιὰ τοὺς κλέπτες, γιὰ τὰ θηρία, θὰ περπατήσεις μὲ πολὺ μεγάλη προσοχή, καὶ ἔτσι ὅπωςδήποτε φεύγεις ἀκέραιος, ὅταν περάσεις αὐτά, χωρὶς νὰ πάθεις τίποτα. Ἄμα ὅμως δὲν ξέρεις, πολλὰ μπορεῖ νὰ πάθεις στὸ δρόμο. Ἔτσι γίνεται καὶ στὰ πνευματικά. Ἀγνότης καὶ ἄγνοια δὲν συνδυάζονται. Αὐτὸς ποὺ ἔχει ἄγνοια ἔχει ὀμίχλη, σκοτάδι. Γιὰ ν' ἀποφύγεις τὴν ἄγνοια,

14. Στὸ ἴδιο, σσ. 556-557.

15. Στὸ ἴδιο.

πρέπει νὰ ἔχεις πλησιάσει τὸν Θεό. Ὅταν μᾶς ἐπισκιάσει ἡ θεία χάρις, μᾶς βοηθάει νὰ ἔχομε διάκριση»¹⁶.

Μὲ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ ὁ Ἅγιος μπορούσε νὰ ἀποστηθίζει κομμάτια ἀπὸ τὸ Εὐαγγέλιο καὶ πίστευε ὅτι μὲ τὴν ὑπακοὴ στοὺς Γέροντές του, ἀνοίγε τὸ μυαλό του καὶ μπορούσε νὰ αἰσθάνεται καὶ νὰ ἐξηγεῖ χωρὶα τῆς Ἁγίας Γραφῆς. Στὸ Ἅγιο Ὅρος πήγαινε στὸ ἐκκλησάκι τοῦ ἁγίου Γεωργίου καὶ ἔψελνε τροπάρια, ἀλλὰ καὶ διάβαζε Παλαιὰ καὶ Καινὴ Διαθήκη, κανόνες καὶ τὸ Ψαλτήριον¹⁷.

Ὁ Πορφύριος ἔδινε ὑψίστη σημασία στὴ σπουδαιότητα τῆς μελέτης τῶν πνευματικῶν κειμένων καὶ τόνιζε ὅτι αὐτὰ κρύβουν μέσα τους θησαυρούς. Τὰ ἱερὰ κείμενα εἶναι γραμμένα ἀπὸ Ἁγίους, γι' αὐτὸ καὶ κρύβονται μέσα τους βαθιὰ θεολογικά νοήματα, ἀνεκτίμητης ἀξίας. Διαβάζοντας τὶς ἱερὲς Γραφές, ὁ ἀναγνώστης τρόπον τινὰ ἁγιοποιεῖται καὶ στρέφεται πρὸς τὸν θεῖο ἔρωτα. Ἡ ἐρμηνεῖα τῶν θείων νοημάτων προκαλεῖ ἔκπληξη, δέος καὶ συγκίνηση, γιατί σκιαγραφοῦν τὴν ἴδια τὴ ζωὴ¹⁸. Μόνο μὲ τὴ θεία χάρη φωτίζονται τὰ νοήματα τῆς πνευματικῆς μελέτης.

ιδ) Ἡ ἀγωγή τῶν παιδιῶν

Μεγάλο μέρος τῆς εὐθύνης γιὰ τὴν πνευματικὴ κατάσταση τοῦ ἀνθρώπου βρίσκεται στὴν οἰκογένεια, ἀφοῦ ἡ ἀγωγή τῶν παιδιῶν ξεκινᾷ ἀπὸ τὴ σύλληψή τους:

«Ἡ ἀγωγή τῶν παιδιῶν ἀρχίζει ἀπὸ τὴν ὥρα τῆς συλλήψεώς τους. Τὸ ἔμβρυο ἀκούει κι αἰσθάνεται μέσα στὴν κοιλιά τῆς μητέρας του. Naί, ἀκούει καὶ βλέπει μὲ τὰ μάτια τῆς μητέρας. Ἀντιλαμβάνεται τὶς κινήσεις

16. Στὸ ἴδιο, «Περὶ πνευματικῆς μελέτης», σ. 581.

17. Στὸ ἴδιο, σ. 574.

18. Στὸ ἴδιο, σ. 575.

καί τὰ συναισθήματά της, παρόλο πού ὁ νοῦς του δέν ἔχει ἀναπτυχθεῖ. Σκοτεινιάζει τὸ πρόσωπο τῆς μάνας, σκοτεινιάζει κι αὐτό. Νευριάζει ἡ μάνα, νευριάζει κι αὐτό. Ὅτι αἰσθάνεται ἡ μητέρα, λύπη, πόνος, φόβος, ἄγχος κ.λπ., τὰ ζεῖ κι αὐτό. Ἄν ἡ μάνα δέν τὸ θέλει τὸ ἔμβρυο, ἂν δέν τὸ ἀγαπάει, αὐτὸ τὸ αἰσθάνεται καὶ δημιουργοῦνται τραύματα στὴν ψυχούλα του, πού τὸ συνοδεύουν σ' ὅλη του τὴ ζωὴ. Τὸ ἀντίθετο συμβαίνει μὲ τὰ ἅγια συναισθήματα τῆς μάνας. Ὅταν ἔχει χαρὰ, εἰρήνη, ἀγάπη στὸ ἔμβρυο, τὰ μεταδίδει σὲ αὐτὸ μυστικά, ὅπως συμβαίνει μὲ τὰ γεννημένα παιδιὰ»¹⁹.

Γενικότερα οἱ γονεῖς εὐθύνονται γιὰ τὴ συμπεριφορὰ τῶν παιδιῶν. Ἡ πειθαρχία, οἱ συμβουλές, ἡ αὐστηρότητα καὶ οἱ τιμωρίες δέν ὠφελοῦν τὰ παιδιὰ. Δημιουργοῦνται νευρώσεις καὶ ψυχαναγκασμοὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο. Οὔτε οἱ γονεῖς ἀγιαζοῦνται μὲ τέτοιου εἴδους ἀγωγή. Μόνο ἡ ἀγάπη, ἡ ὁμοψυχία καὶ ἡ καλὴ συνεννόηση δημιουργεῖ ἀσφάλεια καὶ σιγουριά στὰ παιδιὰ γιὰ νὰ διαμορφώσουν ἕναν ὑγιῆ χαρακτήρα. Τὰ παιδιὰ φωτίζονται μὲ τὴ θεία χάρη, ὅταν οἱ γονεῖς τους προσεύχονται γι' αὐτά, χωρὶς νὰ τὰ κουράζουν μὲ ἀσταμάτητες συμβουλές:

«Γιὰ τὴν κακὴ συμπεριφορὰ τῶν παιδιῶν φταῖνε γενικὰ οἱ γονεῖς. Δέν τὰ σώζουν οὔτε οἱ συμβουλές, οὔτε ἡ πειθαρχία, οὔτε ἡ αὐστηρότητα. Ἄν δέν ἀγιαζοῦνται οἱ γονεῖς, ἂν δέν ἀγωνίζονται, κάνουν μεγάλα λάθη καὶ μεταδίδουν τὸ κακὸ πού ἔχουν μέσα τους. Ἄν οἱ γονεῖς δέν ζοῦν ζωὴ ἅγια, ἂν δέν μιλοῦν μὲ ἀγάπη, ὁ διάβολος ταλαιπωρεῖ τοὺς γονεῖς μὲ τὶς ἀντιδράσεις τῶν παιδιῶν. Ἡ ἀγάπη, ἡ ὁμοψυχία, ἡ καλὴ συνεννόηση τῶν γονέων εἶναι ὅ,τι πρέπει γιὰ τὰ παιδιὰ. Μεγάλῃ ἀσφάλεια καὶ σιγουριά!»²⁰.

19. Στὸ ἴδιο, «Περὶ τῆς ἀγωγῆς τῶν παιδιῶν», σ. 451.

20. Στὸ ἴδιο, σ. 453.

Ἐπιπλέον, ὅ,τι ἰσχύει γιὰ τοὺς γονεῖς ἰσχύει καὶ γιὰ τοὺς ἐκπαιδευτικούς. Καλὸ εἶναι δηλαδὴ καὶ οἱ ἐκπαιδευτικοὶ νὰ προσεύχονται γιὰ τὴν πρόοδο τῶν μαθητῶν καὶ ὄχι νὰ ἀγχώνουν τὰ παιδιὰ γιὰ νὰ εἶναι συνέχεια καλοὶ μαθητές. Πιὸ συγκεκριμένα, ὁ ἅγιος Πορφύριος λέει:

«Ἐσεῖς οἱ ἐκπαιδευτικοὶ μυστικά, χωρὶς νὰ τὸ καταλαβαίνετε, μεταδίδετε στὰ παιδιὰ τὸ ἀγχος καὶ τὰ ἐπηρεάζετε. Μὲ τὴν πίστη φεύγει τὸ ἀγχος. Τί λέμε; “Καὶ πᾶσαν τὴν ζωὴν ἡμῶν Χριστῷ τῷ Θεῷ παραθώμεθα”^{21,22}.

Ἀκόμα, ὁ Ἅγιος τονίζει ὅτι τὰ παιδιὰ δὲν ἀναπτύσσουν καλὸ χαρακτήρα, ὅταν συνέχεια ἐπαινοῦνται. Ἔτσι συνηθίζουν στοὺς ἐπαίνους καὶ γίνονται ἐγωιστὲς καὶ κενόδοξοι. Συνεπῶς, χάνουν τὸν σεβασμὸ τους πρὸς τὸν Θεό, διότι δὲν ἀποδίδουν σὲ αὐτὸν τὰ ταλέντα τους, ἀλλὰ στὸν ὑψηλὸ δείκτη νοημοσύνης τους! Καὶ αὐτὴ εἶναι ἡ πλάνη τους. Ἀκόμη, τροφὴ τῶν κενόδοξων ἀνθρώπων εἶναι οἱ φιλοφρονήσεις καὶ τὰ ψέματα καὶ οἱ κολακεῖες:

«Στὰ παιδιὰ ὁ ἔπαινος κάνει κακό. Τί λέει ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ; “Λαὸς μου, οἱ μακαρίζοντες ὑμᾶς πλανῶσιν ὑμᾶς καὶ τὴν τρίβον τῶν ποδῶν ὑμῶν ταρασσουσιν” (Ἦσ. 3, 12). Ὅποιος μᾶς ἐπαινεῖ, μᾶς πλανᾷ καὶ μᾶς χαλαεῖ τοὺς δρόμους τῆς ζωῆς μας. Πόσο σοφὰ εἶναι τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ!»²³.

«Ἔτσι καὶ στὸ παιδί θὰ πείς τὴν ἀλήθεια, θὰ τὸ μαλώσεις, γιὰ νὰ κατατοπισθεῖ ὅτι αὐτὸ ποὺ κάνει δὲν εἶναι καλὸ. Τί λέγει ὁ σοφὸς Σολομών; “Ὅς φεῖδεται τῆς βακτηρίας, μισεῖ τὸν υἱὸν αὐτοῦ, ὁ δὲ ἀγαπῶν,

21. *Εὐχολόγιον τὸ Μέγα*, Θεία Λειτουργία Ἰωάννου Χρυσοστόμου, Μεγάλῃ καὶ Μικρῇ Συναπτῇ.

22. Ἁγίου Πορφυρίου Καυσοκαλυβίτου, *Βίος καὶ Λόγοι*, «Περὶ τῆς ἀγωγῆς τῶν παιδιῶν», σ. 473.

23. Στὸ ἴδιο, σ. 478.

ἐπιμελῶς παιδεύει” (Παρ. 13, 24). “Όχι, ὅμως, νὰ τὸ δέρνεις μὲ τὴ μαγκούρα. Τότε φεύγομε ἀπ’ τὰ ὄρια καὶ γίνεται τὸ ἀντίθετο»²⁴.

Συνεπῶς, τὰ παιδιὰ πρέπει ἀπὸ μικρὴ ἡλικία νὰ εἶναι ταπεινά, χωρὶς νὰ ἀποζητοῦν τοὺς ἐπαίνους. Πρέπει δηλαδὴ, κατὰ τὸν Ἅγιο, νὰ τὰ μάθουμε ὅτι ἡ ταπεινώση δημιουργεῖ ἕναν ὑγιῆ χαρακτῆρα καὶ μᾶς κάνει Χριστιανούς πὺν ἀγαπᾶμε καὶ τὸν Θεὸ καὶ τοὺς συνανθρώπους μας. Τὰ παιδιὰ, ἀκόμη, μποροῦν νὰ διδάσκονται ἀπὸ τοὺς Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας γιὰ τὴν ἀξία τῆς πίστεως καὶ τῆς ἐξομολόγησής πὺν νικᾷ τὰ μίση καὶ τὰ πάθη²⁵.

ιε) Αἰώνια ζωὴ

«Ἐἰ γὰρ πιστεύομεν ὅτι Ἰησοῦς ἀπέθανε καὶ ἀνέστη, οὕτω καὶ ὁ Θεὸς τοὺς κοιμηθέντας διὰ τοῦ Ἰησοῦ ἄξει σὺν αὐτῶν” (Α΄ Θεσ. 4, 14)²⁶. Ὁ ἅγιος Πορφύριος μιλάει γιὰ τὴν αἰωνιότητα, τὸ πνεῦμα τῆς ὁποίας κυριαρχεῖ σὲ ὀλόκληρη τὴν Ἁγία Γραφή²⁷:

«Δέν τὸ λέει ὁ εὐαγγελιστῆς Ἰωάννης στὸ Εὐαγγέλιο; “Ἀμήν, ἀμήν λέγω ὑμῖν, ἐάν τις τὸν λόγον τὸν ἐμὸν τηρήσῃ, θάνατον οὐ μὴ θεωρήσῃ εἰς τὸν αἰῶνα” (Ἰω. 8, 51)»²⁸.

Οἱ Λόγοι τοῦ ἁγίου Πορφυρίου κλείουν μὲ τὸ θέμα τῆς αἰωνιότητάς. Ἐβλεπε μὲ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ τοὺς κεκοιμημένους νὰ ζοῦνε μέσα στὴ μακαριότητα τοῦ ἄκτιστου Θεοῦ, ὁπότε ἦταν ἀπόλυτα πεπεισμένος καὶ γιὰ τὴν ὑπαρξὴ τῆς ἄλλης ζωῆς. Ἐλεγε χαρακτηριστικὰ ὅτι εἶναι πολὺ πιὸ σίγουρος πῶς πραγματικὰ ὑπάρχει ἄλλη ζωὴ, ἀπὸ τὸ ὅτι τὸ πρῶι θὰ ἀνατεῖλει καὶ πάλι ὁ

24. Στὸ ἴδιο, σ. 480.

25. Στὸ ἴδιο, σ. 485.

26. Στὸ ἴδιο, «Περὶ αἰωνιότητος», σ. 639.

27. Στὸ ἴδιο, σ. 631.

28. Στὸ ἴδιο, σ. 632.

ἡλιος. Ἐπιπροσθέτως, ἐπιχειρηματολογοῦσε πάνω στὸ ζήτημα τῆς αἰωνιότητος βάσει τῆς Ἁγίας Γραφῆς: «ἵνα εἰδῆτε ὅτι ζωνῶν αἰώνιον ἔχετε» (Α΄ Ἰω. 5, 13)²⁹.

Ὅφείλουμε, ὅμως νὰ ὑμνοῦμε, νὰ δοξολογοῦμε τὸν Θεό, ὥστε νὰ ἐνωθοῦμε μὲ τὸν Θεὸ ἀπὸ αὐτὴ τὴ ζωὴ. Ἡ θεία χάρις μᾶς συντροφεύει καὶ στὴν αἰωνιότητα. Σὰν ἔτοιμοι ἀπὸ καιρό, νὰ εἴμαστε προετοιμασμένοι, νὰ ἔχουμε ἀγωνιστεῖ, σταυρωθεῖ καὶ πεθάνει κατὰ τὸν παλαιὸ ἀνθρώπο, γιατί μᾶς περιμένει ἡ ἀθανασία τῆς αἰωνιότητος. Σὲ τούτῃ τὴ ζωὴ δὲν θὰ μείνουμε γιὰ πολὺ, ἤρθαμε γιὰ νὰ βιώσουμε γεγονότα ποὺ θὰ μᾶς ὀδηγήσουν στὴ σωτηρία μας³⁰.

Ὁ ὁσιος Πορφύριος μὲ πολλὴ χαρὰ καὶ ἀγάπη ἔλεγε πόσο πολὺ θὰ εἶναι κοντὰ μας, ἀκόμα περισσότερο ὅταν φύγει ἀπὸ αὐτὸν τὸν κόσμο καὶ περάσει στὴν αἰώνια ζωὴ, στὸ φῶς τὸ ἀληθινό. Τὸ πέρασμα στὴν αἰωνιότητα γινώριζε ὅτι θὰ τὸν πῆγαινε ἀκόμα πιὸ κοντὰ στὸν Χριστὸ ποὺ τόσο ἀγαποῦσε:

«Ἐκεῖ ποὺ προσδοκοῦμε ὅλοι νὰ πᾶμε καὶ νὰ ζοῦμε μαζὶ αἰωνίως, ὅπως λέγει καὶ ὁ ἀπόστολος Πέτρος: “... προσδοκῶντας καὶ σπεύδοντας τὴν παρουσίαν τῆς τοῦ Θεοῦ ἡμέρας... καινοὺς δὲ οὐρανοὺς καὶ γῆν καινὴν κατὰ τὸ ἐπάγγελμα αὐτοῦ προσδοκῶμεν, ἐν οἷς δικαιοσύνη κατοικεῖ” (Β΄ Πέτρ. 3, 12-13)»³¹.

29. Στὸ ἴδιο, σ. 639.

30. Στὸ ἴδιο, σ. 638.

31. Στὸ ἴδιο, σ. 641.

Οικοδομώντας ταυτότητα στὸν σύγχρονο κόσμο

Γεώργιου Κουννούση
Δρος Κοινωνιολογίας - Θεολόγου

Εἶναι γεγονός ὅτι ὁ ἄνθρωπος στὸν σύγχρονο κόσμο μοιάζει νὰ εἶναι χαμένος. Τὸ καπιταλιστικὸ σύστημα μὲ τὴν κυρίαρχη καταναλωτικὴ κουλτούρα ὡς ἔκφραση τοῦ δυτικοῦ τρόπου ζωῆς ἔχει ἐπεκταθεῖ σὲ ὅλον τὸν πλανήτη, μὲ ἀποτέλεσμα τὴν ἐπικράτηση τῆς παγκοσμιοποίησης¹. Ταυτόχρονα, ἡ χρήση τῶν μέσων τῆς ψηφιακῆς τεχνολογίας στὴν ὑστερη νεωτερικότητα ἀπὸ μεγάλο μέρος τοῦ συνόλου τῆς ἀνθρωπότητας, ἔχει σοβαρὲς συνέπειες στὶς διαπροσωπικὲς σχέσεις τῶν ἀνθρώπων². Ὁ σύγχρονος κόσμος μπορεῖ νὰ χαρακτηριστεῖ ὡς ὁ κόσμος τῶν μεγάλων ἀντιφάσεων: ἐνῶ οἱ ἀποστάσεις ἔχουν σμικρυνθεῖ, λόγω ἀκριβῶς τῶν συνεχόμενων ἀνακαλύψεων καινούργιων τεχνολογικῶν ἐφαρμογῶν, ἐντούτοις οἱ ἄνθρωποι ζοῦν ἀπομονωμένοι καὶ ἐγκλωβισμένοι στὸν ἀτομισμὸ τους, ὅσο ποτὲ ἄλλοτε στὴν ἀνθρώπινη ἱστορία³.

Μέσα σὲ αὐτὸν τὸν συρφετό, οἱ σύγχρονοι ἄνθρωποι καὶ ἰδίως οἱ νέοι, καλοῦνται νὰ οἰκοδομήσουν τὴν ταυτότητά τους⁴. Βασικὰ

1. Ἰω. Πέτρον, *Κοινωνιολογία*, ἐκδ. Βάνιας, Θεσσαλονίκη 2007, σσ. 183-211.

2. Θ. Τάση, *Πολιτικὲς τοῦ βίου II: Ἡ ἐπιμέλεια ἑαυτοῦ στὴν εἰκονιστικὴ κοινωνία*, ἐκδ. Ἀρμός, Ἀθήνα 2017³, σσ. 306-310.

3. A. Giddens, *Οἱ συνέπειες τῆς νεωτερικότητας* (μτφρ. Γ. Μερτικᾶ – ἐπιμ. Γ. Λυκιαρδόπουλος), ἐκδ. Κριτική, Ἀθήνα 2001.

4. R. Jenkins, *Κοινωνικὴ ταυτότητα* (μτφρ. Κ. Γεωργοπούλου), ἐκδ. Σαββάλας, Ἀθήνα 2007.

στοιχεία τῆς ταυτότητας εἶναι πρῶτον, ὁ προσδιορισμὸς τοῦ ἑαυτοῦ ἐναντι τῶν ἄλλων, δεύτερον, ἡ ἔννοια τοῦ «ἀνήκειν» σὲ μιὰ κοινότητα ἢ ὁμάδα ἀνθρώπων καὶ τρίτον, οἱ ἀξίες ποῦ πρεσβεύει ὁ ἄνθρωπος. Αὐτὲς οἱ ὁμοιότητες καὶ διακρίσεις μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν συλλογικοτήτων εἶναι ποῦ δίνουν τὸ ἔναυσμα γιὰ τὴν ἀνάπτυξη οὐσιαστικῶν διανθρώπινων σχέσεων⁵. Ἡ ταυτότητα, ἐπομένως, εἶναι τὸ κλειδὶ γιὰ τὴν ἐπίτευξη μιᾶς ὑγιοῦς ἀνθρώπινης κοινωνίας. Χωρὶς ταυτότητα, οἱ ἄνθρωποι διατελοῦν σὲ μιὰ σύγχυση – σὲ μιὰ ψυχοπαθολογία διαταραγμένης προσωπικότητας – μὲ τραγικὲς συνέπειες γιὰ τὸ σύνολο τῆς ἀνθρωπότητας⁶.

Μία σοβαρὴ συνέπεια στὴν ὑστερὴ νεωτερικότητα εἶναι ἡ ἀποκοινωνικοποίηση τοῦ ἀνθρώπου. Ζοῦμε ὅλοι σὲ μιὰ σύγχρονη Ὀδύσεια ὅπου τὰ πάντα κινοῦνται στοὺς ρυθμοὺς τῆς ψηφιακῆς τεχνολογίας. Οἱ ἀνθρώπινες ἐπαφὲς διατελοῦν σὲ μιὰ ἀπίσχανση, ἀφοῦ ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος συνεχῶς ἐγκλωβίζεται στὶς ἠλεκτρονικὲς συσκευές. Ἀπὸ τὸ πρωὶ ποῦ ξυπνᾶ μέχρι τὸ βράδυ ποῦ θὰ κοιμηθεῖ περνᾶ ἀτέλειωτες ὥρες στὸν ψηφιακὸ κόσμον παρὰ στὸν πραγματικόν. Τὸ χέρι καὶ τὸ μυαλὸ του εἶναι ἀπασχολημένα μὲ τὴ δημιουργία ἐντυπώσεων γιὰ τοὺς ἄλλους, μὲ σοβαρὴ συνέπεια τὴν ἐμφάνιση ἐνὸς ψεύτικου ἑαυτοῦ στὴν εἰκονικὴ πραγματικότητα τῶν μέσων κοινωνικῆς δικτύωσης⁷. Ὁδηγούμαστε ἔτσι ἀπὸ τὸ ἐπώνυμο ἀνθρώπινο πρόσωπο στὸ ἀνώνυμο ψηφιακὸ ἄτομο. Ἡδη,

5. Γ. Κουννούσιη, «Σχέσεις καὶ σχάσεις στὴ σύγχρονη νεωτερικὴ κοινωνία», στὸ *Χαράγματα γιὰ τὸν σύγχρονον κόσμον*, ἐπιμ. Στ. Σ. Φωτίου [Θεολογικὰ Δοκίμια 10], Κέντρο Μελετῶν Ἱερᾶς Μονῆς Κύκκου, Λευκωσία 2020, σσ. 42-54.

6. Χρ. Τσιρώνη, *Κοινωνικὸς ἀποκλεισμὸς καὶ ἐκπαίδευση στὴν Ὑστερὴ Νεωτερικότητα*, ἐκδ. Βάνιας, Θεσσαλονίκη 2003, σ. 342.

7. Θ. Τάση, *Ψηφιακὸς ἀνθρωπισμὸς. Εἰκονιστικὸ ὑποκείμενον καὶ τεχνητὴ νοημοσύνη*, Ἄρμος, Ἀθήνα 2019, σελ. 31-42.

πολλοί έχουν αποκτήσει δικό τους ψηφιακό όλογραμμα – avatar, τὸ ὁποῖο εἶναι ὁ δευτερός τους ἑαυτός⁸.

Οἱσχάσεις ἀνάμεσα στὸν ἑαυτό, τὸν συνάνθρωπο καὶ τὴν κοινότητα ποὺ ἐπέφερε ἡ ἀνώμαλη μετάβαση σὲ ἀρκετὰ μέρη τοῦ κόσμου ἀπὸ τὴν παραδοσιακὴ στῆ σύγχρονη κοινωνία καὶ ἡ μὴ σωστὴ πρόσληψη τῶν ἀρχῶν τῆς ἐκκοσμικεύσης, ἔτσι ὅπως διατυπώθηκαν καὶ ἐφαρμόστηκαν στὸν εὐρωπαϊκὸ χῶρο, ἰδιαίτερα μετὰ τὸν Β΄ Παγκόσμιον Πόλεμον καὶ τὰ κινήματα τῆς ἀπελευθέρωσης ἀπὸ τὰ ἀποικιακὰ καθεστῶτα, εἶχαν τραγικὲς συνέπειες γιὰ τὶς γενιὲς τῶν ἀνθρώπων⁹. Ὁ ἄνθρωπος στὴν παραδοσιακὴ κοινωνία αἰσθανόταν ἀσφάλεια ἐντὸς τῆς κοινότητάς του, ἀφοῦ τοῦ διαμόρφωνε μὲ τοὺς κλειστοὺς κανόνες της, τὴ δική του προσωπικὴ ταυτότητα. Τοῦ μετέδιδε μὲ λίγα λόγια τὸ ποιὸς εἶναι, ποῦ ἀνήκει καὶ τί ἀξίες πρεσβεύει. Ἀντιθέτως, ἡ ἀποδόμηση τῆς προσωπικότητας τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου καὶ ταυτόχρονα ἡ ὑποχρέωσή του νὰ δημιουργήσει ὁ ἴδιος τὴν ταυτότητά του ὡς καθῆκον στὴν ὑστερη νεωτερικότητα¹⁰, τοῦ προκαλοῦν φόβον καὶ ἀγωνία, ἀφοῦ καλεῖται νὰ διαχειριστεῖ μόνος του τὴν καθημερινότητά του¹¹. Οἱ τραγικὲς

8. Χρ. Τσιρώνη, «Ἡ ἀντινομία τῆς οἰκειότητας: Ἐπικοινωνία καὶ ἀποξένωση στὸ διαδίκτυο», στὸ *Ἄνθρωπος καὶ Κοινωνία. Συμβολὴ στὸ διάλογο Θεολογίας καὶ Κοινωνικῆς Θεωρίας*, ἐκδ. Βάνιας, Θεσσαλονίκη 2013, σσ. 268-269.

9. Ἀναλυτικότερα τὶς κοινωνικὲς τομὲς τοῦ μοντέρνου βλ. Ἰω. Πέτρου, *Κοινωνικὴ Θεωρία καὶ Σύγχρονος Πολιτισμὸς*, ἐκδ. Βάνιας, Θεσσαλονίκη 2003, σσ. 75-111. Τοῦ ἰδίου, *Πολυπολιτισμικότητα καὶ Ὀρθοκεντρικὴ Ἐλευθερία*, ἐκδ. Βάνιας, Θεσσαλονίκη 2005², σσ. 143-150.

10. Z. Bauman – Th. Leoncini, *Γεννημένοι Ρευστοί, μεταμορφώσεις τῆς τρίτης χιλιετίας* (μτφρ. Σ. Τριανταφύλλου), ἐκδ. Πατάκη, Ἀθήνα 2019, σσ. 24-25.

11. Ὁ Bauman κάνει λόγο γιὰ μόνιμον καὶ ἀδιάπτωτον καθεστῶς ἀβεβαιότητας ὑπὸ τὸ ὁποῖο ζεῖ ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος τὴν προοπτικὴ τοῦ μέλλοντος. Z. Bauman, *Ἡ μετανεωτερικότητα καὶ τὰ δεινὰ της* (μτφρ. Γ. - Ἰ. Μπαμπα-

συνέπειες τῆς μὴ σωστῆς πρόσληψης μιᾶς ὑγιοῦς ταυτότητας στὸν σύγχρονο κόσμο καταγράφονται, δυστυχῶς ὄλο καὶ πιὸ συχνά, στὰ δελτία εἰδήσεων: παραβατικότητα, ἀντικοινωνικὴ συμπεριφορὰ, διακίνηση ναρκωτικῶν, διαφόρων εἰδῶν ἐξαρτήσεις, μαθησιακὲς δυσκολίες, ληστείες, δολοφονίες, αὐτοκτονίες, τρομοκρατικὰ κτυπήματα, ἀπειλὲς καὶ τόσα ἄλλα κακὰ ποὺ μαστίζουν τὴν κοινωνία μας.

Παρατηρεῖται, συνεπῶς, μιὰ ἔντονη ἀποδόμηση τῶν ἀξιῶν στὸν σύγχρονο κόσμο, ἰδιαίτερα ἀπὸ τὴ στιγμή ποὺ χάθηκε τὸ αἶσθημα τοῦ «ἀνήκειν» σὲ μιὰ κοινότητα καὶ δημιουργήθηκαν οἱ κενοὶ χῶροι τῆς οἰκοδόμησης ταυτότητας ποὺ καλεῖται ὁ νεωτερικὸς ἄνθρωπος νὰ καλύψει ἀπὸ μόνος του¹². Στὸν σύγχρονο κόσμο, ἐπομένως, ἀπουσιάζει ἔντονα ἓνα σταθερὸ πλαίσιο, δηλαδὴ ἓνας τόπος –μιὰ κοινότητα– ὅπου ἐκεῖ ὁ ἄνθρωπος θὰ αἰσθάνεται ἀσφαλῆς νὰ ἐνηλικιωθεῖ ψυχοσυναισθηματικὰ καὶ νὰ δομήσει τὴν ταυτότητά του. Ὁ χῶρος αὐτὸς θὰ βοηθήσει στὴν ἐνδυνάμωση τοῦ χαρακτήρα τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου, θὰ τὸν ὀδηγήσει στὴν ὠρίμανση καὶ στὴν ἐπίτευξη τῆς ἰσορροπίας στὴν καθημερινότητά του. Οἱ ἀξίες τῆς ζωῆς του θὰ ἀποκτηθοῦν μὲ κόπο καὶ θυσίες¹³, σὲ ἀντίθεση μὲ τὴν καταναλωτικὴ κουλτούρα ποὺ πρεσβεύει τὴν

σάκη – ἐπιμ. Γερ. Λυκιαρδόπουλος), ἐκδ. Ψυχογιός, Ἀθήνα 2002, σ. 52. Ἄλλοῦ ἀναφέρεται στὸ αἶσθημα τῆς διαρκοῦς καὶ φοβικῆς ἀβεβαιότητας σὲ μιὰ Ρευστὴ Νεωτερικότητα. Τοῦ ἰδίου, *Ρευστὸς Φόβος* (μτφρ. Γ. Καραμπέλα), ἐκδ. Πολύτροπον, Ἀθήνα 2007, σσ. 173-213.

12. U. Beck & E. Beck-Gernsheim, *Individualization*, Sage, London 2003. A. Giddens, «Living in a Post-Traditional Society», στὸ *Reflexive modernization: Politics, Tradition and Aesthetics in the Modern Social Order* (ἐπιμ. U. Beck, A. Giddens, S. Lash), Polity Press, Cambridge 1994, pp. 57-109.

13. «Καὶ γὰρ ἄνευ πόνων, οὐ πρᾶξις οὐ θεωρία, ψυχὴ κατορθωθήσεται», Ἀγίου Ἀνδρέου Κρήτης, *Μέγας Κανὼν*, τροπᾶριο δ' ὠδῆς.

εύκολια στην απόκτηση, κατανάλωση και απόρριψη του υλικού τρόπου ζωής με άπώτερο σκοπό την εμπέδωση της παραίτησης και της απογοήτευσης.

Ένα σταθερό κοινωνικό περιβάλλον και η δραστηριοποίηση των ανθρώπων ως ελεύθερων και λογικών προσώπων σ' αυτό, συμβάλλει στη δημιουργία υγιών διαπροσωπικών σχέσεων. Ο καθορισμός της προσωπικής ζωής και ταυτότητας βοηθά στην ανάδειξη της συγκεκριμένης τους προσωπικότητας και ταυτόχρονα στον διαχωρισμό τους μέσα στην ποικιλομορφία της τοπικής κοινότητας. Το αίσθημα από τη μιά, του ανήκειν και από την άλλη, της ιδιαιτερότητας, παρέχει στον άνθρωπο τη σταθερότητα, την ασφάλεια και το πλαίσιο της ανάπτυξης των αρχών και αξιών του με βάση συγκεκριμένους κώδικες συμπεριφοράς που δοκιμάστηκαν και συμφωνήθηκαν στη συγκεκριμένη τοπική κοινότητα¹⁴.

Αντιθέτως, σήμερα στην παγκοσμιοποιημένη καταναλωτική κοινωνία που μετασχηματίζεται σε μιὰ ψηφιακή νεωτερικότητα κυριαρχεί η εύρεια έξατομίκευση, ή άνευ κόστους έπιλογή και η άννυμιά¹⁵. Ο άκρατος άτομικισμός –φαινόμενο που έχει τις ρίζες

14. Ίω. Πέτρου, *Χριστιανισμός και κοινωνία. Κοινωνιολογική ανάλυση των σχέσεων του Χριστιανισμού με την κοινωνία και τον πολιτισμό*, έκδ. Βάνιας, Θεσσαλονίκη 2004, σσ. 241-258.

15. Χρ. Τσιρώνη, *Θρησκεία και Κοινωνία στη Δεύτερη Νεωτερικότητα*, Λόγοι, διάλογοι & αντίλογοι στο έργο του Ul. Beck, έκδ. Μπαρμπουνάκη, Θεσσαλονίκη 2018, σσ. 270-271: «Ο Μ. Dawson προσπαθώντας να συνθέσει μιὰ περιγραφή συναντίληψης της έξατομίκευσης στο έργο των Beck, Bauman και Giddens γράφει πώς η έξατομίκευση είναι η διαδικασία μετασχηματισμού της ταυτότητας από κοινωνικώς δεδομένη σε άτομική έπεξεργασία και κατασκευή που προϋποθέτει την άποσύνθεση των παραδοσιακών δομών και τη διαρκή σύνθεση έπιμέρους πτυχών που συνδέονται με καθημερινές έπιλογές και ρίσκα που προκύπτουν από τον άναστοχασμό και την έπικέντρωση του ύποκειμένου στην προσωπική συνθήκη. Οι έννοιες της έπιλογής και

του στην προτεσταντική έκδοχή του Χριστιανισμού και πού διαδόθηκε ως πρότυπο σε όλο τον κόσμο μέσω του δυτικού τρόπου ζωής των ΗΠΑ— επιφέρει σοβαρές συνέπειες τόσο σε προσωπικό, όσο και σε κοινωνικό επίπεδο. Ο πολιτισμός τής εικόνας και όχι του σώματος και των αισθήσεων, όπως ήταν μέχρι σήμερα ο ανθρώπινος πολιτισμός, έχει στρέψει την προσοχή των νέων ειδικά— αλλά και όχι μόνον!— στην παρουσίαση ενός «άλλου» εαυτού: πιό όμορφου ή πιό γυμνασμένου (φτιαγμένου με φίλτρα ή ειδικά λογισμικά!), πιό κοινωνικού, πιό μορφωμένου (χρησιμοποιώντας τις δυνατότητες τής τεχνητής νοημοσύνης), πιό βίαιου και πιό πονηρού. Φτιάχνεται, επομένως, ένας ψεύτικος εαυτός για να ζήσει εμπειρίες που στην πραγματική ζωή δεν τολμά ή δεν είναι ικανός να τις πραγματοποιήσει¹⁶. Αυτό, όμως, οδηγεί στην κατάρρευση των κοινωνικών κανόνων, άρα και τής ίδιας τής κοινωνίας ως εύρυθμου συνόλου και στησχάση των διαπροσωπικών σχέσεων.

Η ψηφιακή τεχνολογία, επομένως, θα πρέπει να είναι στην ύπηρεσία του ανθρώπου και να διέπεται από κοινωνική ευαισθησία. Στις μέρες μας παρουσιάζεται ένας νέος ανθρωπισμός που ουσιαστικά μετατρέπει τις μηχανές σε ανθρώπους και τους ανθρώπους σε άβουλα πιόνια ενός προκαθορισμένου παιχνιδιού. Στόν αντίποδα του ψηφιακού ανθρωπισμού, η όρθόδοξη θεολογία κάνει λόγο για την ιδιαιτερότητα και τη μοναδικότητα του ανθρωπίνου προσώπου. Ταυτόχρονα, αναφέρεται στον σεβασμό τής ιδιαίτερης αξίας του κάθε ανθρώπου και τής ελευθερίας του,

τής αναστοχαστικότητας σε σχέση με την ταυτότητα και ή ατομική αναμέτρηση με τὰ κοινωνικά και πολιτικά προβλήματα είναι τὰ βασικά χαρακτηριστικά τής θεωρίας των τριών κοινωνιολόγων».

16. Θ. Τάση, Πολιτικές του βίου II: Η επιμέλεια εαυτού στην εικονιστική κοινωνία, σσ. 314-315.

καθώς και στη διαφύλαξη του λογικού και του αύτεξουσίου του. Η ὀρθόδοξη ἀνθρωπολογία προστατεύει μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ τὸν σύγχρονο ἄνθρωπο ἀπὸ τὸν κυκεῶνα τῆς ἀνωνυμίας, τῆς ἀβουλίας, τῆς ἔλλειψης ταυτότητας καὶ οὐσιαστικὰ τῆς παραίτησης καὶ τῆς αὐτοκαταστροφῆς¹⁷.

Γιὰ τὴν ὀρθόδοξη θεολογία ὁ τόπος ποὺ θὰ μπορεῖ ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος νὰ οἰκοδομήσει τὴν ταυτότητά του εἶναι ὁ χῶρος τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐνορίας¹⁸. Ἐκεῖ ὁ ἄνθρωπος θὰ βιώσει τὰ τρία στοιχεῖα τῆς ταυτότητας: τῆς αὐτοσυνειδησίας καὶ αὐτογνωσίας, τοῦ ἀνήκειν καὶ τῆς πρόσληψης ἀρχῶν καὶ ἀξιῶν. Ἡ πρόταση τῆς ὀρθόδοξης θεολογίας γιὰ τὸν σύγχρονο κόσμο ταυτίζεται γιὰ ἀκόμη μία φορὰ μὲ τὰ πορίσματα τῆς ἐπιστήμης τῆς Κοινωνιολογίας τῆς Ἱερουσαλῆμ. Ἡ ἔνταξη τοῦ νεωτερικοῦ ἀνθρώπου σὲ μιὰ ἐνεργῆ ἐκκλησιαστικὴ ἐνορία, ὅπου θὰ ἔχει λόγο καὶ ρόλο ἐνὸς ἐνεργητικοῦ ὑποκειμένου¹⁹, δηλαδὴ μιᾶς καθόλα συμμετοχικῆς προσωπικῆς παρουσίας –σὲ ἀντίθεση μὲ τὸ παθητικὸ ἀντικείμενο προηγούμενων ἐποχῶν²⁰– θὰ τοῦ χαρίζει μιὰ ὑγιῆ κοινωνικότητα, μιὰ ἰσορροπημένη ταυτότητα καὶ μιὰ χαρισματικὴ ὄντολογικὴ κατάσταση.

17. Γ. Κουννούση, «Σχέσεις καὶ σχάσεις στὴ σύγχρονη νεωτερικὴ κοινωνία», σσ. 74-80.

18. Στ. Σ. Φωτίου, *Ζωντανὴ Ζωή*, ἐκδ. Ἀρμός, Ἀθήνα 2013, σσ. 49-63.

19. Χρ. Τσιρώνη, *Ἱερουσαλῆμ καὶ Κοινωνία στὴ Δεύτερη Νεωτερικότητα*, σσ. 119-121.

20. Ἰω. Πέτρου, *Ἱερουσαλῆμ καὶ Κοινωνία. Κοινωνιολογικὴ ἀνάλυση τῶν σχέσεων Ἱερουσαλῆμ καὶ κοινωνίας στὴ σύγχρονη πραγματικότητα*, ἐκδ. Μπαρμπουνάκη, Θεσσαλονίκη 2012, σσ. 365-387.

Ὁ ὄρος «υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου»

Μιλτιάδη Νικολάου

Ἵποψ. ὄρος Θεολογικῆς Σχολῆς ΑΠΘ

Εἰσαγωγή

Τὸν ὄρο «υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου» χρησιμοποίησε ὁ Ἰησοῦς γιὰ νὰ συστηθεῖ στοὺς ἀνθρώπους. Κάθε φορὰ πού μιλοῦσε στοὺς Ἰουδαίους γιὰ τὸν ἑαυτό του ἀνέφερε τὸ ὄνομα αὐτό, ὑπενθυμίζοντας παράλληλα τὴ συνάφεια τῆς προφητείας τοῦ Δανιήλ. Μὲ αὐτὸ τὸν τρόπο τὸν ἀνέδειξε σὲ ἕναν ξεχωριστὸ μεσσιανικὸ τίτλο, στὸν ὁποῖο ἡ Καινὴ Διαθήκη συναντᾷ τὴν Παλαιά.

Ὁ ὄρος αὐτὸς προέρχεται ἀπὸ τὴν Παλαιὰ Διαθήκη καὶ εἰδικότερα ἀπὸ τὸν προφήτη Δανιήλ καὶ τὸ βιβλίον πὸν φέρεται μὲ τὸ ὄνομά του. Συγκεκριμένα, τὸν συναντοῦμε στὸ κεφάλαιο 7, ὅπου ἡ μορφή τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου περιγράφεται στὸ πρῶτο ἀπὸ τὰ τέσσερα ἀποκαλυπτικὰ ὁράματα πὸν εἶδε ὁ προφήτης. Στὴ συνέχεια τὸν συναντοῦμε στὰ Εὐαγγέλια, ὅπου κατὰ κανόνα τὸν χρησιμοποιοῖ ὁ ἴδιος ὁ Ἰησοῦς ὅταν ὁμιλεῖ γιὰ τὸν ἑαυτό του.

Οἱ ἀναφορὲς στὸν «υἱὸ τοῦ ἀνθρώπου» πληθαίνουν ἀπὸ τὰ μεταποστολικά χρόνια καὶ ἐξῆς, καθὼς καθίσταται ἕνα ἀπὸ τὰ βασικά συστατικά τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας, ἰδιαίτερα στὸ ἀπολογητικὸ πεδίο ἐναντίον τῶν Ἰουδαίων¹. Τὴν ἀνάπτυξη τῆς

1. Ἀθ. Παπαρνάκη, Ὁ Μέγας Ἀθανάσιος ὡς ἐρμηνευτὴς τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης (διδ. διατριβή), Ἀριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 1997, σ. 286.

θεολογίας τοῦ ὄρου «υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου» τὴ βλέπουμε στὸν πρῶιμο Χριστιανισμό, κυρίως ἀπὸ τὸν Β΄ αἰ. καὶ μετὰ σὲ ἔργα Ἀπολογητῶν, μὲ κυριότερο τὸν Ἰουστῖνο τὸν Φιλόσοφο καὶ Μάρτυρα. Στὴ συνέχεια, συστηματικότερα ἀσχολήθηκαν μὲ τὸ θέμα στὴ Δύση κυρίως οἱ Εἰρηναῖος Λουγδούνου, Ἰππόλυτος Ρώμης καὶ Ἰερώνυμος, καὶ στὴν Ἀνατολή οἱ Ἀθανάσιος Ἀλεξανδρείας, Ἐφραῖμ ὁ Σύρος, Ἐπιφάνιος Σαλαμίνας, οἱ Καππαδόκες πατέρες, ὁ Ἰωάννης Χρυσόστομος, ὁ Ἀφραάτης καὶ ὁ Κύριλλος Ἀλεξανδρείας. Ἐπίσης, σημαντικὴ εἶναι καὶ ἡ συμβολὴ ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων, ὅπως οἱ Εὐσέβιος Καισαρείας, Δίδυμος ὁ Τυφλὸς καὶ Θεοδώρητος Κύρου. Στὸ ἄρθρο μας περιλάβαμε καὶ ἔργα μεταγενεστέρων πατέρων, ὅπως οἱ Μάξιμος ὁ Ὁμολογητῆς, Ἰωάννης Δαμασκηνός, Νεόφυτος ὁ Ἐγκλειστος, Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς καὶ Συμεὼν Θεσσαλονίκης, προκειμένου νὰ ἀναδείξουμε συνολικὰ τὸ θέμα.

Σημειωτέον ὅτι ἡ ἀναφορὰ στὸν ὄρο «υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου» γίνεται ὄχι μὲ χρονολογικὴ διάταξη, ἀλλὰ μὲ βάση τὴς πτυχῆς τῆς ἐπιμέρους θεματολογίας ποὺ θίγουν οἱ ὡς ἄνω Πατέρες καὶ ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς. Εἰδικότερα, στὸ παρὸν ἄρθρο ἐξετάζεται τὸ πῶς οἱ Πατέρες ἐρμήνευσαν τὰ γραφικὰ χωρία ποὺ ἀφοροῦν στὴ μορφὴ, τὴς ιδιότητες καὶ τὰ χαρακτηριστικά, τὴν ἀποστολὴ καὶ τὸ ἔργο τοῦ «υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου», ἀλλὰ καὶ τὸ ποιὰ εἶναι ἡ σημασία καὶ ὁ ἀντίκτυπος ποὺ ἔχει ἡ ἀποκάλυψη τοῦ προσώπου καὶ τοῦ ὀνόματός του γιὰ κάθε Χριστιανό.

1. Χρῆση τοῦ ὄρου «υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου» ἀπὸ τὸν Ἰησοῦ

Ἡ ἐπανειλημμένη χρῆση² τοῦ ὄρου «υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου» ἀπὸ

2. Ἀναφέρει ὁ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος στὴν Ἐπιστολὴ του πρὸς τὸν πρεσβύτερο Κληδόνιο (PG 37, 189) ὅτι «πανταχοῦ τῆς Γραφῆς ἀνθρωπος καὶ υἱὸς ἀνθρώπου

τὸν Κύριο γιὰ τὸν ἑαυτό του, ἀναμφίβολα κρύβει πολλὰ καὶ βαθιὰ νοήματα. Περὶ τοῦ μυστηρίου τοῦ «υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου» ἀπορεῖ ὁ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος: «Τί γίνεται; καὶ τί τὸ μέγα περὶ ἡμᾶς μυστήριον; Καινοτομοῦνται φύσεις, καὶ Θεὸς ἀνθρωπος γίνεται· καὶ ὁ ἐπιβεβηκῶς ἐπὶ τὸν οὐρανὸν τοῦ οὐρανοῦ κατὰ ἀνατολὰς τῆς ἰδίας δόξης τε καὶ λαμπρότητος, ἐπὶ δυσμῶν δοξάζεται τῆς ἡμετέρας εὐτελείας καὶ ταπεινότητος, καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ δέχεται καὶ υἱὸς ἀνθρώπου γενέσθαι τε καὶ κληθῆναι· οὐχ ὃ ἦν μεταβαλὼν (ἄτρεπτον γάρ), ἀλλ' ὃ οὐκ ἦν προσλαβὼν (φιλάνθρωπος γάρ), ἵνα χωρηθῇ ὁ ἀχώρητος»³. Μιὰ πρώτη λοιπὸν ἔννοια τῆς χρήσης τῆς ὀνομασίας «υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου» εἶναι ὅτι ὑποδεικνύει αὐτὸν ποῦ ἐγίνε ἀνθρωπος. Αὐτὸ ἀναφέρει καὶ ὁ Ἰουστίνος: «Ὅταν γὰρ ὡς υἱὸν ἀνθρώπου λέγῃ Δανιὴλ τὸν παραλαμβάνοντα τὴν αἰώνιον βασιλείαν, οὐκ αὐτὸ τοῦτο αἰνίσσεται; τὸ γὰρ ὡς υἱὸν ἀνθρώπου εἰπεῖν, φαινόμενον μὲν καὶ γενόμενον ἀνθρωπον μηνύει»⁴. Ἀναμφίβολα, ὑποδηλώνεται μὲ αὐτὸ τὸν τρόπο τὸ κοινὸ καὶ οἰκεῖο τῆς ἀνθρώπινης φύσης⁵. Ὁ Χριστὸς θέλει νὰ πλησιάσει τὸν ἀνθρωπο μὲ μιὰ οἰκειότητα, χωρὶς νὰ τὸν τρομάξει γιὰ νὰ τὸν καταστήσει τέκνο τοῦ οὐρανοῦ Πατρός. Ἐπειδὴ ὁμως, ὁ ἀνθρωπος τῆς πτώσεως δὲν μποροῦσε νὰ δεχθῆ «τὰ τοῦ Θεοῦ» εὐκόλα, ὁ Θεὸς ἐπιλέγει αὐτὸ τὸ οἰκεῖο ὄνομα, τὸ ὁποῖο μπορεῖ εὐκολότερα

προσαγορεύεται».

3. Γρηγορίου Θεολόγου, *Λόγος ιζ'*, PG 36, 348.

4. Ἰουστίνου Φιλόσοφου καὶ Μάρτυρος, *Διάλογος πρὸς Τρύφωνα*, στὸ *Die ältesten Apologeten* (ἔκδ. E. J. Goodspeed), Göttingen: Vandenhoeck and Ruprecht, 1915, σ. 90 - 265, κεφ. 76, παρ. 1.

5. Ὁ Γρηγόριος Νύσσης (GNO 1, 1, ἔκδ. W. Jaeger, Leiden: Brill, 1960, σ. 3 - 409, κεφ. 1, παρ. 91), ἀναφέρει: «τοῦτον γὰρ καὶ ἡμεῖς τὸν λόγον εἰς ἀπόδειξιν τοῦ κοινοῦ τῆς οὐσίας προφέρομεν», καὶ κεφ. 1, παρ. 99 «Οὐκοῦν ὡσπερ υἱὸν ἀνθρώπου τὸν Μονογενῆ Θεὸν παρὰ τῆς Γραφῆς ἀκηκοότες διὰ τῆς τοῦ ὀνόματος σχέσεως τὴν πρὸς τὸν ἀληθινὸν ἀνθρωπον οἰκειότητα μεμαθήκαμεν».

νά αποδεχθεί ὁ μεταπτωτικός ἄνθρωπος⁶. Ἀκόμη, τὸ ὄνομα αὐτὸ φανερώνει ὅτι ὁ Λόγος δὲν ἔγινε κατὰ δόκησιν ἄνθρωπος, ἀλλὰ προσέλαβε τὴν ἀνθρώπινη φύση καὶ χρημάτισε ταπεινὸς δούλος καὶ ἀληθινὸς ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος ἔπαθε, σταυρώθηκε καὶ πέθανε, ὄχι φαινομενικά, ἀλλὰ στὴν πραγματικότητα.

Ἐνα ἀπὸ τὰ σημαντικότερα χωρία ποὺ ὑποδεικνύουν τὴν ταύτιση τοῦ Ἰησοῦ μὲ τὸν «υἱὸ τοῦ ἀνθρώπου» βρίσκεται στὸ 16^ο κεφάλαιο τοῦ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίου, ὅπου ὁ Ἰησοῦς ἀπευθύνει στοὺς μαθητές του δύο διαδοχικὲς ἐρωτήσεις: «Τίνα με λέγουσιν οἱ ἄνθρωποι εἶναι τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου;» (Μθ. 16, 13), καὶ «Ἑμεῖς δὲ τίνα με λέγετε εἶναι;» (Μθ. 16, 15). Τὴν ἀπάντηση στὴ δεύτερη ἐρώτηση δίνει στὸν ἀμέσως ἐπόμενο στίχο ὁ Πέτρος μὲ τὴν ὁμολογία του: «Σὺ εἶ ὁ χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζώντος» (Μθ. 16, 16). Ἡ ὁμολογία αὐτὴ τοῦ Πέτρου εἶναι ἄκρως σπουδαία καὶ ἀποκαλυπτικὴ ἀφοῦ ταυτίζει τὸν Ἰησοῦ μὲ τὸν «υἱὸ τοῦ ἀνθρώπου», μὲ τὸν Μεσσία καὶ μὲ τὸν Υἱὸ τοῦ Θεοῦ. Σύμφωνα μὲ τὰ πρακτικὰ τῆς Συνόδου τῆς Χαλκηδόνος, μὲ τὴν περιεκτικὴ φράση αὐτὴ ὁ Πέτρος εἶναι σὰν νὰ λέει στὸν Χριστό: Ἐσύ, ὁ «υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου», εἶσαι στὰ ἀλήθεια ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζώντος, ἀληθινὸς Θεὸς καὶ ἀληθινὸς ἄνθρωπος, διασώζοντας στὴν ὑπόστασή σου τὴν ιδιότητα τῆς κάθε φύσης⁷.

Θὰ πρέπει νὰ διευκρινισθεῖ ὅτι τὸ συγκεκριμένο ὄνομα κατὰ τοὺς πατέρες τῆς ἐν Ἐφέσῳ Γ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου δὲν ἀναφέ-

6. Ἰππολύτου Ρώμης, *Eis tēn aīresin Noητοῦ τινός*, στὸ *Hippolytus of Rome. Contra Noetum*, (ἔκδ. R. Butterworth), London: Heythrop College, University of London, 1977, σ. 43 – 93, κεφ. 4, παρ. 12: «ὅς τὸ κοινὸν ὄνομα καὶ παρὰ ἀνθρώποις χωρητὸν ἀνελάμβανεν εἰς ἑαυτόν».

7. E. Schwartz, *Concilium Universale Chalcedonense Anno 451*, ACO 2.1.1, σ. 43.

ρεται μόνο στὴν ἀνθρώπινη φύση τοῦ Χριστοῦ, ἀπομονώνοντάς την ἀπὸ τὴ θεία φύση: «πιστεύουμε ὅτι εἶναι Θεὸς ἀληθινὸς καὶ ἔγινε υἱὸς ἀνθρώπου μένοντας Θεὸς καὶ ὅτι ἓνας εἶναι ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς καὶ ἂν ὀνομάζεται ἀνθρώπος δὲν πρέπει νὰ ὀνομάζεται ἀνθρώπος μόνος, χωρὶς τὴ Θεότητα»⁸.

2. «Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου»: Χριστὸς / Παλαιὸς Ἡμερῶν: Θεὸς Πατήρ

Ὅπως ἐπισημαίνει ὁ B. Bucur, ὁ Ἰουστίνος, ὁ Εἰρηναῖος καὶ ὁ Ἰππόλυτος διακρίνουν τὴ μορφή τοῦ «υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου» ἀπὸ ἐκείνην τοῦ «Παλαιοῦ (τῶν) Ἡμερῶν» προσδιορίζοντας τὸν πρῶτο ὡς τὸν Λόγο καὶ τὸν δεύτερο ὡς τὸν Πατέρα, ἐνῶ μερικὲς δεκαετίες ἀργότερα, ὁ Εὐσέβιος Καισαρείας ταυτίζει ἐπίσης τὸν «υἱὸ τοῦ ἀνθρώπου» τοῦ Δανιὴλ μὲ τὸν Λόγο, τὸν πρωτότοκο, τὴ σοφία καὶ τὸν θεϊκὸ ἀπόγονο τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος ἀποκαλεῖται «υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου» λόγω τῆς τελικῆς του φανέρωσης «ἐν σαρκί», ὁ ὁποῖος προβλεπόμενος ὡς καθολικὸς κριτῆς⁹. Ὁ Κύριλλος Ἱεροσολύμων, ἐπίσης, στὶς προσπάθειές του νὰ προστατεύσει τοὺς κατηχούμενους του ἀπὸ τὴ Μαρκελλιανικὴ ἀντίληψη γιὰ τὸν Χριστὸ καὶ τὴ βασιλεία του ποὺ τελικὰ παύει νὰ ὑπάρχει καὶ ἀπορροφᾶται στὸν Θεό, ἐπισημαίνει τὴν παγκόσμια, ἄφθαρτη καὶ αἰώνια βασιλεία τοῦ «υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου» στὸ Δαν. 7, 14, προσδιορίζοντας ρητὰ τὸν

8. E. Schwartz, *Concilium Universale Ephesenum Anno 431*, ACO 1.1.7, σ. 27. Βλ. ἐπίσης, Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, *Κατὰ τῶν μὴ βουλομένων ὁμολογεῖν Θεοτόκον τὴν ἁγίαν Παρθένον*, στὸ Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας ἅπαντα τὰ ἔργα, 10 (ἔκδ. Π. Κ. Χρήστου), ΕΠΕ 76, Θεσσαλονίκη: Πατερικαὶ Ἐκδόσεις Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς, 1985, σ. 508.

9. B. G. Bucur, «The Son of Man and the Ancient of Days Observations on the Early Christian Reception of Daniel 7», *Phronema* 32, 1 (2017), σ. 7.

Χριστό ως τὸν «υἰὸ τοῦ ἀνθρώπου» τοῦ Δανιήλ καί, σιωπηρά, τὸν Πατέρα ως τὸν Παλαιὸ τῶν Ἡμερῶν¹⁰.

Ἀκόμη, κατὰ τὸν Μάξιμο τὸν Ὁμολογητὴ ὁ ὄρος «υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου» ἀναφέρεται στὸν Χριστὸ ως κεφαλὴ τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας¹¹. Ἐπομένως, οἱ «Ἅγιοι Ὑψίστου» θὰ μπορούσαν νὰ ταυτιστοῦν μὲ τὸ σῶμα τῆς Ἐκκλησίας, κεφαλὴ τοῦ ὁποίου εἶναι ὁ «υἰὸ τοῦ ἀνθρώπου» Ἰησοῦς Χριστός. Τὸ γεγονός ὁμως τῆς ἀντιπροσώπευσης τῶν «Ἁγίων τοῦ Ὑψίστου» ἀπὸ τὸν «υἰὸ τοῦ ἀνθρώπου» δὲν συνεπάγεται ὅτι αὐτὸς εἶναι ἀπλὰ καὶ μόνο ἓνα σύμβολο ἐκείνων, χωρὶς νὰ ἀποτελεῖ πρόσωπο μὲ μοναδικὴ ὑπόσταση.

3. «Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου» – Υἱὸς τῆς Παρθένου

Ὅπως ἀναφέρει ὁ Δίδυμος ὁ Τυφλός, οἱ Δοκῆτες ὑποστήριζαν ὅτι ὁ Χριστὸς φάνηκε κατὰ δόκησιν ἄνθρωπος καὶ ὅτι λεγόταν ἄνθρωπος ἢ «υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου», ἐνῶ δὲν ἦταν στὴν πραγματικότητα¹². Ἡ φράση ὁμως «υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου», σύμφωνα μὲ τὴν ἐρμηνεία τοῦ Διδύμου, σημαίνει καὶ δείχνει ὅτι ὁ Χριστὸς ως πραγματικὸς

10. Στὸ ἴδιο, σ. 8. Ἰουστίνου Φιλοσόφου καὶ Μάρτυρος, ὁ.π., 31.1-4. Ἰππολύτου Ρώμης, *Commentary on Daniel*, ἔκδ. T. Schmidt (GSECP 79), Piscataway, NJ: Gorgias Press, 2022, 4, 11 καὶ Κυρίλλου Ἱεροσολύμων, *Catechism*, ἔκδ. C. Müller-Kessler καὶ M. Sokoloff (CPA 5), Groningen: STYX Publications, 1999, 15.27, 30. Βλ. ἐπίσης τὶς Ἀποστολικὰς Διαταγὰς 5.20.5-7, 11. Ὅπως ἐπισημαίνει ὁ Bucur, ὁ.π., σ. 8: Αὐτὴ ἡ θεολογία [τοῦ Κυρίλλου], περικλείεται ἀπὸ τὴν εὐρέως διαδεδομένη ἀποψη τῶν Θεοφανείων τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ὡς «χριστοφάνειες».

11. Μαξίμου Ὁμολογητοῦ, *Κεφάλαια σ' περὶ θεολογίας καὶ τῆς ἐνσάρκου οἰκονομίας τοῦ Υἱοῦ Θεοῦ*, στὸ *Capita theologica et oeconomica. Zwei Centurien über die Gotteserkenntnis*, ἔκδ. K. Hajdú καὶ A. Wollbold (FC 66), Freiburg, Basel, Vienna: Herder, 2017, σ. 90 - 236, κεφ. 2, παρ. 25.

12. Διδύμου τοῦ Τυφλοῦ, *Ἐπίγραμμα εἰς τοὺς Ψαλμοὺς*, στὸ *Didymos der Blinde. Psalmenkommentar M'. 4*, ἔκδ. M. Gronewald (PTA 6), Bonn: Habelt, 1969, σ. 153.

ἄνθρωπος προῆλθε ἀπὸ τῆ Μαρία¹³. Αὐτὴ τὴν ἐρμηνεῖα ἀναπτύσσει λεπτομερῶς καὶ ὁ Νεόφυτος ὁ Ἐγκλειστος¹⁴, ὁ ὁποῖος ἐπισημαίνει ὅτι στὴ Γραφή παρατηροῦμε ὅτι ὁ Κύριος «μυριάκις» ὀνομάζει τὸν ἑαυτό του «υἱὸν ἀνθρώπου», ἐνῶ στὴ συνέχεια θέτει τὴν ἐρώτηση ποιοῦ ἀνθρώπου ἄραγε εἶναι υἱός: «Ἀσφαλῶς δὲν ὀνομάζει ἀνθρωπο τὸν Θεὸ Πατέρα καὶ Κύριο καὶ παντοκράτορα καὶ παντεπόπτη, γιὰ τὸν ὁποῖο καὶ τόσα ἄλλα ἀξιοθαύμαστα ὀνόματα ἀκούσαμε ἀλλὰ οὐδέποτε τὸ ὄνομα ἀνθρωπος. Οὔτε ὁμως καὶ τὸν Ἰωσήφ τὸν Μνήστορα ὀνομάζει ἀνθρωπο, καθότι δὲν εἶναι υἱὸς του». Τὸ συμπέρασμα, κατὰ τὸν ἱερό πατέρα, εἶναι ὅτι ὁ ἀνθρωπος δὲν εἶναι ἄλλος ἀπὸ τὴν Παναγία μητέρα του, ἀφοῦ δὲν ὑπῆρξε ἀπὸ κτίσεως κόσμου, οὔτε θὰ ὑπάρξει ποτὲ ἄλλος ἀνθρωπος ὅπως αὐτῆ¹⁵. Στὴ συνέχεια ἐξηγεῖ πῶς ὁ λόγος, γιὰ τὸν ὁποῖο δὲν ἀναφέρεται ποτὲ ἡ φράση «υἱὸς τῆς Παρθένου», εἶναι ὅτι σὲ μιὰ τέτοια περίπτωση οἱ Ἰουδαῖοι θὰ ἔλεγαν ὅτι «δαιμόνιον ἔχει». Θέτει μάλιστα τὴ χαρακτηριστικὴ ρητορικὴ ἐρώτηση: ἂν αὐτοὶ οἱ ὁποῖοι ὅταν ἄκουσαν ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ Κυρίου τὸ «πρὶν Ἀβραὰμ γενέσθαι ἐγὼ εἰμί» (Ἰω. 8, 58) πῆραν πέτρες γιὰ νὰ τὸν λιθοβολήσουν, τί δὲν θὰ ἐπιχειροῦσαν ἐναντίον του ἂν τὸν ἄκουγαν νὰ ὀνομάζει τὸν ἑαυτό του «υἱὸ τῆς Παρθένου», ἀφοῦ ποτὲ δὲν ἐμφανίστηκε παρθένος, ἡ ὁποία νὰ ἔχει γεννήσει Υἱὸ καὶ μάλιστα μετὰ τὴ γέννηση νὰ παραμείνει παρθένος;¹⁶.

Ἔτσι, ὁ Κύριος πολλὰς φορὰς καὶ συνεσκιασμένως ὀνομάζει τὴν Παρθένον ἀνθρωπο καὶ τὸν ἑαυτό του «υἱὸν ἀνθρώπου» γιατί δι'

13. Στὸ ἴδιο, σ. 153.

14. Νεοφύτου Ἐγκλείστου, *Πεντηκοντακέφαλον*, στὸ Ἅγιου Νεοφύτου τοῦ Ἐγκλείστου Συγγράμματα, ἔκδ. Δ. Τσάμης, Ν. Ζαχαρόπουλος, Χ. Οἰκονόμου, Ἰ. Καραβιδόπουλος, Πάφος: Ἱερά Βασιλικὴ καὶ Σταυροπηγιακὴ Μονὴ Ἁγίου Νεοφύτου, 1996, 1, σ. 241 – 374, Ὁμιλία 8, παρ. 42 – 44.

15. Στὸ ἴδιο, παρ. 42 – 43.

16. Στὸ ἴδιο.

αυτῆς ὁ Θεὸς βράβευσε τὴ σωτηρία στοὺς ἀνθρώπους¹⁷. Ἐπιπλέον, ὁ Γρηγόριος Νανζιανζηνὸς τονίζει στὴν προέλευση τοῦ «υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου» ἀπὸ τὴν Παρθένο, συνδέοντάς τὴν μὲ τὸ θέμα τῆς σωτηρίας, ὡς ἐξῆς: «Πίστευε, τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τὸν προαιώνιον Λόγον, τὸν γεννηθέντα ἐκ τοῦ Πατρὸς ἀχρόνως καὶ ἀσωμάτως, τοῦτον ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν, γεγενῆσθαι διὰ σέ καὶ υἱὸν ἀνθρώπου, ἐκ τῆς Παρθένου προελθόντα Μαρίας, ἀρρήτως καὶ ἀρυπάρως (οὐδὲν γὰρ ῥυπαρὸν οὗ Θεός, καὶ δι' οὗ σωτηρία), ὄλον ἀνθρωπον, τὸν αὐτὸν καὶ Θεόν, ὑπὲρ ὄλου τοῦ πεπονθότος, ἵνα ὄλω σοι τὴν σωτηρίαν χαρίσῃται, ὄλον τὸ κατάκριμα λύσας τῆς ἀμαρτίας»¹⁸. Ὁμοίως, καὶ ὁ Γρηγόριος Νύσσης ἐξηγεῖ ὅτι «αὐτὸς ὁ Κύριος Υἱὸς ὦν τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος τὴν ἐκ τῆς παρθένου γέννησιν οὐκ ἐπαισχυνόμενος ἐν τοῖς ἑαυτοῦ λόγοις υἱὸν ἀνθρώπου πολλάκις ὠνόμασεν ἑαυτόν· τοῦτον γὰρ καὶ ἡμεῖς τὸν λόγον εἰς ἀπόδειξιν τοῦ κοινοῦ τῆς οὐσίας προφέρομεν, ὅτι τοῦ υἱοῦ τὸ ὄνομα ἴσῃν κατ' ἀμφοτέρα τὴν τῆς φύσεως κοινωνίαν ἐνδείκνυται· ὡς γὰρ υἱὸς ἀνθρώπου λέγεται διὰ τὴν τῆς σαρκὸς αὐτοῦ πρὸς τὴν ἐξ ἧς ἐγεννήθη συγγένειαν, οὕτω καὶ τοῦ Θεοῦ πάντως Υἱὸς νοεῖται διὰ τὴν τῆς οὐσίας αὐτοῦ πρὸς τὴν ἐξ ἧς ὑπέστη συνάφειαν»¹⁹. Παράλληλα, ὁ ἴδιος Πατέρας, ἀπαντώντας σὲ ἐρώτημα τοῦ Ἀπολλιναρίου καὶ συνδυάζοντας μὲ ἐξαιρετο τρόπο δύο χωρία (Ἰω. 3, 13. Λκ. 1, 35), ἀναφέρει τὴν προέλευση τοῦ «υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου» ἀπὸ τὸν οὐρανὸ καὶ ἀπὸ τὴν Παρθένο: «Ἄν ὁμῶς εἶναι καὶ ἀπὸ τὸν οὐρανὸ προερχόμενος «υἱὸς ἀνθρώπου» καὶ ἀπὸ τῆ γυναίκα Υἱὸς Θεοῦ, πῶς δὲν εἶναι ὁ ἴδιος Θεὸς καὶ ἀνθρωπος; Ἐγὼ ὁμολογῶ ὅτι πιστεύω πῶς εἶναι ὁ ἴδιος ἀνθρωπος καὶ Θεὸς καὶ τὸ ὁμολογεῖ καθένας ποὺ ἀσπάζεται τὸν ὀρθὸ λόγον»²⁰.

17. Στὸ ἴδιο, παρ. 44.

18. Γρηγορίου Θεολόγου, Λόγος μ', PG 36, 424.

19. Γρηγορίου Νύσσης, ὁ.π., σ. 3 - 409, κεφ. 1, παρ. 92.

20. Βλ. GNO 3, 1, ἔκδ. F. Mueller, Leiden: Brill, 1958, σ. 139. Βλ. ἐπίσης, Γρη-

4. Χαρακτηριστικά τοῦ «υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου»

Τὸ πρῶτο εἶναι ἡ προὔπαρξη, ἡ ὁποία ἀναφέρεται σὲ ἀρκετὰ χωρία τῆς Καινῆς Διαθήκης²¹. Σύμφωνα μὲ τὸν Ἰππόλυτο, ἡ προὔπαρξη τοῦ «υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου» στὸν οὐρανὸ δὲν νοεῖται ὡς προὔπαρξή του μὲ τὴ σάρκα, ἀλλὰ προὔπαρξή του ὡς ἄσαρκου Θεοῦ Λόγου²². Σύμφωνα μὲ τὸν ἴδιο ἱερὸ πατέρα, πρὶν τὴν ἐνανθρώπησή του «Λόγος γὰρ ἦν, πνεῦμα ἦν, δύναμις ἦν»²³. Ἀκόμη, ὁ Κύριλλος Ἀλεξανδρείας ἐξηγεῖ πὼς ἡ φράση «ὡς υἱὸς ἀνθρώπου ἐρχόμενος ἦν καὶ ἕως τοῦ Παλαιοῦ τῶν Ἡμερῶν ἔφθασε», δὲν ἀναφέρεται σὲ τόπο, ἀφοῦ κανένας τόπος δὲν μπορεῖ νὰ περιλάβει τὸν ἀχώρητο Θεό, αὐτὸν ποὺ πληροῖ τὰ πάντα, ἀλλὰ ἀναφέρεται στὴν κατάστασι τῆς δόξας²⁴. Ὁ «υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου» ἔφθασε, δηλαδὴ, «ἕως τοῦ Παλαιοῦ τῶν Ἡμερῶν» κατὰ τὴ θεοπρεπῆ δόξα καὶ τὴν «κατὰ πάντων ὑπεροχή». Ἐπίσης στὴν ἴδια συνάφεια, ὁ Δίδυμος ὁ Τυφλὸς ἐπισημαίνει ὅτι ὁ οὐρανὸς δὲν πρέπει νὰ νοηθεῖ ὡς ἓνας συγκεκριμένος τόπος, ἀλλὰ μᾶλλον ὡς μιὰ κατάστασι, ἡ ὁποία ἀρμόζει στὸν Θεό²⁵.

Ἐπιπλέον, ἡ περιγραφὴ καὶ ἡ προονομασία τοῦ «υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου» σὲ διάφορα χωρία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης μὲ σημαντι-

γορίου Νύσσης, Πρὸς τὰ Ἀπολλιναρίου Ἀντιρρητικός, στὸ Γρηγορίου Νύσσης ἅπαντα τὰ ἔργα, ἔκδ. Π. Κ. Χρήστου, ΕΠΕ 98, Θεσσαλονίκη: Πατερικαὶ Ἐκδόσεις Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς, 1985, σ. 143.

21. Βλ. Ἰω. 1, 2· 30. 8, 58. 17, 5.

22. Ἰππολύτου Ρώμης, *Εἰς τὴν αἵρεσιν Νοητοῦ τινός*, σ. 43 – 93, κεφ. 4, παρ. 11.

23. Στὸ ἴδιο.

24. Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, *Ὅτι εἷς ὁ Χριστός*, στὸ *Sancti Patris Nostri Cyrilli Archiepiscopi Alexandrini in D. Joannis Evangelium*, ἔκδ. P. E. Pusey, Oxford: Clarendon Press, 1872, σ. 455 – 58.

25. Διδύμου τοῦ Τυφλοῦ, *δ.π.*, σ. 234.

κότερο τὸ Δαν. 7, 13, πραγματοποιεῖται πρὶν ἀπὸ τὸ γεγονός τῆς ἐνσάρκωσης τοῦ Λόγου, ὁ ὁποῖος κατὰ τὸν Ἐπιφάνιο Κύπρου, ἀνελάμβανε «ἀπ' ἀρχῆς» τὸ ὄνομα αὐτό, γιὰ ὅλα ὅσα ἐπρόκειτο νὰ συμβοῦν στὸ μέλλον, δηλαδὴ ἀπὸ τὸ γεγονός τῆς ἐνανθρώπησης καὶ μετὰ²⁶. Ὅπως ἐξηγεῖ ὁ Συμεὼν Θεσσαλονίκης, ὅσα ἀναφέρονται στὸν «υἱὸ τοῦ ἀνθρώπου» στὸ ὄραμα τοῦ Δανιήλ, προσημαίνουν τὴν σάρκωση τοῦ Υἱοῦ, τὴν Ἀνάληψή του στοὺς οὐρανοὺς, τὴν καθέδρα του στὰ δεξιὰ τοῦ Πατρὸς καὶ τὴν ἐπ' ἐσχάτων ἔλευσή του ὅταν θὰ κρίνει ζῶντες καὶ νεκροὺς ὡς Δεσπότης τῶν ὅλων, τοῦ ὁποῖου ἡ βασιλεία δὲν θὰ ἔχει τέλος²⁷. Ἐπομένως, μπορούμε νὰ δεχθοῦμε ὅτι τὸ ὄνομα «υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου» προαναγγέλλει, περικλείει καὶ ὑπομιμνήσκει ὁλόκληρο τὸ μυστήριον τῆς θείας οἰκονομίας.

Ἐνα ἄλλο χαρακτηριστικὸ τοῦ «υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου» εἶναι ἡ οὐράνια ἐξουσία του. Δύο κατηγορήματα αὐτῆς τῆς οὐράνιας ἐξουσίας, τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦν ὄψεις τοῦ ἰδίου νομίσματος, εἶναι ἡ ἐξουσία ποὺ ἔχει νὰ συγχωρεῖ ἁμαρτίες καὶ ἡ ἐξουσία του ὡς δικαίου ἐσχατολογικοῦ κριτῆ. Ὁ Γρηγόριος Νύσσης γράφει σχετικά: «Τίς οὖν ἐστίν, ὁ ὡς υἱὸς ἀνθρώπου λαβὼν τὴν ἐξουσίαν ἀναφαίρετον κατὰ πάντων; Ἄνθρωπος μὲν πάντως οὐδεὶς, ὁ θεὸς ἀνθρώπος δὲ Χριστός»²⁸. Ἐπιπρόσθετα, ὁ Μ. Βασίλειος μᾶς παραθέτει πέντε λόγους τοῦ Κυρίου ἀπὸ τὸ Εὐαγγέλιον, οἱ ὁποῖοι μαρτυροῦν ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι ὁ Κύριος τῆς κρίσεως, ὥστε τοὺς μὲν νὰ εὐεργετῆ, τοὺς δὲ νὰ κολάζει²⁹.

26. Βλ. Ἐπιφανίου Κύπρου, *Κατὰ Νοητιανῶν*, στὸ Eriphanius, Bände 1-3: *Ancoratus und Panarion*, ἔκδ. K. Holl (GCS 37), Leipzig: Hinrichs, 1933, σ. 354.

27. Συμεὼν Θεσσαλονίκης, *Ἐπιστολὴ προτρεπτικὴ πρὸς σωτηρίας ὁδόν*, στὸ Ἁγίου Συμεὼν Θεσσαλονίκης. *Ἔργα Θεολογικά*, ἔκδ. D. Balfour (AB 34), Θεσσαλονίκη: Πατριαρχικὸν Ἰδρυμα Πατερικῶν Μελετῶν, 1981, σσ. 585-583. Βλ. Ἰππολύτου Ρώμης, ὁ.π., κεφ. 4, παρ. 12.

28. Γρηγορίου Νύσσης, *Θεογνωσία*, PG 130, 269.

29. Βασιλείου Καισαρείας, *Κατὰ Εὐνομίου*, PG 29, 708-709: «Ὁ Πατὴρ οὐδένα

Ἐπίσης, τὸ χαρακτηριστικὸ τῆς οὐράνιας ἐξουσίας καὶ δόξας ἀναδεικνύει ἡ φράση «ἀποστελεῖ τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ» (Μθ. 24, 31). Κατὰ τοὺς πατέρες τῆς Γ΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου, ὁ στίχος αὐτὸς ὑποδεικνύει ὅτι ὁ «υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου» εἶναι Θεός, στὸν ὁποῖο ἀνήκουν οἱ ἄγγελοι καὶ τὸν ὁποῖο ὑπηρετοῦν τὰ ἄνω πνεύματα³⁰. Τὰ πιὸ πάνω χαρακτηριστικὰ τῆς ἐξουσίας καὶ τῆς δόξας προβάλλονται μὲ τὴν ἐνθρόνιση τοῦ «υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου», ἡ ὁποία προεικονίζεται στὸν Δανιήλ 7, ὅπου ὁ προφήτης βλέπει τὸν «υἱὸ τοῦ ἀνθρώπου» νὰ καταθάνει μέχρι τὸν θρόνο τοῦ Παλαιοῦ τῶν Ἡμερῶν καὶ νὰ παραλαμβάνει ἀπὸ αὐτὸν τὴν τιμὴ καὶ τὴ βασιλεία, ὥστε ὅλες οἱ φυλές καὶ οἱ γλῶσσες νὰ τὸν ὑπηρετοῦν. Ὁμοίως, στὴν Καινὴ Διαθήκη, ὁ εὐαγγελιστὴς Ματθαῖος ἀναφέρεται στὴν ἐνθρόνιση τοῦ «υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου» χρησιμοποιοῦντας τὴ φράση: «ὅταν καθίσῃ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ θρόνου δόξης αὐτοῦ» (Μθ. 19, 28). Σὲ ἀντίθεση λοιπὸν μὲ τὴν πρώτη ταπεινὴ ἐπιφάνεια τοῦ Κυρίου ἡ δευτέρα παρουσία του θὰ εἶναι ἔνδοξη καὶ φοβερή, ὅπως ἀκριβῶς περιγράφεται στὸ ὄραμα τοῦ προφήτη Δανιήλ, ὁ ὁποῖος μετὰ ἀπὸ αὐτὸ ὁμολογοῦσε γιὰ τὸν ἑαυτό του: «Ἐφριξε τὸ πνεῦμά μου ἐν τῇ ἔξει μου, ἐγὼ Δανιήλ, καὶ αἱ ὀράσεις τῆς κεφαλῆς μου ἐτάρασσόν με»³¹.

Χαρακτηριστικὸ τοῦ «υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου» εἶναι καὶ αὐτὸ τοῦ ἐσχατολογικοῦ κριτῆ. Στὴν Καινὴ Διαθήκη, ἡ ἀναμονὴ τῆς

κρίνει, ἀλλὰ πᾶσαν τὴν κρίσιν ἔδωκε τῷ Υἱῷ... Ἐξουσίαν ἔχει ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἀφιέναι ἐπὶ τῆς γῆς ἀμαρτίας... Ἐδόθη μοι πᾶσα ἐξουσία ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς· πρὸς δὲ τὸν Πέτρον· σοὶ δώσω τὰς κλεῖς τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν· πρὸς δὲ τοὺς μαθητάς... ὑμεῖς οἱ ἀκολουθήσαντές μοι ἐν τῇ παλιγγενεσίᾳ καθήσεσθε ἐπὶ δώδεκα θρόνους κρίνοντες τὰς δώδεκα φυλὰς τοῦ Ἰσραήλ».

30. E. Schwartz, *Concilium Universale Ephesenum Anno 431*, 1.1.5, ACO 1.1.7, σ. 88.

31. Δαν. 7, 15. Βλ. Μαξίμου Ὁμολογητῆ, *Λόγος ἀσκητικός*, στὸ *La mistagogia ed altri scritti*, ἔκδ. R., S. Cantarella, Florence: Testi Cristiani, 1931, σ. 30 - 98, παρ. 27.

ἔλευσης τοῦ «υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου» ὡς ἐσχατολογικοῦ κριτῆ προξενεῖ ἐλπίδα καὶ χαρὰ στους πιστοὺς ἐνῶ στους ἀδίκους τρόμο, φόβο καὶ ἀγωνία. Αὐτὴ τὴν ἐσχατολογικὴ προοπτικὴ τῆς σωτηρίας, τῆς χαρᾶς καὶ τῆς ἐλπίδος γιὰ τοὺς πιστοὺς μηνύει ὁ Λουκᾶς ἀναφερόμενος στὴν ἔλευση τοῦ «υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου», χρησιμοποιώντας τὸν χαρακτηριστικὸ ὄρο «ἀπολύτρωσις»^(Λκ. 21, 28)³². Ὁ λόγος αὐτὸς τοῦ Κυρίου ὅμως, ὅπως σημειώνει ὁ Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς, ἀφορᾷ μόνο ὄσους ζοῦν κατὰ Χριστόν³³.

5. Κατάβαση τοῦ «υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου»

Ὁ ἴδιος ὁ Κύριος ἀποκαλύπτει στὸν Νικόδημο τὸ ἀσύλληπτο τοῦ μεγάλου μυστηρίου τῆς κατάβασής του ἀπὸ τὸν οὐρανὸ μὲ τὴν πρόταση: «οὐδεὶς ἀναβέβηκεν εἰς τὸν οὐρανὸν εἰ μὴ ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς, ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ὁ ὢν ἐν τῷ οὐρανῷ» (Ἰω. 3, 13). Τὸ μυστήριον αὐτὸ δὲν εἶναι ἄλλο ἀπὸ τὸ μυστήριον τῆς κένωσης τοῦ Θεοῦ Λόγου, ὁ ὁποῖος ἔγινε ἄνθρωπος καὶ ἔλαβε μορφὴ δούλου γιὰ νὰ διαλεχθεῖ μὲ τοὺς ἀνθρώπους, πλέον ὄχι ὡς γυμνὸς μόνο Λόγος³⁴, ἀλλὰ ὡς τέλειος Θεὸς καὶ τέλειος ἄνθρωπος: «Θεός, κατὰ τὴ Θεότητα καὶ ἄνθρωπος Ἰησοῦς Χριστός, κατὰ τὴν πρόσληψη τῆς σαρκός»³⁵.

32. L. Walck, «The Parables of Enoch and the Synoptic Gospels», στὸ *Parables of Enoch: A Paradigm Shift*, ἔκδ. J. H. Charlesworth καὶ D. L. Bock (JCTS 11), London - New York: Bloomsbury, 2013, σ. 265.

33. Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ, *Περὶ τῆς πρὸς ἀλλήλους εἰρήνης*, στὸ *Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ ἅπαντα τὰ ἔργα*, ἔκδ. Π. Κ. Χρήστου, ΕΠΕ 72, Θεσσαλονίκη: Πατερικαὶ Ἐκδόσεις Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς, 1985, σ. 114.

34. E. Schwartz, *Concilium Universale Ephesenum Anno 431*, 1.1.6, ACO 1.1.7, σ. 63.

35. E. Schwartz, *Concilium Universale Chalcedonense Anno 451*, 2.1.1, ACO 2.1.1, σ. 22.

Τὸ γεγονός τῆς γέννησης τοῦ «υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου» ἀπὸ γυναῖκα δὲν ἀναιρεῖ τὴν κατάβασή του ἀπὸ τὸν οὐρανό³⁶, διότι ὡς Λόγος τοῦ Θεοῦ, ὑπῆρχε πρὶν ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἐπ' ἐσχάτων δευτέρη γέννησή του ἀπὸ τὴν Παρθένο, σύμφωνα μὲ τὸν Κύριλλο Ἀλεξανδρείας³⁷. Ἐπομένως, ἓνας εἶναι ὁ Χριστός, ἓνας ὁ Κύριος, ὁ μονογενῆς Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ, ὁ Ἰησοῦς, τοῦ ὁποίου προσκυνοῦμε, κατὰ τὸν Δαμασκηνό: «δύο τὶς γεννήσεις του, μία γέννηση ἀπὸ τὸν Πατέρα, προαιώνια, πέραν ἀπὸ αἰτία καὶ λογικὴ καὶ χρόνο καὶ φύση, καὶ μία τοὺς τελευταίους χρόνους “γιὰ ἐμᾶς”, “κατὰ τὰ ἀνθρώπινα” καὶ “ὑπερφυσικά”. “γιὰ ἐμᾶς”, διότι γεννήθηκε γιὰ τὴ σωτηρία μας, “κατὰ τὰ ἀνθρώπινα”, διότι ἔγινε ἄνθρωπος μὲ τὸ νὰ γεννηθεῖ ἀπὸ γυναῖκα καὶ σύμφωνα μὲ τὴν τάξιν τῆς κυήσεως, “ὑπερφυσικά”, διότι δὲν γεννήθηκε ἀπὸ σπέρμα, ἀλλὰ ἀπὸ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα καὶ ἀπὸ τὴν ἁγία Παρθένο μὲ ὑπερφυσικὴ κύηση»³⁸. Μάλιστα, κατὰ τοὺς πατέρες τῆς Δ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου, μὲ τὴν ἐκ Παρθένου γέννηση, ὅσα εἶναι ἴδια τῆς σαρκὸς γίνονται ἴδια τοῦ Λόγου καὶ ὅσα εἶναι ἴδια τοῦ Λόγου γίνονται ἴδια τῆς σαρκὸς ἐκτὸς μόνης τῆς ἁμαρτίας³⁹.

Τὸ ἱερὸ Εὐαγγέλιο καὶ ἡ πατερικὴ ἐξηγητικὴ, προσφέρουν τὴν τέλεια ἀποκάλυψη περὶ τοῦ «υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου», ὁ ὁποῖος δὲν εἶναι ἄλλος ἀπὸ τὸν Ἰησοῦ Χριστό, τὸν σεσαρκωμένο Λόγο τοῦ Θεοῦ. Ὁ Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ γίνεται «υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου» διὰ

36. E. Schwartz, *Concilium Universale Ephesenum Anno 431*, 1.1.6, ACO 1.1.7, σ. 63. Βλ. Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, Ὅτι εἷς ὁ Χριστός, σ. 457.

37. Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, *Περὶ τῆς τοῦ Κυρίου ἐνανθρωπήσεως*, PG 75, 1420-77.

38. Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, Ὅτι πᾶσα ἡ θεία φύσις ἐν μία τῶν αὐτῆς ὑποστάσεων ἠνώθη πάσῃ τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει καὶ οὐ μέρος μέρει, στὸ *Die Schriften des Johannes von Damaskos*, 2, ἔκδ. P. B. Kotter (PTS 12), Berlin: De Gruyter, 1973, σ. 3 – 239, παρ. 51.

39. E. Schwartz, *Concilium Universale Ephesenum Anno 431* 1.1.5, ACO 1.1.7, σ. 110.

τοῦ μυστηρίου τῆς ἐνανθρωπήσεως. Τὸ γεγονός αὐτὸ περιγράφει ὁ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος: «Ὁ ἄσαρκος σαρκοῦται, ὁ Λόγος παχύνεται, ὁ ἀόρατος ὁράται, ὁ ἀναφῆς ψηλαφᾶται, ὁ ἄχρονος ἄρχεται, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ υἱὸς ἀνθρώπου γίνεται, Ἰησοῦς Χριστός, χθές καὶ σήμερον, ὁ αὐτὸς καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας»⁴⁰.

6. Ἀνάβαση τοῦ «υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου»

Ὅταν ὁ Κύριος τελείωσε τὸ ἔργο ποῦ τοῦ ἀνατέθηκε ἀπὸ τὸν Πατέρα, ἀναλήφθηκε στοὺς οὐρανοὺς καὶ κάθισε στὰ δεξιά τοῦ Θεοῦ Πατρός, ὁ ὁποῖος τοῦ χάρισε «ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα», καὶ ὅπως ὁ Θεὸς Λόγος προσέλαβε τὰ ταπεινὰ τοῦ ἀνθρώπου, ἔτσι μετέδωσε σὲ αὐτὸν τὰ ὑψηλά⁴¹. Μάλιστα, ὅπως σημειώνει ὁ Θεοδώρητος Κύρου, ὁ Χριστὸς ἔδειξε στοὺς δικούς του τὸ ἀπερίγραπτο τῆς θείας δόξας του, τὴν ὁποία εἶχε πάντοτε, ἀφοῦ καὶ κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ἐπὶ γῆς διαγωγῆς του, ὅταν συμπολιτευόταν μὲ τοὺς ἀνθρώπους, βρισκόταν καὶ στὸν οὐρανό, χωρὶς νὰ ἔχει χωριστεῖ ποτὲ ἀπὸ τὸν Θεὸ Πατέρα⁴². Ὅπως ὁ Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς ἀναφέρει στὴν ἐρμηνεία του στὴ Μεταμόρφωση, ὁ Κύριος «οὐκ ὁ οὐκ ἦν προσλαβόμενος, οὐδὲ εἰς ὅπερ οὐκ ἦν μεταβαλλόμενος, ἀλλ' ὅπερ ἦν τοῖς οἰκείοις μαθηταῖς ἐκφαινόμενος»⁴³. Ὁ Κύριος δηλαδή, φανέρω-

40. Γρηγορίου Θεολόγου, *Λόγος λη'*, PG 36, 313. Βλ. καὶ Ἐφραίμ τοῦ Σύρου, *Περὶ ἀγάπης*, στὸ Ὅσιον Ἐφραίμ τοῦ Σύρου ἔργα, ἐπιμ. Γ. Φραντζολᾶ, Θεσσαλονίκη: Τὸ Περιβόλι τῆς Παναγίας, 1994, σ. 124.

41. Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, *Περὶ τῆς τοῦ Κυρίου ἐνανθρωπήσεως*, ἔκδ. Π. Κ. Χρήστου, στὸ *Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας ἅπαντα τὰ ἔργα*, 10, ΕΠΕ 76, Θεσσαλονίκη: Πατερικαὶ Ἐκδόσεις Γρηγόριος ὁ Πάλαμας, 1985, σ. 93.

42. Θεοδώρητος Κύρου, *Ἐρμηνεία εἰς τοὺς Ψαλμοὺς*, PG 80, 1380.

43. Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, *Λόγος εἰς τὴν Μεταμόρφωσιν τοῦ Κυρίου καὶ Σωτήρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ*, στὸ *Die Schriften des Johannes von Damaskos*, 2, ἔκδ. P. B.

σε στους μαθητές του αὐτὸ πὸ εἶχε καὶ αὐτὸ πὸ ἦταν πάντοτε καὶ ὄχι κάτι πὸ προσέλαβε μόνο ἐκείνη τῆ συγκεκριμένη στιγμή τῆς Μεταμορφώσεως. Ὅπως διασαφηνίζει ὁ Κύριλλος Ἀλεξανδρείας, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ συνεδρεύει καὶ εἶναι ὁμόθρονος μὲ τὸν Πατέρα ὄχι μόνο πρὶν τὴν ἐνανθρώπηση, ὅταν ἦταν γυμνὸς καὶ ἄσαρκος Λόγος, ἀλλὰ καὶ ὅταν ἔγινε ἄνθρωπος⁴⁴.

7. Σάρκωση καὶ θεία Εὐχαριστία

Ὁ Χριστὸς ἔρχεται στὸν κόσμο καὶ ὁμιλεῖ γιὰ τὴ σάρκα καὶ τὸ αἷμα του (Ἰω. 6, 53)⁴⁵. Ἐπομένως, τὸ ὄνομα «υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου» συνδέεται μὲ τὸ γεγονός τῆς ἐνσαρκώσεως ἀλλὰ καὶ μὲ τὸ μυστήριον τῆς θείας Εὐχαριστίας. Σύμφωνα μὲ μιὰ τυπολογικὴ ἐρμηνεία τοῦ ἱεροῦ Χρυσοστόμου, ὅπως ὁ Ἡλίας μὲ τὴν ἀνοδό του στὸν οὐρανό, ἄφησε στὸν μαθητὴ του Ἐλισσαῖο τὴ μηλωτὴ του, τὴν ὁποία ἀποδύθηκε, ἔτσι καὶ ὁ Κύριος μὲ τὴν ἀνάληψή του, ἄφησε σὲ ἐμᾶς τὴ σάρκα του, ἔχοντάς την ὅμως καὶ μαζί του, ἐκεῖ ὅπου ἀνῆλθε⁴⁶. Ἡ ἐρμηνεία αὐτὴ δηλώνει ὅτι ὁ Κύριος μᾶς ἔδωσε τὸ μυστήριον τῆς θείας Εὐχαριστίας καὶ αὐτὸ μαρτυρεῖ καὶ ὁ ἴδιος μὲ τὸν λόγο του: «ἐγὼ εἰμι ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς» (Ἰω. 6, 35· 51). Αὐτὴ ἡ σάρκα εἶναι ἡ ζωοποιὸς τροφή ἡ «μένουσα εἰς ζωὴν αἰώνιον» (Ἰω. 6, 27) καὶ μᾶς προσφέρεται ἀπὸ τὸν «υἱὸ τοῦ ἀνθρώπου», τὸν Ἰησοῦ Χριστὸ διὰ τοῦ μυστηρίου τῆς θείας Εὐχαριστίας (Ἰω. 6, 27).

Kotter (PTS 29), Berlin - New York: De Gruyter, 1988, σ. 436 - 59, παρ. 12.

44. Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, Ὅτι εἶς ὁ Χριστός, σ. 456.

45. B. E. Reynolds, «The Enochic Son of Man and the Apocalyptic Background of the Son of Man Sayings in John's Gospel», στὸ *Parables of Enoch*, σ. 307.

46. Ἰωάννου Χρυσοστόμου, *Εἰς τοὺς Ἀνδριάντας*, Β', PG 49, 46.

8. Πάθος

Οι περισσότερες αναφορές περί του «υιού του ανθρώπου» στην Καινή Διαθήκη συνδέονται άμεσα ή έμμεσα με τὸ Πάθος. Μάλιστα, ὁ «υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου», αὐτὸς ὁ ὁποῖος πρόκειται νὰ πραγματοποιήσει τὴν τελικὴ κρίση, παραδόξως κρίνεται καὶ καταδικάζεται, παθαίνει καὶ θανατώνεται ἀπὸ τοὺς ἄρχοντες καὶ ἔξουσιαστὲς τῆς κοινωνίας τῆς ἐποχῆς του⁴⁷. Σύμφωνα μὲ τὸν λόγο τοῦ Ἰησοῦ, ὁ «υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου» δὲν ἦλθε γιὰ νὰ κρίνει ἀλλὰ γιὰ νὰ σώσει τὸν κόσμον (Ἰω. 12, 47). Ἡ σωτηρία καὶ ἡ καταδικὴ ἐγκαινιᾶται ἐν τῇ ἐλεύθερῃ ἐπιλογῇ κάθε ἀνθρώπου νὰ ἀποδεχθῆί τοὺς λόγους τοῦ «υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου» ἢ νὰ τοὺς ἀθετήσῃ (Ἰω. 12, 48), νὰ πιστέψῃ ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἢ νὰ τὸν ἀρνηθῆί (Ἰω. 3, 17). Ἀκόμη, ἐνῶ ὁ «υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου» μέλλει νὰ ἔρθῃ ἐν τῇ παλιγγενεσίᾳ μὲ οὐράνια δύναμη καὶ νὰ καθίσῃ ἐπὶ τὸν θρόνον τῆς δόξας, κατὰ ἓνα παράδοξο τρόπο ἐν τῇ γῇ δὲν ἔχει πού νὰ γείρει τὸ κεφάλι του (Μρ. 10, 45). Διότι, ὅπως ὁ ἴδιος πληροφορεῖ τοὺς μαθητὲς του, ἦλθε γιὰ νὰ ὑπηρετήσῃ καὶ ὄχι γιὰ νὰ τὸν ὑπηρετήσουν⁴⁸. Συγκεκριμένα, γιὰ τὴν ἐπίγεια παρουσία τοῦ Κυρίου, ἀναφέρει ἡ Γραφή: «κάλαμον συντετριμμένον οὐ κατεάξει» (Ἠσ. 42, 3. Μθ. 12, 20), ἐνῶ γιὰ τὴν δευτέρα του παρουσία διὰ στόματος τοῦ Ἰωάννη τοῦ Βαπτιστῆ: «καὶ διακαθαριεῖ τὴν ἄλωνα αὐτοῦ, καὶ συνάξει τὸν σίτον εἰς τὴν ἀποθήκην αὐτοῦ, τὸ δὲ ἄχυρον κατακαύσει πυρὶ ἀσβέστῳ» (Λκ. 3, 17).

Ἡ διακονία αὐτῆ τοῦ Χριστοῦ φθάνει μάλιστα μέχρι τὸ ἐκούσιο πάθος, τὸν σταυρὸ καὶ τὸν θάνατο. Σύμφωνα μὲ τὸν Χρυσόστομο, ὁ βασιλεὺς τῶν οὐρανίων δυνάμεων βουλήθηκε νὰ γίνῃ ἀνθρώπος

47. L. Walck, «The Parables of Enoch and the Synoptic Gospels», σ. 245.

48. Στὸ ἴδιο.

καὶ ἐνῶ γινώριζε ὅτι ἐπρόκειτο νὰ ὄνειδισθεῖ, νὰ ἐμπαιχθεῖ καὶ νὰ πεθάνει μὲ τὸν πιὸ ἀτιμωτικὸ θάνατο, δηλαδὴ τὴ σταύρωση⁴⁹. Κατὰ τὸν ἴδιο ἱερὸ πατέρα, ὁ λόγος τοῦ Χριστοῦ: «ἦλθεν ἡ ὥρα ἵνα δοξασθῇ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου», ἀναφέρεται στὸν σταυρὸ, ὁ ὁποῖος ἀποτελεῖ δόξα τοῦ Κυρίου⁵⁰. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι τὸ πάθος τοῦ ἦταν ἐκούσιο, κάτι τὸ ὁποῖο ἐπιβεβαιώνουν καὶ ὅλοι οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ Μ. Ἀθανάσιος ἀναφέρει χαρακτηριστικὰ ὅτι ὁ Χριστὸς προσηλώθηκε στὸν σταυρὸ ἐκουσίως γιὰ νὰ πλύνει μὲ τὸ αἷμα τοῦ τὸν ρύπο τῆς ἁμαρτίας, ἐνῶ στὴν ἴδια συνάφεια ἐρμηνεύει τὸν λόγο τοῦ Κυρίου, ἕξι ἡμέρες πρὶν ἀπὸ τὸ Πάσχα: «καὶ ἐάν τις εἶπη· τί ποιεῖτε ἢ τί λύτετε τὸν πῶλον, εἶπατε ὅτι ὁ Κύριος αὐτοῦ χρεῖαν ἔχει», ὡς ἔκφραση τοῦ θελήματος τοῦ Χριστοῦ νὰ πληρωθοῦν ὅλα «τὰ γεγραμμένα περὶ αὐτοῦ»⁵¹.

9. Τυπολογικὲς ἐρμηνεῖες

Στὴν Καινὴ Διαθήκη συναντοῦμε πολὺ σημαντικὲς τυπολογικὲς ἐρμηνεῖες τοῦ «υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου», τὶς ὁποῖες εἰσηγεῖται ὁ ἴδιος ὁ Ἰησοῦς. Οἱ ἐρμηνεῖες αὐτὲς ἐπισημαίνονται καὶ ἀξιοποιοῦνται στὴν πατερικὴ ἐρμηνευτικὴ παράδοση, ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὶς παρακάτω περιπτώσεις.

Μία ἀπὸ αὐτὲς ἀναφέρεται στὸ γεγονός τῆς «ὑψωσης» τοῦ χάλκινου φιδιοῦ ἀπὸ τὸν Μωυσῆ στὴν ἔρημο, ἡ ὁποία σύμφωνα μὲ τὴν

49. Ἰωάννου Χρυσοστόμου, *Εἰς τὸν ἅγιον Ματθαῖον τὸν Εὐαγγελιστὴν*, ΜΓ', PG 57, 459.

50. Ἰωάννου Χρυσοστόμου, *Εἰς τὴν πρὸς Ἑβραίους Ἐπιστολὴν*, PG 64, 39.

51. Ἀθανασίου Ἀλεξανδρείας, *Λόγος εἰς τὰ Βαῖα*, στὸ *Athanasiana I*, ἔκδ. Η. Nordberg (CHL 30, 2), Helsinki: Centraltryckeriet, 1962, σ. 42.

έρμηνεία του Μ. Βασιλείου, αποτελεί προτύπωση τῆς ὑψωσης τοῦ «υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου» ἐπὶ τοῦ σταυροῦ χάριν ὄλων τῶν ἐθνῶν: «Καὶ ὅτι ὡσπερ Μωυσῆς ὑψωσε τὸν ὄφιν ἐν τῇ ἐρήμῳ, οὕτω δεῖ ὑψωθῆναι τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῆς γῆς. Ἐπεὶ οὖν ὑπὲρ τῶν ἐθνῶν ἔμελλεν ὑψοῦσθαι πρὸς τὸν σταυρόν, καὶ ὑπὲρ πάσης τῆς γῆς τὴν ὑψωσιν καταδέχεσθαι»⁵².

Μία ἀκόμη σημαντικὴ τυπολογικὴ ἐρμηνεία τοῦ «υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου» στὴν Καινὴ Διαθήκη, ἡ ὁποία καὶ πάλι προέρχεται ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Κύριο, εἶναι τὸ σημεῖο τοῦ Ἰωνᾶ τοῦ προφήτου (Μθ. 12, 40). Ὅπως ἐρμηνεύει ὁ Ἰωάννης Χρυσόστομος, ἡ πιὸ πάνω προεικόνιση σημαίνει τὴν τριήμερη ταφὴ τοῦ Κυρίου ἐνῶ ἡ καρδιά τῆς γῆς εἶναι ὁ Πανάγιος Τάφος⁵³. Ἐπιπλέον, ὅπως ὁ Ἰωνᾶς ἀπετέλεσε σημεῖο κήρυξης μετάνοιας στοὺς ἀνθρώπους τῆς πόλης Νινευῆ, οἱ ὁποῖοι ἀποδέχθησαν τὸ κήρυγμά του καὶ σώθηκαν, ἔτσι καὶ ὁ Ἰησοῦς ἀποτελεῖ σημεῖο μετάνοιας στοὺς ἀνθρώπους στοὺς ὁποίους ἀπευθύνει τὸ κήρυγμά του (Λκ. 11, 30)⁵⁴. Ἐπιπλέον, εἰκόνα τοῦ σώματος τοῦ «υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου», τὸ ὁποῖο πέθανε καὶ τάφηκε χωρὶς νὰ καταληφθεῖ ἀπὸ τὸν θάνατο, ἀποτελεῖ ἡ βᾶτος πὸν εἶδε ὁ Μωυσῆς στὴν ἔρημο τοῦ Σινᾶ, ἡ ὁποία καιγόταν χωρὶς νὰ καταφλέγεται⁵⁵.

Ἐπίλογος

Στὴν παρούσα ἐργασία παρουσιάστηκε μικρὸ μέρος τῆς πατερικῆς ἐρμηνευτικῆς στοῦ θέματος τῆς θεολογίας τοῦ ὄρου «υἱὸς τοῦ

52. Βασιλείου Καισαρείας, Ὁμιλίαι εἰς τοὺς Ψαλμούς, PG 29, 209-494.

53. Ἰωάννου Χρυσοστόμου, Εἰς τὸν ἅγιον Ματθαῖον τὸν εὐαγγελιστὴν, ΜΓ', PG 57, 458.

54. Ἰωάννου Χρυσοστόμου, Ὅτι θαλάσση παρείκασται ὁ βίος οὗτος, PG 64, 22.

55. Ἰωάννου Χρυσοστόμου, Εἰς τὴν πρὸς Κορινθίους πρώτη Ἐπιστολή, ΔΗ', PG 61, 325.

ἀνθρώπου». Ἡ ἐπιλογή τῶν παραθεμάτων ἔγινε μὲ τρόπο ὥστε νὰ φανεῖ ξεκάθαρα ὅτι ὅλα ὅσα ἀναφέρονται στὸν «υἱὸ τοῦ ἀνθρώπου» ἀφοροῦν στὸ πρόσωπο τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ ὅτι οἱ προφητεῖες συγκεφαλαιώνονται σὲ αὐτόν· ὁ Μεσσίας, ὁ «υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου» καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ δὲν ἀποτελοῦν διαφορετικὰ πρόσωπα, ἀλλὰ μόνο ἓνα, αὐτὸ τοῦ Χριστοῦ.

Νικηφόρος Μικραγιαννανίτης (†). Ὁ δωρικὸς ἱεραπόστολος: προσωπικὲς μαρτυρίες*

Πέτρον Ἀθ. Παναγιωτόπουλου
Αναπληρωτὴ καθηγητὴ Θεολογικῆς Σχολῆς ΑΠΘ

Τῆ Συνοδεία τῶν Μικραγιαννανιτῶν «Γερασιμαίων» τὴν εἶχα ἐπισκεφθεῖ πολλές φορές, ἀλλὰ δὲν εἶχε τύχει ποτὲ νὰ συναντήσω τὸν π. Νικηφόρο. Συνήθως ἔλειπε στὴν Ἀθωνιάδα γιὰ μαθήματα. Μιὰ φορὰ ὅμως στάθηκα «τυχερός». Θὰ ἦταν στὰ μέσα τῆς δεκαετίας τοῦ 1980 καὶ οἱ πατέρες τῆς Συνοδείας τὸν περίμεναν ἀπὸ ἓνα ἀλλιώτικο ταξίδι. Θὰ γύριζε, λέει, ἀπὸ τὴν Ἀφρική. Εἶχε πάει στὸ Ζαῖρ γιὰ νὰ βοηθήσει στὴν Ἱεραποστολή. Γύρισε γεμᾶτος ἐντυπώσεις καὶ δῶρα. Τὰ δῶρα ἦταν ἀπὸ τὴν ξυλογλυπτικὴ τέχνη τῶν ντόπιων καὶ οἱ ἐντυπώσεις ἦταν ἀπὸ τὰ ἦθη καὶ τὸ τοπίο αὐτῆς τῆς ἐξωτικῆς χώρας. Ὅταν τοῦ θύμισα αὐτὴν τὴν πρώτη συνάντησή μας, 30 χρόνια ἀργότερα, στὸ Ζαῖρ ποὺ εἶχε μετονομαστεῖ στὸ μεταξὺ Κονγκό, στὴ δική μου πρώτη ἐπίσκεψη στὴν Ἀφρική, σκέφτηκε λίγο, μισοχαμογέλασε καὶ εἶπε: «Ἦταν ἡ πρώτη φορὰ ποὺ εἶχα κατέβει...».

Μετὰ ἀπὸ τὴν πρώτη ἐκείνη φορὰ, μάθαινα ἀραιὰ τὰ νέα του. Τὴν προσφορά του στὴν ἐκπαίδευση τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀλβανίας, τὴν ἀνάρρησή του στὸν θρόνο τῆς Ἐκκλησίας τῆς ἀφρικανικῆς

* Ἀναδημοσίευση ἀπὸ τὸ περιοδικὸ «Ἱεραποστολικὸς Ταχυδρόμος», τεύχος 155, Ἰούλιος – Σεπτέμβριος 2021.

χώρας, τὸν ἀγῶνα του γιὰ τὸ νεοσύστατο Πανεπιστήμιο τῆς Ἐκκλησίας στὴν πρωτεύουσα Κινσάσα. Στὴν ἀγωνία του καὶ στὸν ἀγῶνα του αὐτόν, ἄρχισε νὰ ἐπισκέπτεται τὴ Θεολογικὴ Σχολὴ τῆς Θεσσαλονίκης, ὥστε νὰ βρεῖ διδάσκοντες γιὰ τὰ μαθήματα τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ «Ἁγίου Ἀθανασίου τοῦ Ἀθωνίτη» τῆς Κινσάσα. Ἦδη οἱ καθηγήτριες τοῦ Τμήματος Θεολογίας Μαρία Καζαμία († 2016) καὶ Νίκη Παπαγεωργίου εἶχαν ξεκινήσει νὰ συνδράμουν στὸ ἔργο του, διδάσκοντας. Καὶ ὁ Θεὸς εὐδόκησε νὰ ἀξιωθῶ καὶ ἐγὼ τῆς τιμῆς τῆς Ἱεραποστολῆς.

Ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμή πού κατέβηκα, μὲ αἰχμαλώτισε ἡ μέριμνά του. Ἄοκνος, ἀπὸ τὸ πρωὶ ὡς τὸ βράδυ νὰ ἀσχολεῖται μὲ τὰ ζητήματα τῆς Ἐπαρχίας του. Ἄκρως φιλακόλουθος, νὰ βρίσκει χρόνο γιὰ τὶς καθημερινὲς ἀκολουθίες. Μιὰ μητρόπολη ἀληθινὸ μοναστήρι. Συγκαταβατικὸς μὲ τὶς ἀδυναμίες τῶν ἀνθρώπων. Θυμᾶμαι ἕναν συνεργάτη του νὰ δυσφορεῖ μὲ τὴ μακροθυμία του:

«Εἶπαμε νὰ ἀγαπᾶς καὶ νὰ συγχωρεῖς, ἀλλὰ ὄχι κι ἔτσι! Τοὺς πιάνει νὰ τὸν κοροϊδεύουν καὶ οὔτε τοὺς διώχνει οὔτε τοὺς φωνάζει! Μὰ γίνεται ἔτσι δουλειά;».

Καὶ ὁμως γινόταν! Ἡ καλοσύνη του τοὺς ἄγριους ἡμέρευε καὶ τοὺς πονηροὺς τοὺς συνέφερνε. Ἡ πράα μορφὴ του ἔφερνε τὴν «καλὴ ἀλλοίωση» στοὺς γύρω του.

Ἐνα μεσημέρι ἔτυχε νὰ βρεθοῦμε οἱ δύο μας στὴν ἐπισκοπικὴ οἰκία. Ἄρχισε νὰ μαγειρεῖ. Τοῦ ζήτησα νὰ τὸν βοηθήσω, μὰ δὲν τὸ ἐπέτρεψε. «Εἶμαι καλόγερος, μὴν τὸ ξεχνᾶς», εἶπε κοφτά. Μὲ τὸ ζόρι ἔκανα καὶ ἐγὼ κάτι λίγα στὸ σερβίρισμα. «Εἶσαι μουσαφίρης, δὲν θὰ τὸ χαλάσουμε τώρα», ἐπέμενε. Ἐκεῖνο πού καταλάβαινα πὼς τὸν εὐχαριστοῦσε, ἦταν νὰ λέμε γιὰ τὸ Ἅγιο Ὄρος. Ἱστορίες, πρόσωπα, θύμησες. Ἐκεῖ ζωντάνευε ἀλλιῶτικα, ὁ τόνος τῆς φωνῆς του ἄλλαζε, οἱ μνημὲς τοῦ ἔδιναν δύναμη καὶ ζωή.

Κάποια στιγμή χτύπησε τὸ τηλέφωνό του. Συνοφρυώθηκε σὲ αὐτὰ πού τοῦ ἔλεγε ὁ συνομιλητής του. Ἦταν κάποιος ἱερέας ἀπὸ τὶς ἀνατολικὲς περιοχὲς τῆς χώρας – ἄρα καὶ τὶς πιὸ ἀνήσυχες κοινωνικά. Τοῦ ἀνακοίνωσε ὅτι μιὰ ἔνοπλη ὁμάδα ἀπήγαγε τὸν ψάλτη του καὶ ζητοῦσε λύτρα ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία... Ἀφοῦ ἔδωσε ὁδηγίες γιὰ τὶς διαπραγματεύσεις καὶ ἔκλεισε τὸ τηλέφωνο, γύρισε καὶ μὲ εἶδε πού ἤμουν μὲ κομμένη τὴν ἀνάσα. «Εἶναι κάτι συνηθισμένο», μὲ καθησύχασε. «Ἐξάλλου, κάθε φορὰ πού χτυπάει τὸ τηλέφωνο, ξέρω ὅτι θὰ εἶναι γιὰ κάποιο πρόβλημα, κατὰ κανόνα σοβαρό», συμπλήρωσε καὶ συνέχισε τὶς ἀγιορείτικες ἀναμνήσεις (γιὰ τὴν ἱστορία, ὁ ψάλτης ἐλευθερώθηκε τὸ ἴδιο βράδυ, χάρη σὲ μερικὲς δεκάδες δολάρια...).

Τὴν ἴδια χαρισματικὴ ἀταραξία ἔδειξε καὶ σὲ μιὰ ἄλλη περίπτωση, ὅταν μοῦ ζήτησε νὰ τὸν βοηθήσω σχετικὰ μὲ μιὰ ὁμιλία πού θὰ ἔδινε σὲ ἓνα μεγάλο Συνέδριο. Συγκεκριμένα, ἤθελε νὰ δώσει στοὺς διοργανωτὲς κάποιες φωτογραφίες ἀπὸ τὴ διακονία του στὸ Κονγκό, γιὰ νὰ προβάλλονται συνοδευτικὰ μὲ τὸν λόγο του. Οἱ φωτογραφίες αὐτὲς ἦταν ἀποθηκευμένες σὲ κάποιον ὑπολογιστὴ καὶ σὲ μερικὰ στικάκια. Ἐδῶ βρισκόταν ἡ δική μου ἀρωγή: νὰ ψάξω νὰ βρῶ μέσα στὰ ἀρχεῖα ποιὲς φωτογραφίες θὰ ἦταν οἱ πιὸ κατάλληλες γιὰ τὴν περίσταση. Ἀφοῦ βρῆκα τὰ σχετικὰ ἀρχεῖα, καθίσαμε μαζί καὶ ἀρχίσαμε τὸ ξεδιάλεγμα. Οἱ περισσότερες φωτογραφίες ἦταν ἀπὸ τὶς πολυήμερες περιοδείες του. Βλέπετε, ἡ χώρα τοῦ Κονγκό εἶναι τεράστια σὲ ἔκταση καὶ ὁ ἴδιος ἤθελε τουλάχιστον μιὰ φορὰ τὸν χρόνο νὰ περιέρχεται ὅλες τὶς ἐνορίες του.

Σὲ κάθε ὁμάδα φωτογραφιῶν, λοιπόν, στεκόταν, συλλογιζόταν καὶ εἶχε κάτι «ἑξωτικό» νὰ πεῖ. Γιὰ τὸ ποταμόπλοιο πού χάλασε τὴν ὥρα τοῦ ταξιδιοῦ καὶ τὸ πῆγαν σὲ μιὰ ὄχθη γιὰ νὰ ἐπιδιορθώσουν τὴ βλάβη καὶ τοὺς ἔπιασε ἡ νύχτα κάτω ἀπὸ ἓνα τεράστιο δέντρο καὶ ἐκεῖνος ἔβλεπε τὴν «κίνηση» στὰ κλαδιά του καὶ ἀναρωτιόταν

τί ἀπ' ὅλους τοὺς ἐνοίκους του θὰ τοὺς ἐπισκεφθεῖ... Γιὰ τοὺς κατοίκους τῶν χωριῶν στὴν καρδιά τῆς ζούγκλας ποὺ μαζεύτηκαν γιὰ νὰ τὸν δοῦν, ὅταν πῆγε νὰ ἐπισκεφθεῖ ἓνα χωριὸ Ὁρθοδόξων – ἀλλὰ καὶ τοὺς Ὁρθόδοξους πιστοὺς ποὺ χόρευαν καὶ τραγουδοῦσαν στοὺς ἑτερόδοξους ἐπισκέπτες γιὰ τὸν δικό τους ἐπίσκοπο ποὺ ἔφτασε στὸν τόπο τους, ἐνῶ οἱ δικοὶ τους ἀρχιερεῖς δὲν τὸ ἔκαναν ποτέ... Γιὰ τὸν ἠλικιωμένο Κονγκολέζο, ἀπὸ τὸ γειτονικὸ χωριό, ποὺ τὸν πλησίασε καὶ ζήτησε νὰ πιάσει τὸ χέρι του, γιατί δὲν εἶχε δεῖ ποτέ στὴ ζωὴ του λευκὸ ἄνθρωπο... Γιὰ τὸν «βασιλιά» μιᾶς φυλῆς ποὺ συζητοῦσε μαζί του γιὰ τὴν εἰσδοχὴ στὴν Ὁρθοδοξία τῶν ἀνθρώπων της... Γιὰ τὸ αὐτοκίνητο ποὺ χάλασε καὶ χρειάστηκε μιὰ μοτοσικλέτα νὰ τὸν μεταφέρει... Καὶ γιὰ τόσα ἄλλα...

Κάποια ἄλλη φορά, ὕστερα ἀπὸ τὴν ἀκολουθία τοῦ Ὁρθρου στὸ παρεκκλήσι τοῦ Ἐπισκοπεῖου, μοῦ ζήτησε νὰ πάω μετὰ τὸ πρωινὸ ἀπὸ τὸ γραφεῖο του, νὰ μοῦ δώσει κάτι νὰ ἐλέγξω. Πῆγα καὶ μοῦ ἔδωσε μερικὲς ἐπιστολές, νὰ τίς δῶ γιὰ τυχὸν ὀρθογραφικὰ λάθη. Ἦταν εὐχαριστήρια κείμενα πρὸς ἐπιφανεῖς καὶ μὴ δωρητές, ἀλλὰ καὶ αἰτήματα πρὸς ἄλλους, ὥστε νὰ συνεργήσουν στὶς ἀνάγκες τῆς Μητρόπολῆς του. Ἀφοῦ ἔκανα ὅσες διορθώσεις χρειάστηκαν καὶ τοῦ τίς ἐπέστρεψα, μοῦ ἀπολογήθηκε:

«Ξέρεις, ὅλη μέρα δὲν προλαβαίνω νὰ συντάξω αὐτὲς τίς ἐπιστολές καὶ μόνο τὸ βράδυ ἔχω τὴ δυνατότητα. Τότε ὅμως εἶμαι κουρασμένος καὶ μὲ τὸ ζόρι προσπαθῶ νὰ μείνω ξύπνιος καὶ νὰ διαβάσω καὶ νὰ συντάξω τὴν ἀλληλογραφία. Γι' αὐτὸ καὶ κάνω λάθη καὶ χρειάζεται νὰ περιμένω νὰ ἔρθει κανεὶς νὰ τὰ ξαναδεῖ...».

Ἴσως ἡ πιὸ συγκλονιστικὴ στιγμή ἦταν τότε στὰ τέλη Μαΐου τοῦ 2016. Ἡ πτήση ἔφτασε κανονικὰ τὸ βράδυ καὶ μὲ παρέλαβαν ἀπὸ τὸ ἀεροδρόμιο τὰ παιδιά, γιὰ νὰ μὲ μεταφέρουν στὸ Ἐπισκοπεῖο. Τὸ δεῖπνο δὲν εἶχε τελειώσει ἀκόμα καὶ ἡ συζήτηση

ἦταν στὸ φόρτε της. Θέμα, τί ἄλλο; Τὸ ἴδιο ποὺ συζητιόταν σὲ ὄλη τὴν Ὁρθοδοξία ἐκεῖνες τὶς μέρες: ἡ ἐπικείμενη Ἀγία καὶ Μεγάλη Σύνοδος τῆς Κρήτης. Παρῶν καὶ ἓνας ἐξ Ἑλλάδος ἀρχιμανδρίτης, ὁ ὁποῖος τὴν ἐπομένη θὰ ἐπέστρεφε στὴν πατρίδα, «ἀρνητῆς» ὡστόσο τῆς Συνόδου.

Τὸ τελευταῖο ποὺ θὰ περιμένα ἐκεῖνον τὸν καιρό, ἦταν νὰ ξανακούσω τὶς ἴδιες συζητήσεις στὴν καρδιὰ τῆς Ἀφρικῆς. Ἦδη στὴν Ἑλλάδα εἶχαν ἀρχίσει νὰ αὐξάνονται οἱ ἀντιρρήσεις γιὰ τὸ σπουδαῖο αὐτὸ γεγονός τῆς Ἐκκλησίας μας, μὲ τὴ συνήθη ἐπωδὸ: «Ἄν εἶναι νὰ μαζευτοῦν μόνο γιὰ νὰ βγάλουν φωτογραφία, καλύτερα νὰ μὴ μαζευτοῦν». Ὁ ἐπισκέπτης ἀρχιμανδρίτης διατύπωνε μὲ παρρησία τὶς ἀντιρρήσεις του καὶ ὁ μακαριστὸς πλέον ἱεράρχης Νικηφόρος τοῦ ἀπαντοῦσε μὲ μιὰ ἀσυνήθιστη ζωηρότητα καὶ ἔνταση. Παρὰ τὴν ἠλεκτρισμένη ἀτμόσφαιρα, τὰ ἐπιχειρήματα ἦταν ἐκατέρωθεν στερεὰ καὶ τὸ ἐνδιαφέρον ἀμείωτο. Ὅταν μετὰ τὸ Ἀπόδειπνο συνάντησα κατ' ἰδίαν τὸν Μητροπολίτη γιὰ νὰ τοῦ παραδώσω ὅ,τι ἔπρεπε νὰ παραλάβει προσωπικά, δὲν ἄντεξα καὶ τοῦ ἐξέφρασα τὴν ἐκπληξή μου γιὰ τὸ ἔντονο ὕφος του, ποὺ πρώτη φορὰ βίωνα:

«Κοίταξε νὰ δεῖς», μοῦ εἶπε ἀμέσως. «Ἐμᾶς ἐδῶ στὴν ὑποσαχάρια Ἀφρικῆ, τὰ θέματα ποὺ πρόκειται νὰ συζητηθοῦν μᾶς ἐνδιαφέρουν ἐλάχιστα ἢ καὶ καθόλου. Τί νὰ μᾶς ἐνδιαφέρει δηλαδή; Ἡ νηστεία, ποὺ οἱ ἄνθρωποι ἐδῶ μπορεῖ νὰ βροῦν ὄλη τὴ μέρα μόνο ἓνα αὐγὸ νὰ φᾶνε; Ὁ γάμος, ποὺ ἐδῶ παλεύουμε μὲ τὸ πρόβλημα τῆς πολυγαμίας; Ἐμένα τουλάχιστον ἓνα πρᾶγμα μὲ ἐνδιαφέρει: νὰ βγοῦν στὸ τέλος μιὰ φωτογραφία!».

Ἔμεινα ἄναυδος. Γνώριζε τόσο πολὺ τὶς ἐλλαδικές συζητήσεις; Τὸν ρώτησα καὶ μοῦ ἐξήγησε:

«Ἐμεῖς ἐδῶ ἔχουμε προβλήματα, ποὺ ἐσεῖς οὔτε τὰ γνωρίζετε οὔτε τὰ διανοεῖστε. Ἔχουμε, ποὺ λές, μιὰ αἰρετικὴ ὁμάδα ἀπὸ τὴν Ἀμερικὴ ποὺ λέγεται “Βυζαντινὴ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία”. Αὐτοὶ συνέπραξαν μὲ

τοὺς ντόπιους παλαιοημερολογίτες καὶ μᾶς ἀρπάζουν τοὺς ναοὺς. Καὶ ξέρεις πῶς τοὺς παίρνω πίσω; Πηγαίνω στὸ δικαστήριο μὲ τὸ Ἡμερολόγιο τῆς Μητρόπολης. Ἐκεῖ, τὸ δείχνω στὸν δικαστὴ καὶ τοῦ ζητᾶω νὰ δεῖ τις φωτογραφίες. Καὶ μετὰ τοῦ λέω ὅτι αὐτὸς εἶμαι ἐγὼ καὶ αὐτὸς εἶναι ὁ Πατριάρχης τῆς Ἀλεξάνδρειας καὶ αὐτὴ εἶναι ἡ Σύνοδος τοῦ Πατριαρχείου ποὺ ἀνήκω. Ἄς μᾶς ποῦν κι αὐτοί, ποῦ ἀκριβῶς ἀνήκουν. Κι ἔτσι, μᾶς ἐπιστρέφουν τοὺς ναοὺς μας. Τώρα λοιπὸν θὰ προσθέσω καὶ τὴ φωτογραφία τῆς Μεγάλης Συνόδου καὶ θὰ λέω: «Αὐτὸς εἶναι ὁ Πατριάρχης Ἱεροσολύμων, αὐτὸς εἶναι ὁ Πατριάρχης Μόσχας [ἀκόμη τότε, δὲν εἶχε ἀποσύρει τὴ συμμετοχὴ τῆς ἡ Ἐκκλησία τῆς Ρωσίας], αὐτὸς εἶναι ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἀμερικῆς». Καὶ τὸ ἔργο μας θὰ γίνεῖ πιὸ εὐκόλο».

Καὶ μὲ αὐτὰ τὰ λόγια μὲ ἄφησε νὰ ἀναλογίζομαι τὴ δυναμικὴ τοῦ πλούτου τῆς Ἱεραποστολῆς καὶ μαζὶ τὸν δυτικοκεντρισμὸ τῆς ἐκκλησιαστικῆς μας σκέψης.

Θὰ ἤθελα νὰ κλείσω τὶς ἀναμνήσεις αὐτὲς μὲ μιὰ χαρακτηριστικὴ στιγμή τῆς βαθιᾶς καὶ ἀνυπόκριτης ταπεινοφροσύνης του. Ζοῦσε ἀκόμη ὁ μακαριστὸς πλέον Ἰγνάτιος Πενταπόλεως, ὁ ὁποῖος εἶχε ὀλοκληρώσει τὶς ἐτοιμασίες γιὰ τὸν Ἱ. Ναὸ τῆς Ἁγίας Βαρβάρας, δίπλα στὶς ἐγκαταστάσεις τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς, καὶ μάλιστα μὲ προσωπικὴ ἐργασία καὶ ἀκάματη νυχθημερὸν ἐπίβλεψη. Ἐνῶ ἦταν ἔτοιμα ὅλα γιὰ τὰ Θυρανοίξια, ὁ προκάτοχος τοῦ μακαριστοῦ Νικηφόρου στὴν Ἐκκλησία τοῦ Κονγκό, μητροπολίτης Ἰγνάτιος, διαπίστωσε κάποια ἀτέλεια καὶ ζήτησε νὰ ξεκινήσουν λίγο ἀργότερα. Παρ' ὅλο ποὺ δὲν ἐπρόκειτο γιὰ κάτι σημαντικὸ καὶ παρὰ τὸ πιεστικὸ πρόγραμμα, ὁ ἐπιχώριος ἱεράρχης δὲν θέλησε νὰ «χαλάσει τὸ χατίρι» τοῦ «παπποῦ», συνεννοήθηκε μὲ τὰ μάτια μὲ τὸν π. Χριστόφορο, ποὺ εἶχε σταλθεῖ ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα γιὰ νὰ συνοδεύσει τὸν μητροπολίτη Πενταπόλεως στὸ ταξίδι τῆς ἐπιστροφῆς, καὶ δὲν θέλησε νὰ ἐπιμείνει. Δέχθηκε νὰ καθυστερήσει ἡ τελετὴ γιὰ ὅσο χρειάζοταν καὶ πῆγε στὸ μεταξὺ σὲ μιὰ διπλανὴ ἐνορία, νὰ

έκμεταλλευτεί τήν εύκαιρία και νά δει πώς πηγαίνουν τά πράγματα εκεί.

Αὐτός ἦταν / εἶναι ὁ Κινσάσα Νικηφόρος. Λιτός, ἀπέριττος και δωρικὸς στις ἐκφράσεις και τά λόγια. Μά πολὺ οὐσιαστικὸς και παραγωγικὸς σέ ὅποιο ἔργο τὸν ἔταξε ἡ Ἐκκλησία (και μὲ τήν εύκαιρία, ἄς ποῦμε και κάτι ἀκόμα. Ὅπως μοῦ εἶχε ἐκμυστηρευθεῖ, δέχθηκε τήν πρόταση νά διαδεχθεῖ τὸν μητροπολίτη Ἰγνάτιο, μόνο ἐπειδὴ ὁ γέροντάς του Σπυρίδων Μικραγιαννανίτης τοῦ εἶπε ὅτι πρέπει νά κάνει ὑπακοή στην Ἐκκλησία...). Σπάνια μορφή μὲ ἦθος δυστυχῶς δυσεύρετο πλέον. Καὶ ὅπως σοφά λέει μιὰ ἄλλη ἄοκνη ἐργάτρια τῆς Ἱεραποστολῆς, ἡ κ. Στέλλα Παπαδοπούλου, «αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος δὲν χρειαζόταν νά πεί τίποτε. Σὲ γαλήνευε και σὲ δίδασκε μόνο μὲ τήν παρουσία του».

Τήν εύχή του νά ἔχουμε και νά καταστοῦμε ἄξιοι νά βοηθήσουμε νά συνεχιστεῖ τὸ ἔργο του!

Γραφικές Τέχνες «ΜΕΛΙΣΣΑ»

570 21 ΑΣΠΡΟΒΑΛΤΑ

Τηλ.: +30 23970 23313, Fax: +30 23970 21754

E-mail: melissa@melissaprint.com

Site: melissa@melissaprint.com

